

ი ს გ ო რ ი ა

მართლ-მადიდებელ ეკლესიისა

შეღებნილი

მოსე ჯანაშვილის-მიერ

გ ა მ ო ც ე მ ა

პლ. ნ. მაჭარაშვილისა და გ. ასათიანისა.



ბ ფ ი ლ ი ს ი

1889 წ.

Тш. М. Вартавица, Троиц. пер., д. № 11.

სტამბა მ. შარტანოვისა

Дозволено цензурою 22 Декабря 1889 г. Тифлисъ.

საეკლესიო ისტორია.

სული წმიდის მოციქულებზე მოფენილ დასავლეთ ეკლესიის აღმოსავლეთ ეკლესიისაგან განცალკევებამდე).

თ ა ვ ი კ ი რ ვ ე ლ ი.

და ა რ ს მ ბ ა შ რ ი ს ტ ე ს მ კ კ ლ მ ს ი ი ს ა.

§ 1. სული წმიდის მოფენა მოციქულებზე და ქრისტეს მოძღვრების წარმატება იერუსალიმში.

(საქმე წმ. მოციქ., თ. 1 და 2).

მოციქულნი, თვის ღმერთ-მოძღვრის ამალღების შემდეგ, დაბრუნდნენ იერუსალიმს, შეიყარნენ ერთ სახლში, დაიწყეს ლოცვა და მარხულობა. იგინი მოუთმენლად მოელოდებოდნენ წმიდა სულის მოფენას.—ჟამსა ამას თერთმეტთა მოციქულთა, წილის ყრით, იუდა ისკარიოტელის მაგიერ, აირჩიეს მოციქულად მატათა. მოციქულებთან ერთად იმავე სახლში იყვნენ აგრეთვე: ლეთის-მშობელი მარიამი, ძმანი ქრისტესნი

და სხვანი მოწაფენი, სულ 120 კაცამდე: ძრისტეს ამალღე-
ბის მეთე, ხალო აღდგომიდგან მე-50-ე დღეს, დილის 9
სათზე „იყო მეყვსეულად ზეცით ოხრა (შუილი), ვითარცა
მოწეენა ქარისა სასტიკისა, და აღავსო ყოველი იგი სახლი,
სადა იგინი იყენეს მსხდომარე, და ეჩვენეს მათ განყოფანი
ენათანი, ვითარცა ცეცხლისანი, და დაადგრა თითოეულად კა-
ცად კაცადსა მათსა ზედა; და აღივსნეს ყოველნი სულითა წმიდი-
თა და იწყეს სიტყვად უცხოთა ენათა, ვითარცა სული იგი მისცემ-
და მათ სიტყვად“. ამ უჩვეულებრიუო შუილის ხმაზედ შემოიკ-
რიბნენ ურიანი, რომელთა შორის იყენენ აგრეთვე მკვიდრნი
არაბეთისანი, სპარსეთისანი, მისირისანი, და მრავალნი სხვანი.
შეელა ესენი ძრიელ გაჰკვირდნენ, ნახეს-რა, რომ უბრალო მე-
თევზენი ბალილიისანი ლაპარაკობენ სხვა და-სხვა ენაზე; პეტრე
მოციქულმა, ხალხს გაკვირვება რომ შეატყო, უთხრა მათ: „ნიჭი
მეტყველებისა ჩვენ მივიღეთ წმ. სულისაგან და ეს სული კი
გამოგვიგზავნა ჯვარ-ცმულმა და ამალღებულმა იესო ძრის-
ტემ“. ამ სიტყვის გამგონი ხალხნი ლმობიერებაში მოვი-
და და იკითხა: „ძმანო, რა ექნათ ჩვენ?“ პეტრემ მიუგო:
„შეინანეთ და ნათელ-იღეთ ყოველმა სახელითა იესო ძრის-
ტესსა მისატყვებელად ცოდვათა და მაშინ მოგენიკებათ მადლი
წმიდა სულისა; რამეთუ მოგენიკებათ სასუფეველი თქვენ, ძეთა
და ნათესავთა თქვენთა და აგრეთვე ყველას, ვისაც მიიკერძებს
შფალი ლმერთი ჩენი“. ამ ქადაგებისა და სასწაულის გავლენ-
ა და ზედ-მოქმედება ხალხზე ისრეთი ძრიელი იყო, რომ
დაუყოვნებლივ 3000-მდე კაცმა ირწმუნა იესო ძრისტე.

ამ ნაირად დღე მეერგასისა* შეიქმნა დღედ ძრისტეს
ეკკლესიის შობისა, გინა დაარსებისა. ამ დღეს წმ. სულისაგან
კურთხევა მიიღეს პირველთა მწყემსთა, დაარსდა პირველი სამ-

*აღდგომიდგან მეორმოცდაათე დღე.

წყსო 3000 ნათელ-ღებულ და გაქრისტიანებულ პირთაგან და ძალაში შევიდნენ ძრისტეს-მიერ დადგენილნი საიდუმლონი.

§ 2. ვაკლესიის გაძლიერება ურიათა შორის იერუსალიმში.

(საქმე მოც., თ. 3, მ. 5—19 და თ. 4, მ. 31—37)

წმიდა სულის მოფენის შემდეგ მოციქულნი თვისის ქა-
დაგებითა და სასწაულით ამრავლებდენ მორწმუნეთა რიცხვს.
იერუსალიმში. მართხელ საღამო ჟამს პეტრე და იოანე მიდი-
ოდენ ტაძარში სალოცავად. ამ ტაძრის ბჭეში მჯდომრე
გლახამ, რომელიც დაბადებითგანვე კოჭლი იყო, გაუშვირა/
ხელი და მოწყალება ითხოვა მათგან. პეტრემ უთხრა: „არა
მაქვს მე ვერცხლი, მაგრამ რაცა მაქვს, მოგცემ: სახე-
ლითა იესო ძრისტე ნაზარეველისათა აღექ და იარე“. პეტრემ
მათხოვარა ააყენა და მან დაიწყო სიარული. მაშინ ტაძარში
მყოფნი ყველანი შემოერტყნენ მოციქულებს და, იხილეს-რა
ეს სასწაული, გაჰკვირდნენ. პეტრემ უთხრა მათ: „კაცნო ის-
რაიტელნო! რასა გიკვირთ და გვიყურებთ, თითქო ჩვენ ჩვენის
ძალით და ლეთის-მსახურებით ექმენით სასწაული, რომ ესე
კაცი დადის? ლმერთმა მამათა ჩვენთა აღიდა ძე თვისი იესო,
რომელიც თქვენ უარჰყავით პილატეს წინაშე და მოჰკალით,
და რომელიც ლმერთმა აღადგინა მკვდრეთით, რის მოწამენიც
ვართ ჩვენ; სარწმუნოებითა მისისა სახელისათა განიკურნა ეს
კაცი, რომელსაც თქვენ ყველანი ჰხედავთ და იცნობთ. მაგ-
რამ მე ვიცი, ძმაო, რომ თქვენც და თქვენმა უფროსებმაც
ძრისტე სტანჯეთ უმეცრებით. ამიტომ შეინანეთ და ნათელ-
იღეთ, რომ აღიხოცნენ ცოდვანი თქვენნი და მოგენიკოთ

თქვენ ჟამნი სიხარულისანი უფლისაგან“. ჰადაგება მოციქულისა ირწმუნა 5,000 კაცმა.

ამნაირად დღითი-დღე ქრისტიანეთა რიცხვი მრავლდებოდა; მოციქულებისაგან მოხდენილნი სასწაულნი იზიდავდნენ მრავალს ხალხსა. სარწმუნოება მოციქულებისადმი ისე ძლიერი იყო, რომ ავად-მყოფებს ქუჩებში გამოიყვანდნენ ხოლმე და ლოგინებსა და ტახტებზე დააწვენდნენ, რომ მოციქულების გავლის დროს მაინც მათს ჩრდილს გადაეცლო სნეულებზე. ბარეშემო მდებარე ქალაქებიდგანაც მოჰყვანდათ ავად-მყოფნი, ეშმაკეულნი და ყველას მოციქულები ჰკურნებდნენ.

ჰველა მორწმუნენი განუშორებლივ იყვნენ მოციქულებთან ერთად, იწვრთებოდნენ და სწავლობდნენ მათგან; ერთად ჰსაზრდოებდნენ და ერთად ლოცულობდნენ. მორწმუნეთა საზოგადოების გული და გონება იყო ერთი. თვისი საკუთრება არავის მიაჩნდა თვისად, არამედ საზოგადოებისად. სახლთა და ევლთა მოსაკუთრენი ჰყიდდენ თვის ქონებას, მოჰქონდათ და აბარებდნენ მოციქულებს, რომელნიც ყველა წევრს საზოგადოებისას უნაწილებდნენ მოთხოვნილები-სამებრ. ასრე მოიქცა, მაგალითებრ, იოსია, მოციქულთაგან ბარნაბად (ძედ ნუგეშინის ცემისად), წოდებული. ამან გაჰყიდა თვისი მიწა და შეძენილი ფული მოიტანა და მოციქულთა წინაშე დასდო.

მრთმა კაცმა კი, ანანიამ, გაჰყიდა თვისი ქონება და თვის ცოლსაჰფირასთან შეთანხმებით ფულის ერთი ნაწილი დამალა და დანარჩენი მიუტანა მოციქულებს. პეტრემ უთხრა ამ კაცს: „ანანიაჲ! რისთვის შეუშვი შენს გულში სატანა, რომელმაც გათქმევინა ტყუილი წინაშე წმ. სულისა და დაგამალვინა ფული? განა იგი ქონება შენს უფლებებაში არ იყო? შენ მოატყუილე არა კაცი, არამედ ღმერთი“. ესმა-რა ანანიას

ეს სიტყვები, უგონოდ დაეცა დედა-მიწაზედ. ასრევე დაემართა მისსა ცოლსა, რომელიც მოვიდა მოციქულთა წინაშე, და არ მცოდნებან თვისის ქმრის თაე-გარდასაველისა, განიმეორა იგივე ტყუილი, რომელიც წარმოსთქვა მისმა მეუღლემ. ამ შემთხვევამ დიდს ძრწოლასა და შიშში ჩააგდო მთელი ეკკლესია და ყველა მხილველნი, აქა მდგომარენი*.

§ 3. გავრცელება ეკკლესიისა იუდაისა და სამარიაში.-მოქცევა სავლესი.

(საქმე მოც., თ. 9, მ. 9—30)

იერუსალიმში იყენენ მრავალნი ქრისტიანენი, რომელთაც ძრიელ მტრობდა სინედრიონი. ამ ძლიერს და უმაღლესს სასამართლოს ჰსურდა სასტიკის ზომებით შეეჩერებინა წარმატება ქრისტიანობისა და სრულიად მოესპო იგი. მრისტიანებს დაუწყეს დევნა, ტანჯვა და კვლა. მთავარ-ღიაკონი სტეფანე, აღსავსე მადლითა და ძალითა, მქნელი ნიშებისა და სასწაულებისა დიდ-დიდისა (საქ. თ. 6, მ. 8) ქვით ჩააქოლდენეს. შემეტყნად ყოველთა ქრისტიანებს სდევნიდა ჭაბუკი ვინმე სავლე: ამ კაცის შიშით მორწმუნენი გავიდნენ იერუსალიმიდგან და განიბნენ იუდაისა, ბალილიასა და სხ. ქვეყნებში. სადაც მივიდნენ, ყველგან შეიტანეს სახარება. მრთი შეიდთა ღიაკონთაგანი — შილიპე წავიდა ქალაქ სამარიაში და თვისის ქადაგებითა და სასწაულების მოხდენით მოაქცია მცხოვრებნი ქალაქისანი. სამარიელნი სიხარულით ინათლებოდნენ. იერუსალიმში დაშთენილ მოციქულთ, ესმათ-რა: „რამეთუ სამარიას შეიწყნარეს სიტყუა ლმერთისა, მიაეღინნეს მათდა

* საქმე მოც., თ. 5, მ. 1-11.

პეტრე და იოანე“. მსენი მივიდნენ სამარხას და „ლოცვა-ჰყვეს მათთვის, რათა მიიღონ სული წმიდა“. მერმე „დაასხმიდეს ხელთა მათ ზედა და მიაქენდა სული წმიდა“*. ამავე ხანებში ქრისტიანობა გავრცელდა გალილიასა, ფინიკიასა და სირიაში.

საელე დაიბადა ძილიკიის უმთავრეს ქალაქ ტარსუნში. იმას მოშვენიერად ჰქონდა შესწავლილი მამა-პაპეული რჯული თვისის ბრძენ მასწავლებლისაგან, რომელსაც ერქვა ბამალილ და რომელიც ეკუთვნოდა ფარისეველთა ერთ დასს. საელე, როგორც ზემოთაც ვსთქვით, იყო დიდი მტერი ქრისტიანებისა. იგი ამხნევებდა ურიებს სტეფანეს მოსაკლავად, იგივე მფარველობას უწევდა მის მკვლელებს. საელე სხვა ქრისტიანებსაც დაეძებდა, იჭერდა კაცთა და დედაკაცთა და ამწყვდევდა საპყრობილეში. ამ დროს ქრისტიანები გამრავლდნენ ღამასკოშიაც. ეს გაიგო საელემ, გამოსთხოვა ნება მღვდელ-მთავრებს, რომ წავიდეს ღამასკოში, დაიჭიროს ქრისტიანები და შეთოკილ-შებოაკილნი წარმოადგინოს იერუსალიმს განსასჯელად. ძრისტიანებზე განრისხებული საელე გაუდგა გზასა, და „მოიდენ-რა ვიღოდა იგი და მიეახლა ღამასკოსა, მეყესეულად იყო გარემოს მისსა ბრწყინვალეობა ნათლისა ზეცით გარდამო“. საელეს თაე-ზარი დაეცა და პირქვე დაეარდა. ამ დროს შამოცისმა ხმა, მლაღადებელი: „სა-

* აქ ამდროს იყო ახალ-მონათლული სამარიტელი სიმეონ მოგვი. ამან იხილა-რა, რომ მოციქულების ხელ-დასხმით კაცთა ენიჭებათ სული წმიდა, მიუპყრა მათ ფასი და ჰსთქვა: „მომეცით მეცა ხელმწიფება ესე, რათა რომელსაცა დავასხნე ხელნი, მიაქენდეს სული წმიდა“. მიუგო პეტრემ: „ავცხლი ეტე შენი შენთანვე იყავნ წარსაწყემდელად შენდა. რამეთუ ნიჭსა მას ღმრთისასა ჰგონებ ფასითა მოპოვნებად. არა გიც შენ ნაწილი, არცა სამკვიდრებელი სიტყვასა მას შინა, რამეთუ გული შენი არა არს წრფელ წინაშე ღმრთისა“. ამ მოგვის სახელის მინდევით ყოველს, ფულით მოპოუბულს, საღმრთო თანამდებობას დაერქვა ს ი მ ი ა.

ულ, საულ, რასა მდევნი მიქ“ საელემ მიუგო: „შენ ვინ ხარ, უფალო?“ პასუხად შემოესმა: „მე ვარ იესო, რომელსა შენ მდევნი“. — უფალო! რა გნებაეს ჩემდა ყოფად?“ — აღჰსდგ და შევედ ქალაქად და მუნ გეთხრას შენ, რა იგი ღირდეს შენდა საქმედ.“ საელე წამოდგა და ვერა დაინახა-რა. მასთან მდგომარე კაცთაც თვალეზი ახილული ჰქონდათ, მაგრამ ვერაფერსა ხედავდენ (საქ. თ. 9, მ. 1—9); თუმცა ხმა ესმოდეთ, მაგრამ სიტყვებს ვერ არჩევდენ და იღვნენ განცვიფრებულნი. როცა მოჩვენება გაჰქრა, საელე დამასკოში წაიყვანეს. დაბრ-
 მავებული სამი ღღის შემდეგ მოინათლა და თვალნი აღებინა. მტერი ქრისტიანეთა ახლა შეიქმნა თავ-გამოდებით მქა-
 დაგებელი ქრისტიანობისა. პირველად ქადაგებდა დამასკოში. აქ მცხოვრებნი ურიანი, რომელთაც წინადგე იცოდნენ საელეს მოვსლის აზრი, ჯერეთ განცვიფრდენ, — როდესაც დაინახეს, რომ არა თუ საელე მტრობს ქრისტიანებსა, არამედ მოშურნეობს მათ — და მერმე მოინდომეს მისი მოკვლა. საელე გაიქცა პრაბეთში. აქ სამი წელიწადი დაჰყო და მერმე დაბრუნდა იერუსალიმს. მოინდომა ქრისტეს მოწაფეთა წრეში შესვლა, მაგრამ მოწაფეთ ეშინოდათ მისი და არ ენდობოდნენ. ბოლოს ბარნაბამ მოციქულებს წარუდგინა იგი და თავდებად დაუდგა მასზედ, რომ საელე არ უღალატებს მათ და გულწრფელად მოექცევათ. იერუსალიმში საელე დაშთა მხოლოდ 15 დღე. მისმა გულ-მხურვალე ქადაგებამ მიიქცია აქაურ ურიათა ყურად-ღება. შრიებმა განიზრახეს მოკვლა საელესი. ამიტომ ძმათა ქრისტიანეთა საიდუმლოდ გაისტუმრეს იგი ძესა-რიაში. აქედგანაც საელე წავიდა თავის სამშობლო ქვეყანა ტარსუნში.

§ 4. კაკლესიის დამყარება წარმართთა შორის კესარიასა და ანტიოქიაში.

პეტრე მოციქული ჰქადაგებდა ლუდიასა და იოპეს. პე მან განკურნა მრავალნი სნეულნი და აღადგინა ერთი მკვლარი. ლუდიაში მას შეხვდა ერთი კაცი, მნეა, „რვა წლითგან კეე მდებარე ცხედარსა ზედა“. პეტრემ უთხრა მას: „მნეა! განგკურნებს შენ შუალი იესო ძრისტე; აღჰსდევ და გარდაყარენ სარეცელნი შენნი და მეყვსეულად აღჰსდგა“. იოპეს გარდაიცვალა ერთი დედა-კაცი, ტაბითა. მიიწვიეს პეტრე ლუდიიდან. პეტრემ ჟერ ილოცა და მერმე მიუბრუნდა გვამსა და უთხრა: „ტაბითა! აღჰსდევ“. ტაბითა მაშინათვე წამოჯდა და დაიწყო ლაპარაკი.

ქესარიაში სცხოვრებდა ასისტაფი, ძორნილიოს. იგი იყო „კეთილად-მსახური და მოშიში შფლისა ყოვლითურთ სახლეულით თვისით; იქმოდა ქველის საქმესა მრავალსა ერსა შორის და ევედრებოდა ლშერთსა მარადის“. მრთ დღეს, დილით, ძორნილიოსს გამოეცხადა ანგელოსი და უთხრა: „ლოცვანი შენნი და ქველის-საქმენი შენნი აღვიდეს სახსენებლად შენდა წინაშე შფლისა“; გაგზავნე იოპეს კაცი და დაიბარე სეიმეონი, რომელსა ჰქეიან პეტრე. ანგელოსი უხილავი შეიქმნა. ძორნილიოსმა შესარულა ბრძანება მისი: იოპეს, პეტრეს მოსაწვევად, წარგზავნა მონანი თვისნი. მონანი დაუახლოვდნენ ქადაგსა. პეტრე კი ამ დროს სახლის ერდოზედ ასულიყო და ლოცულობდა. ღიდ ხანს ილოცა, ასე რომ მოშიედა და ჰამა მოუხდა. ამ დროს შენიშნა ციდგან გარდამომავალი ჰურჰელი, რომელსა შინა იყო ყოველი „ოთხ-ფერხი, ქეე-წარმავალი და მხეცი ქვეყანისა და ფრინველნი ცისანი“. ამასთანავე პეტრეს მოესმა ხმა, რომელი ეტყოდა: „აღჰსდევ, პეტრე, დაჰკალ და ჰსჰამე“. პეტრემ მიუგო: „არა, შუალო, მე არასდროს არა

მიკამია შეგინებული და უწმინდური“. ძვალად პეტრეს მოეს-
მა: „რომელი იგი ღმერთმან წმიდა ჰყო, შენ ნუ შეგინებულ
გიჩნს“. ასრე იყო სამ გზის. ჰურტკელი ისევე ამაღლდა. ამ
დროს ძორნილიოსის მოწანი უკვე მოვიდნენ და ჰკითხულობ-
დნენ: აქა სცხოვრობს პეტრეო? სულმა უთხრა პეტრესა: „აი
სამი კაცი გეძებენ შენ. ადევ და წაჰყე მათ, იქვი ნუ გექნება,
რადგან მე გამოგვზავნე იგინი“. პეტრე ჩამოვიდა ერლოდგან,
იხილა სამი კაცი და გაჰყვა მათ ძესარიაში. პეტრემ ძორნი-
ლიოსს ამცნო, რომ ერთად-ერთი წამალი ცხონებისათვის
არის რწმენა ძრისტესი. ეს სიტყვები ჯერ არც კი დაესრულე-
ბინა პეტრესა, რომ სული წმიდით აღივსნენ ყველა მსმენელ-
ნი. პეტრესთან ერთად მოსულ ურიათ ძრიელ გაუკვირდათ,
რომ სული წმიდა მოეფინა წარმართთაც, რომელთაც სხვა-
და-სხვა ენაზე დაიწყეს მეტყველება. იმიტომ გაუკვირდათ ამ
ურიებსა, რომ პირველ ხანშივე ახალ-მორწმუნეთა შორის გავრ-
ცელდა აზრი, ვითომ, ძრისტეს ეკლესია მიიღებს მხოლოდ
წინა-დაცვეთილთა, მოსეს რჯულისამებრ. ღა ეს კორნილიო-
სი და მისნი მსლებელნი კი იყვნენ წარმართნი, წინა-დაუ-
ცვეთელნი. პეტრემ სთქვა: „წყლისაგან ნურა ყენება არსა არა
ნათლის-ცემა ამათი, რომელთა სული წმიდა მიიღეს, ვითარცა
იგი ჩვენ“. უბრძანა მათ ნათელ-იღონ სახელითა იესო
ძრისტესითა. ღა რამდენიმე დღეს, მონათლულებისავე თხოვ-
ნით, დაშთა ძორნილიოსთან.

პეტრე რომ დაბრუნდა იერუსალიმს, მაშინ ურიათა და-
უწყეს მას ყვედრება, რომ წინა-დაუცვეთელნი წარმართნი მო-
ნათლევო. პეტრემ უამბო მათ ზემორე აღწერილი გამოც-
ხადება და უთხრა, რომ ძორნილიოსსა და მის შინა მყოფთა
მონათელამდის უკვე მოჰყვნოდათ სული წმიდაო. შველანი
დამშვიდდნენ, აღიღეს ღმერთი და სთქვეს: „უკეთუ ნამდვილვე
წარმართთაცა მისცა ღმერთმან სინანული იგი ცხოვრებისა“.

იერუსალიმიდგან ლტოლვილ მოციქულებმა ქრისტიანობა შეიტანეს ანტიოქიაშიაც. მე—39 წ. ძრ. ამაღ. შემდეგ მოციქულებმა ამ ქალაქს გაგზავნეს ბარნაბა. ამან ამხანაგად და თანაშემწედ მიიწვია ტარსუნიდგან საელეცა და ერთი წლის განმავლობაში ჰქადაგა ქრისტიანობა და მოაქციენა მრავალნი. აქ, ანტიოქიაში, უფლის მოაწმუნენი პირველად იწოდნენ ქრისტიანებად.

§ 5. პირველი სამახაროებლო მოგზაურობა მოციქულის პავლესი.

(საქმე მოც., თთ. 13 და 14)

ანტიოქიის ეკკლესია რომ რიგიანად მომართეს და დაამკვიდრეს, შემდეგ სულმა წმიდამან ბარნაბა და საელე (იგივე პავლე) გამოარჩია საქადაგებლად ქრისტიანობისა სხვა ქვეყნებში, მაშინ ბარნაბამა და საელემ „იმარხეს და ილოცეს, და დასხნეს მათ ზედა ხელნი მათნი და განუტყენეს“. მსენი ნებისამებრ წმ. სულისა გაემგზავრნენ და მივიდნენ სელეკიაში და იქიდგან ნავით გადავიდნენ ძეპრეში, რომელიც იყო სამშობლო ბარნაბასი. აქ მოელეს მთელი ქალაქი ვიდრე პაფომდე და ყველას უთხრობდნენ სიტყვასა ღმრთისასა. პაფოში ამ დროს იყო რომის მთავარი ანთვიპატი პავლე სერგი, რომელმაც მოინდომა ლეთის სიტყვის მოსმენა. მან მიიწვია ბარნაბა და პავლე. ამ სერგისთან იყო ვინმე მოგვი და ცრუწინასწარ-მეტყველი ბარიისუ, რომელიც სცდილობდა არ შეეშვა ბარნაბა და საელე სასახლეში. „ხოლო საელე, რომელ არს პავლე, აღივსო სულითა წმიდითა და ჰრქვა (მოგესა): ჰი, სავისეო ყოვლითა ზაკვითა და ყოვლითა მანკიერებითა, შეილო ეშმაკისაო და მტერო ყოვლისა სიმართლისაო! არა

დასცხრეა გარდაქცევად გზათა მათ უფლისათა წრაფელთა?... იყო შენ ბრმა და ვერ ჰხედავდე მზესა ვიღრე ქამადმდე. და მეყვესეულად დაეცა მის ზედა არმური და ბნელი და მიმოვილოდა და ეძიებდა მოძღვარსა“. ამ სასწაულის მხილველ ანთვიპატმა სერგიმ ირწმუნა იესო ძრისტე.

პაფოდგან მოციქულნი წავიდნენ პერგეში და იქიდგან პისიდიის ანტიოქიაში. აქ შაბათ დღეს შევიდნენ შესაკრებელში ანუ თორაში. რჯულისა და წინასწარ-მეტყველების წაკითხვის შემდეგ, ურიათა უფროსებმა სთხოვეს მოციქულთ, რათა მათ წარმოეთქვათ მოძღვრება წინაშე შეკრებილებისა. წარსდგა პაელე და ვრცლად განმარტა ძრისტეს სწავლა. ხალხი აღტაცებაში მოვიდა და თორიდგან გამოსვლის დროს სთხოვეს, რომ მეორე შაბათსაც ემოძღვრნათ. დანიშნულ დღეს „ყოველი იგი ქალაქი შეჰკრბა სმენად სიტყვასა მას უფლისასა“. შრიებმა რომ დაინახეს ეგოდენი შეკრებილება წარმართთა, აღიხსნეს უშრითა და „მხდომად აღუდგეს სიტყვათა მათ პაელესთა და ჰგმობდეს მათ“. მაგრამ მოციქულები მამაცად დაუხვდნენ და ჰრქვეს: „ჯერი იყო პირველად თქვენთვის გვექადაგნა, მაგრამ რადგან თქვენ უარ-ჰყოფთ სიტყვასა ლეთისასა, ამიტომ ჩვენც მივმართეთ წარმართთა“. ამ სიტყვების მსმენელ წარმართთ გაუხარდათ, ხოლო ურიანი უფრო განრისხდნენ და განჰსდევნეს იქიდგან პაელე და ბარნაბა. ხოლო მოციქულთა „განიყარეს მტვერი ფერხთა მათთა მათ ზედა და მივიდეს იკონიად“. აქ წარმართნი და ურიანი წინა-აღუდგნენ მოციქულებსა, გინება დაუწყეს მათ და ქვით დაშენა სწადდათ. ამიტომ იგინი მიიეღტნენ ქალაქებსა ლუკაონისასა: ლუსტრასა, ლერბესა და გარემო სოფლებსა. ლუსტრაში პაელემ განკურნა დაბადებიდგანვე კოჭლი კაცი. ამ სასწაულმა განაკვირვა ხალხი. წარმართნი პაელეს „ჰხადოდეს ერმით (მერკურის) და ბარნაბას დიოს კერპით“ (იუპიტერს) და

მოიწადინეს მათთვის საღმთოს შეწირვა, ვითარცა ღმერთებისათვის. მოციქულებმა ძლიერ შთააგონეს ხალხს, რომ იგნიც აღამიანები არიან და მოსულან მათ მოსაქცევად ჭეშმარიტის ღვთისადმი. ამასობაში პისიდიის ანტიოქიიდან მოსულ ურიებმა ააღლევეს ხალხი წინააღმდეგ მოციქულთა. პავლეს ქვით სცემეს. მოციქულნი წავიდნენ დერბეში და მოაქციენეს მრავალნი ურწმუნონი და იქიდგან ისევ ანტიოქიაში დაბრუნდნენ. გზა-გზა შეიარეს ლუსტრასა, იკონიასა და პისიდიის ანტიოქიაში და აქაურ ეკკლესიებს განუწყესეს მოძღვარნი და ხუცესნი.

§ 6. კრება მოციქულთა იერუსალიმში.

(საქმე მოციქ. თ. 15)

მას ეამსა იერუსალიმიდგან ანტიოქიას მოვიდნენ გაქრისტიანებულნი ურინი და ამტკიცებდნენ, რომ მოქცეულთა წარმართთათვის, იესო ძრისტეს რწმენის გარდა, საჭიროა აგრეთვე წინა-დაცვეთა და შესრულება ყოველთა წეს-ჩვეულებათა მოსეს რჯულისამებრო. ამნაირმა აზრმა გამოიწვია დიდი კამათობა. ამ კამათობის მოსასპობლად მოჰხდა კრება მოციქულთა იერუსალიმში. პავლე და ბარნაბა ც წავიდნენ კრებაზე დასასწრებლად. ხუცესნიც მოწვეულიყვნენ. საკამათო კითხვა გაჩხრიკეს და მრავალი იძიეს, მაგრამ ერთ აზრს ვერ დაადგნენ. მაშინ წარსდგა პეტრე და მოახსენათ: კაცნო ძმანო! ძრისტემ პირველად მე აღმირჩია მოსაქცევად წარმართთა და არაფერი განსხვავება არ დასდო ურიათა და მათ შორის და ყველას თანასწორად მიჰმადლა სული წმიდა, და ახლა რა საჭიროა, რომ მძიმე უღელი წინა-დაცვეთისა კანონად გავუხადოთ ახალ-მოქცეულთა;

უნდა გერწამდეს, რომ იგინიც, ვითარცა ჩვენც, ცხონდებიან მადლითა ძრისტესითა, პრება დაღუმნა. შემდეგ ამისა პაელე და ბარნაბა მოციქულებმა კრებას მოუთხრეს შედეგი თვისის სამახარობელო მოგზაურობისა წარმართთა შორის: საღ ვინ განკურნეს, ვინ მონათლეს და მოაქციეს, რა ნიშები და სასწაულები მოახდინეს სახელითა შულისათა. ამათ შემდეგ ილაპარაკა ძმამან შულისამან იაკობ, რომელმაც მოიწონა აზრი პეტრესი და რჩევა მისცა კრებას: წიგნი მივსწეროთ წარმართთა და ჩვენი გარდაწყვეტილება წინა-დაცვეთის შესახებ შევატყობინოთო. მს რჩევა მოიწონა კრებამ და დაადგინეს დაწერად მათდა: „რათა განეყენნენ იგინი ჳამად ნაზორევისაგან: კერპთასა, და სიძვისაგან, დამშთვარისა და სისხლისა“ და რაც თავისთვის არ უნდათ, იმას სხვასაც ნუ უყოფენ. და დაჰპირდნენ, რომ კანონად არ გიდებთ წინა-დაცვეთასო. მს გარდაწყვეტილება დასწერეს, და ამ სიტყვებით დაამტკიცეს: ასრე „ჯერ უნდა სულისა წმიდასა და ჩვენცა“ და პაელესი, ბარნაბასი, და სხ. მორწმუნეთა ხელით წარგზავნეს ანტიოქიას, ძილიკიას და სირიას ხალხისათვის გამოსაცხადებლად.

§ 7. პაელე მოციქულის მეორე და მესამე სამახარობელო მოგზაურობანი

(საქმე მოციქ., თ-ნი 20—28)

პაელე და ბარნაბა 51 წლის ხანებში კვალად გაემგზავრნენ საქადაგებლად ქრისტიანობისა. მხლა ერთად აღარ მოგზაურობდნენ, არამედ ცალკე-ცალკე. ბარნაბა თავის ნათესავით მარკოზით წავიდა თავის სამშობლო ქვეყანა-კვიპრეში; პაელე კი შილათი, ლუკათი და ტიმოთეთი წავიდა მცირე-აზიაში; მიმოვილო აქაური ეკლესიანი და მერმე; ლეთივს ნი-

ბისამებრ, გარდავიდა მაკედონიაში. აქ პირველი ეკკლესია მან დააფუძნა ქალაქ შილიპეში. მაგრამ იგი დიდხანს არ დარჩა აქა. მართმა შემთხვევამ იძულებულ ჰყო დაეტოვებინა ეს ქალაქი. მართელ პავლეს შეხვდა ერთი მისანი მხევალი. ეს ქალი დაედგინა პავლეს და განუწყვეტლივ ჰყვიროდა: „ესე კაცი მონანი არიან ღმრთისა მალლისანი, რომელნი განხარებენ თქვენ გზათა ცხოვრებისათა“. და ასრე ჰყვიროდა მრავალსა დღესა. ბოლოს პავლე განჰრისხდა, მიუბრუნდა დედაკაცსა და მასში მყოფ ავ სულს-პითონს უთხრა: „გამცნებ შენ სახელითა იესო ძრისტესითა განსელად მაგისგან“. და განვიდა მასვე ქამსა. მხევალი მისნობით დიდ ფულს სძენდა თვის ბატონს. ამიტომ მისნობის ნიჭის მოსპობამ მის ბატონსაც მოუტანა წყარო შემოსავლისა. ამისაგამო განრისხდნენ, შეიპყრეს პავლე, შილა და მიჰგვარეს ქალაქის უფროსებსა და უთხრეს: „ესე კაცი აღჰსძერგენ ქალაქსა ამას ჩვენსა, ურიანი არიან, ჰქადაგებენ ღეთის-მსახურებასა, რომელიც ჩვენ, ჰრომთა, არა გვხამს მიღებად და აღსრულებად“. ქალაქის უფროსების ბრძანებით სცემეს მოციქულებს ჯოხებითა, შეამწყვდიეს საპყრობილეში და დაუყენეს ყარაულები. შუალამისას პავლემა და შილამ დაიწყეს ლოცვა და გალობა. მოჰხდა მიწის ძვრა. საპყრობილენ სძირკველა შეირყა და ყველა კარები გაიღო. შარაულს გამოედგინა და ღია კარები რომ დაინახა, ძრწოლამ შეიპყრო: ტუსალები გაქცეულები ეგონა. მაგრამ პავლემ დაუყვირა: „ნუ სწუხარ ძმაო, ჩვენ აქა ვართ“. შარაულმა აღანთო ცეცხლი, მიიბრძინა წინაშე პავლესი და მის ფერხ ქვეშ დაეარდა. შემდეგ მიიყვანა იგინი თავის სახლში, ფერხნი დაჰბანა და უთხრა: „შფაღონო ჩემო! რა ექნა, რომ ეცხონდე? მიუთხეს: „ირწმუნე იესო ძრისტე და ცხონდები შენცა და შენი სახლეულნიც“. შარაული თავის სახლობით მოინათლა, დაამზადა ტაბლა და მოხარული იყო; რომ იცნო ჰქმმარიტი ღმერთი. ამასობაში

ქალაქის უფროსებმა შეიტყეს, რომ პაელებს ჰქონდა უფლება ჰრომის მოქალაქეობისა და ამიტომ ნება არა ჰქონდათ ეკემნათ მისთვის. შეშინდნენ, პაელებსა და შილასთან ბოდიშის მოსახდელად მივიდნენ. ბოდიში მოიხადეს, გაანთავისუფლეს იგინი და გაისტუმრეს ქალაქიდან.

მალაქ შილიზედგან პაელებე მოციქული წავიდა საბერძნეთს სახარების საქადაგებლად. გზა-გზა დააარსა ეკკლესიანი ტესალონიკეში, ბერიაში და მივიდა ათინას. აქ მოციქული შეძრწუნდა სულითა, როდესაც დაინახა სიმრავლებე აქაურ კერპთ-მსახურთა. მან უშიშრად დაიწყო ქადაგება ქრისტიანობისა ათინის მოედნებზედ. მისაც შეხედებოდა, იმას უქადაგებდა ჰუმარიტს სარწმუნოებასა. რომელთამე ეპიკურელთა და სტროისა ფილოსოფოსთა გაიგეს—რა, რომ პაელებე „იესოს და აღდგომასა ახარებდა“, შეიპყრეს იგი და არეოპაგედ მიიყვანეს. აქ მრავალი ხალხი შეიკრიბა. პაელებს ჰკითხნეს: რა აქალს მოძღვრებას ჰქადაგებო? მოციქულმა გააცნო მათ უცნაური ლმერთი. აცნო ათინელნო! ყოელისფრით ვატყობ, რომ თქვენ თავათ კეთილ-მსახურნი ხართო, უთხრა კრებას მოციქულმა, ამიტომ რომ თქვენი ქვეყნის მიმოვლის დროს მუ ეხილვებ მრავალნი სამსახურებელნი თქვენნი და ერთი ბომონიცა, რომელსა ზედა წერილი იყო: უცნაური ლმერთი. აი ამ უცნაურ და თქვენ მიერ უცნობ ლმერთს გიქადაგებთ და გასწავებთო. შემდეგ ამისა პაელებე დაწერილებით განუმარტა ხალხს ბუნება და არსება ლეთისა, უთხრა, რომ მოვალს ჟამი სოფლის განკითხვისაო და სხ. მოციქულის ქადაგებამ დიდი შთაბეჭდილება იქონია ხალხზე, რომელთაგან მრავალმა ირწმუნა იესო მრისტე. ახალ-მორწმუნეთა შორის იყო აგრეთვე წევრი არეოპაგისა — ლიონოსი.

ათინიდან პაელებე მოციქული წავიდა ქოროინას. აქ დააწყო წელ-ნახევარი და შემდეგ დაბრუნდა სირიას.

54 წ. ხანებში პაეღე მოციქული ლუკათი, ტიტე და ტიმოთეთი მესამედ გაემგზავრა საქადაგებლად ქრისტიანობისა. ამ ქამად მის ქადაგების მანძილი ეფესოს არ განშორებია. აქ დაჰყო მან სამი წელიწადი და დიდი ღვაწლი დასდო ქრისტიანობას. მრავალნი მოაქციენა და მოქცეულთ მწყემსად უკურთხა თანა-მშრობელი თვისი ტიმოთე. მფესოდგან პაეღე ხელ-ახლა წავიდა მაკედონიასა და საბერძნეთში და იქიდგან მებრგასეობის დღესასწაულზედ დასასწრებლად დაბრუნდა იერუსალიმს. ზხაზედ იგი ცოტა-ხნობით გაჩერდა მელიტონში, მიიწვია მფესოს მწყემსნი და ამ სიტყვებით გამოემშვიდობა და გამოეთხოვა მათ:

✧ ოქვენ უწყით, თუ ვითარ ეცხოვრებდი მე თქვენთან იმ დღითგან, რა დღესაც პირველად შამოვედი აზიასა. მე მომაყენეს მრავალნი ტანჯვანი, მაგრამ მაინც არ დაეცხერ: ვემსახურე შუალსა ყოვლითა სიმდაბლითა, მრავლითა ცრემლითა და რაც უმჯობესი და სასარგებლო იყო თქვენთვის, ყველა გითხარით და გასწავლეთ. აწ, აჰა ესე რა, მე კრული სულითა, მივალ იერუსალიმს, იქ კრულებანი და კირნი მელიან. ამიერითგან ველარ იხილავთ პირსა ჩემსა. იზრუნეთ თქვენი თავისა და თქვენი სამწყსოსთვის; სულმა წმიდმან დაგადგინათ მოღვაწედ და მწყემსად იეკკლესიისა შულის ღმრთისა, რომელი მოიგოს სისხლითა თვისითა“. მე ვიცი, ჩემი წასელის შემდეგ, თქვენს სამწყსოში შამოვლენ მგელნი მძიმენი, რომელნიც სამწყსოს დაზიანებას მოინდომებენ. ამიტომ მხნედ და ფხიზლად იყავით. ბახსოვდეთ, რომ სამი წლის განმავლობაში ლამე-დღე არ დაეცხერ და განუწყვეტლივ გასწავლიდით ყველას. ამისათვის არც ოქრო, არც ვერცხლი და არც სამოსელი არავის გთხოვეთ. ოქვენ ყველამ იცით, რომ ჩემს თავსა და მათ, რომელნი იყვნენ ჩემთანა, ვაც-

ხოვრებდი მე თვითონ ჩემის ხელით და ზრუნვით. ასრე იმიტომ ვიქცეოდი, რომ შეაღმა ბრძანა: „ნეტარ არს მიცემა უფროაჲს, ვიდრე მოღებისა“. შემდეგ ამისა მუხლ მოდრეკით ილოცა ყველასთან ერთად. მსმენელნი მოციქულის სიტყვებისა დიდად შესწუხდნენ. დაიწყეს ტირილი, ხვევნა და ამბორს ყოფა პავლესი. ✕

იერუსალიმში პავლეს დახედნენ მრავალნი მტერნი— ურიანი, რომელნიც სადღესასწაულოდ შეკრებილ იყვნენ. მინ იცის, მტერნი რას შეამხვედნენ პავლეს, თუ რომელთა ყარაულებს არ დაექირათ იგი და არ გაეგზავნათ ქესარიისაში, საცა იგი უნდა გაესამართლებინა მთავარს შელიქს. პავლე თუმცა გამართლდა, მაგრამ შელიქსმა მაინც არ გაანთავისუფლა, რადგან მისგან საჩუქარს გამოელოდა. აქ პავლე ორი წელიწადი იყო დამწყვდეული; შელიქსის მოადგილე შესტს კიდევ ჰსურდა დაეთმო მოციქული ურიებისათვის, მაგრამ პავლემ, როგორც რომის მოქალაქეობის მექონემ, მოითხოვა, რომ იგი გაესამართლებინა თვით კეისარსა. —

მოციქული სხვა ტუსაღებთან ერთად სავაქრო გემით გაისტუმრეს იტალიას. მარიშხალმა გემი მალტის ახლოს გარიყა. მოციქული სამი თთვე დაშთა აქა და ვიდრე ახალი გემი მოვიდოდა გარიყულთა წასაყვანად, პავლემ უკვე მრავალი ხალხი მოაქცია და ეკლესია დააარსა. რომში დაშთა მოციქული ორი წელიწადი. ამ დროს განმავლობაში ყველას ქრისტიანობას უქადაგებ-ასწავლიდა. მისმა ქადაგებამ თვით ძეისარის სასახლეშიაც ფეხი მოიკიდა. საუბედუროდ წმ წელს იმპერატორ ნერონმა პავლე მოციქულს წარჰკვეთა თავი. ✕

შენ იმნეა. ძორინთაში მყოფობის დროს პავლე მოციქულმა დასწერა ორი ეპისტოლე თესალონიკელთა მიმართ; მფესოდგან—ზალატელთა, ტიმოთე და ძორინ-

თელთა პირველი და ტიტეს მიმართ ეპისტოლენი; მაკედონიიდგან—მეორე მისისტელე კორინთელთა მიმართ; კორინთიდგან—მეორედ მყოფობის დროს—მისისტოლე რომაელთა მიმართ; რომიდგან—მფესელთა, კოლოსელთა მიმართ და აგრეთვე უილიმოზისა, ტიმოთესი, უილიპელთა და მბრაველთა მიმართ.

§ 8. დანაშთენ მოციქულების ღვაწლი.

პეტრესა, იაკობსა და იოანეს უმთაერესად წილად ხვდათ მოქცევა მბრაველთა. უპირველესი და უმთაერესი ასპარეზი მათის მოქმედებისა და მოღვაწეობისა იყო იერუსალიმი. იერუსალიმსა და ამის არე-მარეში ეკკლესიის დაარსებისათვის ყველაზედ მეტად იღვაწა პეტრე მოციქულმა. მოციქულთა კრების შემდეგ პეტრე წავიდა იერუსალიმიდგან ანტიოქიაში, აქ დაჰყო რამდენიმე წელიწადი, მიმოვლო აზიის ეკკლესიანი, დაარსებულნი პავლესაგან, ბევრგან დაადგინა ეპისკოპოსნი და მღვდელნი, შემდეგ წავიდა მისირიაში (მგვიპტეში), საცა თვისი თანა-მშრომელი და მახარობელი მარკოზი გაამწესა ალექსანდრიის ეპისკოპოსად. აქედგან წავიდა რომში, საცა, ქრისტიანობის დეენის დროს, ნერონ იმპერატორის ბრძანებით, მოკლულ იქმნა (67-სა ანუ 68 წელსა), ჯვარცმით თავდაყირა.

იერუსალიმის ეკკლესიის მეთაური იყო მოციქული იაკობი, ძე ალფესი და ძმა უფლისა. ამან თვისის წმიდა და უბიწო ცხოვრებით მოიპოვა სიყვარული ურწმუნო ურიებისა. იაკობი მხნედ და უშიშრად ჰქადაგებდა ქრისტიანობას. აი ორიოდღე მუხლი მისის მოძღვრებისა:

„ძაღვ-კაცადი განიცდების თვისისაგან : გულის-თქმისა, მიიზიდვის და ჰსტებობს; მერმე გულის-თქმა იგი მიუდგის და ჰშვის ცოდვად და ცოდვა იგი სრულ იქმნის და ჰშვის სიკვდილი“. წმიდა და შეუფინებელი მსახურება ღმრთისა ღრის: „მიხედვა ობოლთა და ქერიეთა ჳირსა შინა მათსა და შეუფინებლად დაცვაჲ თათისა თვისისა ამის სოფლისაგან“. — სარწმუნოება, თენიერ საქმეთა, მკვდარ არს. — სადა არს შური და ხლომა, მუნ შფოთი და ყოველივე ბოროტისა საქმე არის. — ზეგარდამო სიბრძნე არის სიწმიდე, მშვიდობა, სახიერება, მორჩილება, — საესე წყალობითა და ნაყოფითა საქმეთა კეთილთათა, განუკითხველ და შეუორგულებელ. ნაყოფი სინართლისა დაეთესვის მათთვის, რომელნი ჰყოფენ მშვიდობასა. — მღიღარო! ჰსტიროდეთ და ჰგოდებდეთ უბადრუკებათა მათთვის, თქვენ ზედა მომავალთა... იშვებდეთ ქვეყანასა ზედა და განსცხრებოდეთ; გაჰზარდენით ხორცი თქვენნი, ვითარცა ღლედ დაკვლისა...

ამ ნაირ ქადაგება — მოძღვრებით იაკობმა მოიპოვა საერო სიყვარული და მით უფრო გადიმტერა ფარისეველნი, პასექის ღლეს ურიებმა დაიჭირეს იაკობი, აღიყენეს ტაძრის მაღალ კიბეზედ და უბრძანეს საჯაროდ უარ-ყყო. შრისტე ღმერთი. მაგრამ მოციქული არ შეუშინდა ფარისეველებს და ხელ-ახლა აღიარა თვისი სარწმუნოება, აღთქმულის მესსიისა მიმართ. ფარისეველნი განრისხდნენ, ჩამოაგდეს იგი კიბიდგან, ქეები დაუშინეს და მერმე, თავი ჯოხის ცემით, მოჰკლეს.

ღეთის-მშობლის მიძინებამდის იოანე სცხოვრებდა იერუსალიში და მოღვაწეობდა პეტრე მოციქულთან ერთად. შოგ. წმიდა მარიაშის მიძინების შემდეგ იოანე დაესახლა ეფესოში და აქ ღიდი ხნის განმავლობაში სიტყვით, საქმით და წერით დაუღალაეად შრომობდა სასარგებლოდ პავლე მოციქულისა-

გან დაარსებულ ეკკლესიას. ღომიციანეს ქაშს ქრისტიანებს რომ დაუწყეს დენა, იოანეც შეიპყრეს და გაგზავნეს ქუნძულს პატმოსზედ დასამწყვდევად. ნერონ ქვისარის დროს ხელ-ახლა დაუბრუნდა თავის სამწყაოს მცირე აზიაში. ღაჩაგრუღთა და დავრდომილთ დიდის ღმობიერებით ეპყრობოდა, ხოლო ცრუ-მოძღვართა—სასტიკად. თეთრს სიბერეშიაც იგი დაუცხრომლად მოღვაწეობდა. თუმცა თაეათ სიარული ალარ შე-ეძლო, მაგრამ ძმანი მინც ყოველს შეკრებილებზე წაიკვანდნენ ხოლმე. აქ მორწმუნეთ უმოდღერებდა ამ სიტყვებით: „შვილნო! გიყვარდეთ ერთმანერთი“. მუდამ ერთივე იგივეს რათ იმეორებო, ჰკითხეს ერთხელ. იოანემ უპასუხათ: „ასრეთი იყუ მცნება შულისაო, საკმაოა მარტო ამ მცნების აღსრულებაყო. იოანემ იცხოვრა ბროიანეს დრომდე და გარდაიცვალა 105 წელს ქრისტეს შემდეგ. მისის სიკვდილით დასრულდა მოციქულთა საუკუნე ანუ ქაში.

სხვა მოციქულების ცხოვრებაზედ ასრეთი დაწვრილებითი ცნობები არ დაშთენილა. ბარდმოცემიდგან სჩანს მხოლოდ, რომ თომას უქადაგნია პართიასა და ინდოეთში, მათეს—მთი-ოპიაში, იუდას—ლიბიაში, ანდრიას*, სიმეონ ძანანელს და ბართლომეს საქართველოში და ანდრიას აგრეთვე რუსეთშია-ცა, საცა ძიევის მთებზედ დაუსვენებია ჯვარი და უწინასწარ-მეტყველნია, რომ აქ ერთ დროს აღმობრწყინდება მადლი ღვთისაო. მდესში დაამკვიდრა ეკკლესია თადეოზმა.

* ანდრიასა, სიმეონსა და ბართლომეზედ უფრო დაწვრილებითი ცნობანი იხ. ჩვენ-მიერ შედგენილ წიგნში „საქართველოს საეკკლესიო ისტორია“.

§ 9. ქრისტიანობა მეორესა და მესამე საუკუნეში.

მეორე და მესამე საუკუნეში ქრისტიანობა ვრცელდებოდა და მტკიცდებოდა უმეტესად იმავე ადგილებში, რომლებშიაც მოღვაწეობდნენ მოციქულნი. ახლად ქრისტიანობა განმტკიცდა: სპარსეთში, პართაგენში, ბრიტანისა და ბალლიაში, სახელდობრ ლიონსა და მიენში. სპარსეთში ქრისტიანობა შევიდა მდესიდგან, პართაგენსა და ბრიტანიაში — რომიდგან. ბალლიაში ქრისტიანობა ჰქადაგეს პოთინემა და ირინემ. პართაგენიდგან ქრისტიანობა მოედო ნუმიდიასა და მაერიტანიას; მიენიდგანა და ლიონიდგან — ბერმანიასა და გალლიას.

ქრისტიანობის სწრაფად გავრცელებას ხელი-შეუწყოა:

ა) ქრისტიანეთა პირველ მქადაგებლების გულ-მოდგინეობამა და თავ-დადებულობამ; ბ) ქრისტიანეთა წმიდა ცხოვრებამა, ურთიერთ შორის დამყარებულ ძმურ სიყვარულმა, შეუორყვეველ სიმტკიცემ, შეუორგულებელ რწმენამ ქრისტეს სარწმუნოების ჭეშმარიტებისა და სიხარულით დათმენამ ყოიელ-გვარ ტანჯვათა და დევნათა და გ) სასწაულმა, რომელსაც იქმოდენ მორწმუნენი.

§ 10. ქრისტიანების დევნა ურიათაგან.

თუმცა ქრისტიანობას მრავალნი დაბრკოლებანი წინ ელობებოდნენ, მაგრამ იგი მაინც სწრაფად ვრცელდებოდა. ქრისტეს სწაელას წინააღმდეგობა პირველად აღმოუჩინეს ურიებმა, რომელთაც ქრისტე აღთქმულ მესიად არ მიაჩნდათ. შესანიშნავია პირველი შეხვედრა მოციქულებისა ქრისტეს მკვლელებთან. ძოქლის განკურნების შემდეგ პეტრე და

ჩოანე მიიყვანეს სინედრიონის წინაშე და ჰკითხეს: ვისი ძალით მოახდინეთ სასწაულიო? პეტრემ უშიშრად მიუგო, რომ კოკლი აღვადგინეთ სახელითა იესო ძრისტესითა, რომელი ჯვარს-აცვით და აღდგა მესამესა დღესა და რომელიც არის „ლოდი იგი, რომელი შეურაცხ-იქმნა თქვენ მიერ მაშენებელთა, რომელი იქმნა თავ საკიდურთა და არაინ არს სხვით ცხოვრება“. მღვდელ-მთავრებმა, რომელნიც იქვე მდგომარე განკურნებულს თავის თვალთ ჰხედავდნენ, ცილობა ველარ დაუწყეს მოციქულებს, ხოლო უბრძანეს და „ამცნეს ყოვლითურთ არა სიტყვად, არცა სწავლად სახელითა იესოსითა“. ამაზედ მოციქულებმა უთხრეს: განსაჯეთ თქვენვე, რა სიმართლე იქმნება, რომ თქვენ უფრო მეტად დაგიჯეროთ, მინამ ლმერთსა; ჩვენ არ შეგვიძლიან არა ვსთქვათ იგი, რაიცა გვესმა და ვიხილეთ.

მოციქულები არ შეუშინდნენ მღვდელ-მთავრებსა და ისევ ჭადაგება და ხალხის მოკცევა დაიწყეს. მაშინ ხელ-ახლა მიიწვიეს იგინი სინედრიონში და უთხრეს: „აღკრძალული რამ გქონდათ ჭადაგება სახელითა იესო ძრისტესითა, კულავ რად ჰქადაგებთო?“ — ლეთის მორჩილება უფრო ჯერ არს, მინამ კაცთაო, უპასუხეს მოციქულებმა. ძრისტეს მკვლელებმა მოციქულების დახოცვაც მოიწადინეს. ამ შეკრებილებაში იდგა ერთი ფარისეველთაგანი, — მამალიელი, რჯულის მოძღვარი, პატროსანი ყოველსა ერსა შორის. მამალიელმა შეაყენა ბოროტ გამძრახველნი და უთხრა: განეშორებით და უტყვენით ეს კაცი (მოციქულნი), რამეთუ მათი საქმე თუ კაცებური საქმეა, იგი თავათვე დაირღვევა და დაიხსნება; თუ კი ლეთისაგან არს, ვერ ხელ-გეწითების დახსნად მისა და შეიქმნებით მხოლოდ წინააღმდეგნი ლმერთისანი. ამ ნაირი რჩევის შემდეგ მოციქულებს სცემეს, სტანჯეს და განუტყვეს. სინედრიონიდან გამოსულნი მოციქულნი ფრიად გახარებულნი

იყვნენ, რომ ძრისტეს სახელისათვის იგინი იტანჯნენ და იგვემნენ.

ამის შემდეგ მოციქულნი უფრო გულ-მოდგინედ შეუდგნენ ქრისტიანობის ქადაგებას. შრიათა ღვდელ-მთაწერებსაც არ ეძინათ. ძრისტეს მტრებმა სასტიკი ღენა დაუწყეს არა თუ მხოლოდ მოციქულებსა, არამედ ყველა ქრისტიანეთა საზოგადოდ. ღენა-წამების პირველ მსხვერპლად შეიქმნა მთავარ-ღიაკონი სტეფანე, კაცი აღსაესე სარწმუნოებითა და სულითა წმიდითა. იგი „იქმოდანიშებსა და სასწაულებსა დიდ-დიდსა ერსა შორის“. სტეფანეს ცილი დასწამეს, ვითომ, იგი ჰგმობდა ლმერთსა და მოსესა. სინედრიონის წინაშე მან აღიარა ჰეშმარიტება ქრისტიანობისა, შემდეგ მსაჯულთ უსაყვედურა ჰეშმარიტ მესსიის მოკვლა და ბოლოხ აღიხილნა თვალნი ზეცად და აღტაცებულმა, სთქვა: „აჰა ესერა, ვხედავ ცათა განხმულთა და ძესა კაცისასა მარჯვენით ლმრთისა მდგომარესა“. შრიანი უმეტესად განრისხდნენ, გაიყვანეს სტეფანე ქალაქს გარე და დაუშინეს ქვა. მოწამე სტეფანე ამ დროს იდგა მუხლებზე და ლმერთს ევედრებოდა: „ნუ შეურაცხ ამათ ცოდვასა ამას“. სტეფანე ეწამა ქრისტესთვის ჰნ წელს.

იროდ აგრიპმა 44 წლის ხანებში, ურიათა გულის მოსაგებად, მოჰკლა იაკობი, ძმა იოანესი და დაამწყვდია პეტრეცა. ბანზრახვა ჰქონდა იგიც მოეკლა, მაგრამ ანგელოზმა გაათავისუფლა მოციქული საპყრობილედგან. ერთ ღამეს ჯაჰყეებით შებორკილ პეტრეს ეძინა ორ ღარაჯთა შორის. ანგელოზმა გააღვიძა მოციქული და უბრძანა უკან გასდევნებოდა. ჯაჰყეები თავის-თავად დაიხსნა და საპყრობილეს კარებიც გაიღო. ანგელოზმა პეტრე ქალაქის ერთ ქუჩამდე მიიყვანა და თვითონ უხილაფი შეიქმნა. იროდმა პეტრეს მაგიერ დაახოცვინა მისნი მცველნი.

64 წ. მსხვერპლად ურიათა სიმძულვარისა ქრისტიანეთადმი შეიქმნა ნაკობი, ძმა შულისა. შარისეველთა, როგორც ზემოთაც ვსთქვით, ჩამოაგდეს იგი ტაძრის კიბილამ და ქვით ჩაჰქოლეს. ურიათა ბევრი სტანჯეს აგრეთვე მოციქული პავლე.

§ 11. უ რ ი ა თ ა დ ა მ ხ ო ბ ა .

მოველინა ჟამი შულის მსჯავრისა ქალაქსა, რომელიც მოიწყა სისხლითა მართალთასა. ურიანი, რომაელთა ხელის-შუალთ ვეცხლ-მოყვარეობისაგამო, მოთმინებიდგან გამოვიდნენ და დაიმედებულნი, რომ მაცხოვარი მალე მოგვევლინებოა, აუჯანყდნენ რომაელებს. თითქმის სრულიად ამოწყვეტეს მთელი ლეგიონი აქესისა; მაგრამ 60,000 კაცით რომ მოადგათ კარზედ ვესპასიანე, მაშინ ბედმა უმტყუნა ურიებს. ვესპასიანემ დაანგრია ყველა გამაგრებულნი ქალაქნი გალილიისა და პალესტინისანი და მერმე მიუახლოვდა ურიათა სატახტო ქალაქსაც. ამ დროს ვესპასიანე აირჩიეს რომის იმპერატორად. ამისგამო ახალმა იმპერატორმა ჯარის უფროსობა მიუბოძა თავის ძეს ტიტეს და თვითონ წავიდა რომს. ტიტემ ალყა შემოარტყა ქალაქს აღდგომის დღესასწაულის ხანებში 60 წელს. თუმცა ურიებს უბედურება კარზე მოსდგომოდათ, მაინც ურთიერთ შორის არ სპობდნენ უთანხმოებასა და დავიდარებას. იდუმეველთ, რომელნიც ურეებისაგან შემწოდ მიწვეულნი იყვნენ, ქალაქში შესვლის პირველსავე დღეს დახოცეს 18,000 მოქალაქენი. იმავე დროს გაჩნდა ქალაქში ბოროტ-მოძქმელთა სამი დასი. მსენი, ვითომ-და მამულის სიყვარულით აღგზნებულნი, ანთხედდენ ურთიერთ სისხლს ქალაქსა და ტაძარში. ჭლებადენენ მოხუცთა, დედა-კაცთა და ყრმათაც. მინც ამ შინაურ მტრებს გაექცეოდა ქალაქიდან, იმათაც იჭერდნენ რომაელნი და ჯვარს აცმობდნენ. ამ ნაირად იქლი-

ტებოდა ყოველ დღე 500-დღე კაცი. ურჩიანი უფრო დიდ განსაცდელში ჩაუყვებდნენ მაშინ, როდესაც ტიტემ იერუსალიმს შემოაგელო გალაფანი, რომ მოქალაქეთათვის მოესპო ყოველი სახსარი გაქცევისა და იძულებულ-ყუო იგინი, რათა დაეთმოთ ქალაქი. ამის გამო ქალაქში გაჩნდა შიმშილი და სასტიკი ჭირი. ალყის-შემორტყმისავე ხანში იერუსალიმის ერთი კარებიდამ გადმოჰყარეს 115,000-დღე დახოცილთა გვამი. სოცხალნი იკვებებოდნენ მკვდრების ხორციით. მრთმა დედა-კაცმა შიმშილის სახმილის მოსაკლავად დაჰკლა თავისი ძუძუ მწოვარა ბავშვი. მიუხედავად ამისა ურჩიანი გამწარებულად იბრძოდნენ მტერთან, იბრძოდნენ თვით ტაძრის გაღვენზნე-დაც, როდესაც მთელი ქალაქი უკვე დაიჭირეს რომაელებმა. ასრეთმა წინააღმდეგობამ მეტად გააბრაზა რომაელთა ლეგიონნი. მსენი შეუბრალებლად ჰქლევტავდნენ ხალხს, ტაძარს ცეცხლი წაუკიდეს. ქალაქისთვის ალყის შემორტყმიდგან მის აღებამდე გასწყდა ერთი მილიონი და ასი-ათასი ურჩი. ღატ-ყვევებულ იქმნა 97,000 კაცი, რომელთაგან მრავალნი დაი-ხოცნენ რომს. ბევრნი კიდევ გაგზავნილ იქმნენ ალექსანდ-რიასა და სხვა ქვეყნებში გასასყიდად. აღრიანეს მეფობაში (135 წ.) ურჩიანი ხელ-ახლა აუჯანყდნენ რომაელებს. წინამ-ძლოლი მათი იყო მარკოზები (ძე ვარსკვლავისა), რომელსაც თავისი თავი მაცხოვრად მიაჩნდა. ამათ გასწყვიტეს და სტან-ჯეს მრავალნი ქრისტიანენი. სამაგიერო მიეგო მათაც: რომაელთა გასწყვიტეს 580,000 სულნი მეამბოხენი. იერუსა-ლიმი ეხლა სრულიად დაანგრის. ტაძრის საძირკველზედ გუ-თან ი გაატარეს. ღავითის ძველი ქალაქი გადაკეთდა ახალ ქა-ლაქად, ახალის მცხოვრებლებით, ახალის სახელით. ურჩიანი გადასახლებულ და გაფანტულ იქმნენ ქვეყნის ყოვლის მხრისკენ და სიკვდილით დასჯა დანიშნულ-იყო იმისთვის, ვინც დაბრუნდებოდა სამშობლოში.

იერუსალიმის დანგრევა, რომელიც იწინასწარმეტყველა მაცხოვარმა, ბევრად დაეხმარა ქრისტიანობის წარმატებასა და გავრცელებას. ეს შემთხვევა მოასწავებდა ცხადს სასჯელს ძრისტეს მკვლელობისათვის და იგივე იყო მტკიცე ნიშანი წინასწარმეტყველთა თქმულისა ძველი. აღთქმის დასრულების და ახალი აღთქმის ქამის დადგომის შესახებ. მაგრამ ყველა ურიამ, რომელმაც იხილა უბედურება თვისის ქვეყნისა, ასრე არ ახანა ეს შემთხვევა. არამედ ეს უბედურებანი რჯულის მტკიცედ აღუსრულებლობას მიაწერა. ამ გვარ შეხედულობამ ტივერიადის გილლელის სკოლაში დაჰბადა განსაკუთრებული მოძღვრება (რაბინიზმი), რომელმაც რჯულად აღიარა ძველი დროის ცრუ-მასწავლებლთა გარდმოცემანი. ეს გარდმოცემანი შეჰკრიბა რაბბი იუდამ 219 წ. ტიბერიადში (მიშნა); მეოთხესა და მეხუთე საუკუნეში იგი განავრცელეს (გემარა) და ეს გარდმოცემანი ურიათა მომავალ თაობისათვის შეიქმნა რჯულისა და სამართლის წიგნად (ტალმუდი). ურიათა შორის რაბინიზმის გავრცელება შეიქმნა ახალ დამაბრკოლებელ მიზეზად ქრისტიანობის შეფერხება-გავრცელებისა ამ ქვეყანაში. ამ ახალ მოძღვრების წყალობით ურიებმა უფრო მეტად შეიძულეს ქრისტიანები.

§ 12. უმოავრესნი დევნულებანი ქრისტიანეთა ზედა პირველ სამ საუკუნეს.

დასაწყისშივე ქრისტეს სარწმუნოებას რომის სახელმწიფოში სასტიკად სდევნიდნენ. შოველი წოდება ეწინააღმდეგებოდა ამ სარწმუნოებას და ყველანი-კი სხვა და-სხვა მიზეზის გამო. დაბალ ხალხს ქრისტიანები იმიტომ სძულდა, რომ იგინი უღვთოდა და კაცობრიობისა და საზოგადოების მტრად მიაჩნდა. ეს წოდება დარწმუნებულ იყო, რომ, ვითომ, ქრისტიანენი

თვის შესაკრებელში გარყენილებას ადგენენ, თვის ყრმებს სჭამდნენ და, ვითომ, მათს უღთობებს გამოეწვიოს საზოგადო უბედურებანი. ქრისტიანთა მიმართ ამისთანა ცილის-წამებას ხალხში აერცვლებდნენ ქურუმნი და ყველა ისინი, რომელთა პირადი სარგებლობა შეკავშირებულ იყო წარმართობასთან. შილოსოფოსნი და განათლებულნი თუმცა არ ეთანხმებოდნენ ხალხის აზრს ქრისტიანების შესახებ, მაგრამ მაინც მათაც სძულდათ ეს უკანასკნელნი: რწმენა ჯვარცმულის ღმრთისა უგუნურებად მიაჩნდათ. იმპერატორნი და ხელ-მწიფენი კი იმიტომ სდევნიდნენ ქრისტიანებსა, რომ სისწრაფით გავრცელება ქრისტიანობისა მიაჩნდათ საბაბად სახელმწიფო რჯულისა და ყველა წეს-წყობილების შერყევისა. ახალის სარწმუნოების შემოღება აღკრძალულ იყო სახელმწიფო კანონით.

ქრისტიანებზე აღმართულ დევნულებათა რიცხვი ათი-ოდე იყო. პირველი დევნულება აღმართა ნერონმა* (64—67 წ. წ.). ბოროტმა ნერონმა რომს ცეცხლი წაუკიდა და გადასწეა და რომ ამისთვის ყვედრება დაუწყეს, მაშინ, ხალხის გულის-მოსაგებლად, ბრალი დასდო ქრისტიანებსა. დაუწყეს წამება ამ უკანასკნელებს, რომელთაც იმპერატორი რომის გადასწეას აბრალებდა. ზოგიერთ ქრისტიანს მხეცების ტყაეში ჩასვამდნენ ხოლმე და მერე ძაღლებს მიუსხედნენ და დააგლეჯინებდნენ. სხვებს იმპერატორი დაასხამდა ხოლმე წამლებსა, გაამწკრივებდა თავის ბაღის ხეივნების მიყოლება და ღამ-ღამობით თავის სეირნობის დროს წაუკიდებდა ცეცხლსა და უდანაშაულო კაცებს მაშხალასავეით სწეადა. ნერონის დევნის მსხვერპლად შეიქმნენ ორნი მოციქულნიც, ჰაელე და პეტრე.

* რომაელებს ქრისტიანობა პირველად ურიების მწვალებლობად მიაჩნდათ. ამისგამო იმპერ. კლავდის დროს (41—54), როცა ურიანი აჯანყდნენ, ურიებთან ერთად ქრისტიანებიც განდევნილ იქმნენ რომიდან.

მეორე ღვეწულება მოჰხდა ღომიციანეს ღროს (95—96 წელს). თაგის იქნენულობისა და ვერცხლ-მოყვარეობის გამო ამ იმპერატორმა მრავალი ქრისტიანი, ქონების წართმევის შემდეგ, საპრობილეში ჩასხა. იმისვე ღროს კუნძულს პატმოსზედ დამწყვდეულ იყო მოციქული იოანე; აქვე თავი წარჰკვეთეს ძეის-რის სახლი-კაცს, წმ. პლიმენტოსსა. ღომიციანეს შეესმა-რა, რომ, ვითომ, ქრისტიანენი მოეღიან ქრისტეს მეფობასაო, დაიბარა პალესტინიდგან ორნი ნათესაენი ქრისტესნი. მაგრამ დაინახა-რა, იმათი შრომისაგან დაკენკილი და დამუწუკებული ხელები, იქვი განიშორა.

ბატ-მოყვარე ნერვამ (96—98 წწ.) გაანთავისუფლა ყველანი, დამწყვდეულნი ღომიციანეს ღროიდგან. ქრისტიანებზე მოთხრობილ ცილის-წამებას სრულიად ყურად-ღებას არ აქცევდა, თუმცა-ღა ქრისტიანობა ისევ ძველებურად აღკრძალულ სარწმუნოებად ითვლებოდა. ტროიანემ (98—117) განაახლა ძველებური რჯულ-დებულება წინააღმდეგ საიდუმლო შეკრებილებათა. ეს რჯულ-დებულება ქრისტიანეთა ღვეწულების მიზეზად შეიქმნა, იმიტომ რომ ქრისტიანები ღეთის-მსახურების აღსასრულებლად საიდუმლოდ იკრიბებოდნენ. მრავალნი ქრისტიანენი დაისაჯნენ და სიცოცხლეს გამოეთხოვნენ. წამებულთა შორის უმეტესად ცნობილნი არიან: იერუსალიმის ეპისკოპოსი სიმეონი, მოადგილე მოციქულის იაკობისა, ძმისა შულისა და აგრეთვე ანტიოქიის ეპისკოპოსი მგნატე, მოწაფე წმ. იოანე ღეთის-მეტყველისა. წმ. სიმეონი, 120 წ. მოხუცი, მრავალთა ტანჯვათა შემდეგ, ჯვარ-ცმულ აქმნა. წმ. მგნატე-კი ტროიანეს ბრძანებისამებრ მიუგდეს მხეცებსა და დააგლეჯინეს,—რადგან წმიდანმა ხელ-მწიფისავე წინაშე აღიარა თვისი სარწმუნოება ქრისტესადმი.

ბითინიაში ყველაზე მეტი ხალხი აწამეს. ამ ქვეყნის მმართველი იყო პლინი უმცროსი. მრავალთა სისხლის ღვრათაგან

შეშფოთებული მმართველი მიიქცა იმპერატორ ტროიანესადმი და იკითხა, როგორ მოვექცე ქრისტიანებს, რომელთა სწავლა, ჩემის გამოკვლევით, წმინდაა და უნებებლი საზოგადოებისათვისაო. ტროიანემ გასცა ბრძანება, რომ განგებ ქრისტიანეთა ძებნა-აღმოჩენას ნუ გამოუდგები და აგრეთვე ყურს ნუ ათხოვებ ცრუ ცილის-მწამებლებს; ხოლო თუ ქრისტიანებს საჯაროდ გაამტყუნებენ და დაუმტკიცებენ ქრისტიანობის მიღებას, მაშინ სიკვდილით დასაჯეო; აგრეთვე მაშინაც, თუ იგინი უარ-ჰყოფენ ღმერთების წინაშე მსხვერპლის შეწირვასაო. ტროიანეს განკარგულებისაგამო ქრისტიანებმა ცოტა თავისუფლად ამოისუნთქეს, რადგან სამართალის წინაშე მათი დაბეზღება, დასმენა და გამტყუნება ძნელი შეიქმნა. მიუხედავად ამისა, ქრისტიანების სამტროდ, ქურუმებმა სხვა ხერხი მოიგონეს: მათი რჩევით საერო შესაქცევართა გამართვის დროს ხალხი ხმა მალლა ითხოვდა ქრისტიანების ამოწყვეტას. მართველნიც, რომ ამბოხება არ მომხდარ-იყო, იძულებულ იყვნენ ხალხის თხოვნა შეესრულებინათ. აზიის მმართველ ბრანიანს შეებრალა ქრისტიანენი და იმპერატორ ადრიანეს (117—138) მოახსენა, რომ უსამართლობა და უღმერთობაა უდანაშაულო ადამიანების მიცემა გამხეცებულ გუნდისათვისო. შეისმინა მოხსენება ადრიანემ და ქრისტიანების ხოცვა აღკრძალა. ანტონინმაც დაამტკიცა ეს ოქმი (138—161) და სიკვდილი გადუწყვიტა ყველას, ვინც ქრისტიანს დაასმენდა უაბუთოდ.

მარკ აერელიანეს ქაჲს (161—180) ქრისტიანეთა დევნამ მიიღო განსაკუთრებული მიმართულება. სტოიკების სწავლის მიმედევარმა მარკ აერელიანემ ქრისტიანეთა სარწმუნოებისადმი ერთგულება და სიყვარული მიაწერა ფანატიზმს და ხალხს უფერო შეაძულა ქრისტიანენი. მან წესად შემოიღო წამება მორწმუნეთა, რომ მიშითა და ძალ-დატანებით უარ-ექმნეინებინა

ქრისტიანობა. მის ღრობის შესანიშნავნი წამებულნი არიან: წმ. იუსტინე ფილოსოფოსი და პოლიკარპი, ეპისკოპოსი ზმირინისა. წმ. იუსტინეს ჯერ შოლტითა სცემეს და მერმე თავი წარჰკვეთეს; პოლიკარპი-კი, რომელმაც წმ წელიწადი პატიოსნად მსახურა ქრისტესა, ცეცხლის ზეინში ჩასვეს, მაგრამ ცეცხლმა რომ არ დასწო, ახლა ხმლით გაჰგმირეს.

მარკ აფრილიანეს შემდეგ 70 წლის განმავლობაში,—გარდა უკანასკნელთა წელთა სექტიმი სერვის მეფობისა,—ქრისტიანეთა მდგომარეობა საკმაოდ განკარგდა. იმპერატორთა უმეტესი ნაწილი სრულიად ყურადღებას არ აქცევდა ქრისტიანებსა, ზოგიერთნი-კი აშკარად მფარველობას უწევდნენ. მაგრამ როდესაც ლეკი აღვიდა ტახტზედ, მაშინ ისეთი ღვინა დაუწყვეს ქრისტიანებს, რომ ამგვარი ღვინა წინად არც ერთ ხელმწიფის ღრობს არ მომხდარა. ლეკიმ თვის ხელ-ქვეით მყოფ მმართველებს უბრძანა, რომ იხმარონ ყოველ-გვარნი წამებანი ქრისტიანეთა წარმართობისადმი მოსაქცევად და რომელნიც არ მოიქცევიან, იგინი, მიუხედავად სქესისა, წლოვანობისა და ღირსებისა, სიკვდილს მისცენ. მრავალ გვარადა ფრიად მწვევ წამებათ იმოქმედეს: მრავალნი ქრისტიანენი, უმეტესად მაღალის წოდებისანი, გაღუღდნენ ეკლესიასა. ზოგიერთნი ამათგან, რომ აეცილებინათ წამებანი, ღმერთებს მსხვერპლს სწირავდნენ, საკმელს უკმევდნენ; ზოგიერთნი კიდევ ქურუმებისაგან ჰყილულობდნენ მოწმობასა, რომ იგინი ნამდვილად წარმართნი არიან. მაგრამ ქრისტიანეთა უმრავლესობა-კი, მიუხედავად წამება-ტანჯვათა, მტკიცედ იდგნენ თვის რჯულზედ და თავს სწირავდნენ მას. ასრეთნი იყვნენ, სხვათა შორის, ეპისკოპოსნი: რომისა-ფაბიანე, ანტიოქიისა-ბაბილე, იერუსალიმისა-ალექსანდრე და მრავალნი სხვანი. მისკოპოსთა კვლა-ხოცვა ეკლესიისათვის დიდი დასაკლისი იყო. ამიტომ ზოგიერთნი ეპისკოპოსნი, თვის მრევლის რჩევით, წინ-და-წინვე გაიხვეწნენ

სამწყსოებიდგან და გარედგან ჰპატრონობდნენ თავიანთ ეკ-
კლესიებს. ასრე მოიქცნენ, მაგალ., წმ. სიპრიანე ქართაგენე-
ლი, ლიონოსი ალექსანდრიელი და წმ. ბრიგორი, ეპისკოპოსი
ნეოკესარიისა, სასწაულთ მომქმედი.

ღევის შემდეგ ვალლიენმა ქრისტიანებს მიანიჭა სრული
თავისუფლება. ამისაგამო ქრისტიანობა 40 წლის განმავლო-
ბაში სტკბებოდა მშვიდობიანობითა. ძრისტიანები ხელ-ახლა
შეაშფოთა ლიოკლეთიანისა და მის თანაშემწის ვალერიის-მიერ
აღმართულ ღვენამ. ბალერი კერპების მოწიწებით თაყვანის-
მცემელი იყო. ძრისტიანების ღვენა ნიკომიდიის მშვე-
ნიერ ტაძრის დანგრევის შემდეგ დაიწყეს. ბრძანება გაცეს
დაენგრიათ აგრეთვე სხვა ტაძარნიც, დაეწვათ საღმთო წიგნები
და თვით ქრისტიანეთათვის ჩამოერთმიათ თანამდებობანი და
უფლებანი. ამ დროს ერთ ქრისტიანს ხელში ჩაუფარდა ის ქა-
ლადი, რომელზედაც ქრისტიანების წინააღმდეგი განკარგუ-
ლება დაწერილ იყო და დაფხრიწა. ამის გამო მას თავი წარ-
ჰკვეთეს. ძრისტიანების საუბედუროდ ნიკომიდიის სასახლეს
ორჯულ ზედი-ზედ ცეცხლი წაუკიდეს, სომხეთსა და სირიაში
ამბოხება მოახდინეს. ბალერიმ ყველა ეს უბედურებანი ქრის-
ტიანებს მიაწერა. ამის გამო ქრისტიანებს უფრო სასტიკი ღვე-
ნა დაუწყეს. რომელი ქრისტიანიც კერპებს მსხვერპლს არ შესწი-
რაედა, დაუყოვნებლივ სიკვდილით ისჯებოდა. შეველა საპყ-
რობილენი ქრისტიანებით გაიგოსო და ამათი სისხლი მთელს
იმპერიაში, — გარდა ბალლიისა, ბრიტანიისა და ისპანიისა, საცა
მმართველად იყო ლეთისნიერი კოსტანცი მლორი, — რუებრ
დიოდა. წარმართობა ყოვლის თვისის ძალ-ღონით შეებრძო-
ლა ქრისტიანობას, რათა სრულიად ამოეთხერა იგი. ძრისტი-
ანებზე სკდიდენ ყოველ გვარ ტანჯვათა და წამებათა. ხორცს
რკინის ბრჭყალებით აგლეჯდნენ და მერმე წყლულებზე აყ-
რიდნენ მარილსა ან ასხმიდნენ ძპარსა. ცეცხლში სწვადნენ,

ჯვარზე თავ-და-ყირა აკრავდნენ, ტანის ასოებს გაზებითა და სხ. იარაღებით ჰგლეჯდნენ; ხან ქრისტიანების მთელს გუნდს ერთად სწვაედნენ ანუ ახიობდნენ. საეკკლესიო ისტორიის მწერალი—მესევი ამბობს, რომ მისირიაში ჩემის თვალით ვნახეო, როგორ ჩლოუნგდებოდნენ ხრმალნი, როგორ ეღლებოდათ მკლავნი ქრისტიანეთა თავების მკვეთელ მტარვალთაო და ბრალდებულნი როგორის სიხარულითა და გალობით ეგებებოდნენ სიკვდილსაო. მესევის აღრიცხვით მხოლოდ მისირიაში წამებულთა რიცხვი 144,000 სულამდე ყოფილა.

ქრისტიანების დევნის დროს ღიოკლეთიანე ისე ავად-გახდა, რომ იძულებული შეიქმნა ჭეცყნის მმართველობა უარ-ეყო (305 წელს). რომის იმპერია სამმა იმპერატორმა განაწილა. აღმოსავლეთი მხარე დაიჭირა ბალერიმ, დასავლეთისა პოსტანციმა და მაქსენტიმ. რომელი საწყაულითაც ბალერი ქრისტიანებს მიაგებდა წამებას, იმავე საწყაულით მიეგო მასაც 311 წელს. იგი მძიმე ავად-მყოფი შეიქმნა. თვისი დაუძლურება ქრისტიანეთა ლმერთისაგან მოვლინებულ სასჯელად მიიჩნია. სიკვდილის წინად გააუქმა ქრისტიანების წინა-აღმდეგნი განკარგულებანი და ქრისტიანებს შეევედრა, რომ იმპერატორისა და იმპერიისთვის ელოცნათ თვის ლმერთის წინაშე.

ბალერის სიკვდილის შემდეგ აღმოსავლეთის იმპერატორობა დაულოცეს მაქსიმიანსა და ძეისრობა ლიკინსა. მაქსიმიანმა ხელ-ახლა დაუწყო დევნა ქრისტიანებს. ასრევე მოიქცა მაქსენტიც იტალიაში. მაგრამ ეს დევნულება ისრეთი სასტიკი აღარ იყო, როგორც წინად და არც დიდხანს გასტანა. პოსტანცი შლორის ძემ პოსტანტინემ,—რომელიც 306 წ., მამის სიკვდილის შემდეგ, დანიშნულ იქმნა მის მოადგილედ,— ჩამოაგდო ტახტიდამ მაქსენტი, თვითონ შეიქმნა იმპერატორად და ბოლო მოუღო ქრისტიანეთა დევნას.

პოსტანტინეს წინა დროის შესანიშნავნი წამებულნი

არიან: მთავარ-მოწამე ბიორგი, ოეოდორე ტირონელი, დედოფალი ალექსანდრა, მკატერინა და ბარბარე.

წმ. მთავარ მოწამე ბიორგი ჩამომავლობით იყო ძაპადოკიელი. ამ ქვეყანაში მაშინ ქართველი ტომის ხალხი მკვიდრობდა. ბიორგი მშენიერი სახის კაბუკი იყო, კარგი განათლებაც მიელო და თვალ-საჩინო მხედრად ითვლებოდა. ღიოკლექტიანეს იგი ძრიელ უყვარდა და მხედართ-მთავრობა მიუბოძა. ბიორგი მონაწილეობას იღებდა სახელმწიფო რჩევაშიაც. ბიორგიმ, დაინახა-რა, რომ მთავრობა ქრისტიანებს ებრძვის, გადასწყვიტა დაეცვა თვისი სარწმუნოება. იგი სახელმწიფო რჩევის წინაშე უშიშრად წარსდგა და მოსარჩლეობა გაუწია ქრისტიანებს. ამისაგამო მეფე გარისხდა და ბრძანა: ჩასვით ეგე ციხეშიო. ბიორგი კი შეევედრა: გთხოვთ, ჩემი ქონება გლახებს დაურიგეთო. იმპერატორი უფრო გარისხდა. ღა თავის მოხელეებს უბრძანა ურმის თვალზედ გაეკრათ იგი. შიშველის ტანით, ლურსმებ ჩაყრილ ურმის თვალზედ, გააკრეს და თვალი დაატრიალეს მრავალჯერ. ღიოკლექტიანეს ეგონა გიორგი ამ წამებისაგან მოკვდებოა, მაგრამ ანგელოსმა დაიფარა წმიდანი და არაფერი დაუშავედა. შემდეგ გიორგის ხელ-ფეხი მაგრა შეუკრეს და ჩაგდეს საკირეში; სამ დღე-ღამე საკირეში იღვა, ვითა მკვდარი სამარეში; მაგრამ აქაც ღმერთმა დაიფარა. ღიოკლექტიანემ ახლა სხვა წამება მოიგონა: გააკეთებინა რკინის ქლამნები, შიგ ლურსმები ჩაუმატა, გაახურა, ჩააცვა წმიდანსა და გაატარა. წმიდანი ისევე უვნებლად დარჩა. შემდეგ ბიორგი აცემინა ხარის ტყავის შოლტით. ბიორგის დააღვეინეს ათანასე გრძელულისაგან შემზადებული საწამლაფი, მაგრამ ბიორგის ვერც ცემა და ვერც საწამლაფმა დააკალო-რა. პირიქით, ამ სასწაულებისაგან გაოცებული

გაკვირვებული გრძნეული ათანასეც მოიქცა ქრისტესადმი. და ამის გამო წარჰკვეთეს თავი. ღიოკლეთიანემ წამებას თავი დაანება და მაცთურის სიტყვებით შეეხებწა ბიორგის ერწმუნა წარმართთა ღმერთნი. ბიორგი აპოლონის ტაძარში წავიდა, მას წაჰყუა იმპერატორი, მისი ამაღა და ხალხი. ჰველას ეგონა, რომ ბიორგი საღმთოს შესწირავს ღმერთებსაო. მაგრამ ბიორგიმ პირჯვარი დაიწერა და კერპნი დაიმხნენ. მაშინ განრისხებულმა იმპერატორმა, ქურუმების თხოვნით, წარჰკვეთა თავი წმიდანსა. წმ. ბიორგის სასწაულებრივ წამებათა მხილველი დედოფალი, მეუღლე ღიოკლეთიანესი, აღექსანდრაც, მოიქცა ქრისტესადმი და აგრეთვე მრავალნი წარმართნიც. ამისაგამო დედოფალიც აწამეს.

წმ. თეოდრე ტირონელმა ქრისტე აღიარა თვის უფროსებთა და ამხანაგთა წინაშე. რისგამო იგი ჩაადღეს ცეცხლში. იგი სულის განტეევბამდის აღიდებდა ღმერთსა.

§ 13. მოქცევა კოსტანტინე დიდისა.

კოსტანტინე დიდს ქრისტიანეთადმი სიყვარული დაებადა თვის მამის კოსტანცი ძლორისა და დედის მლენესაგან. კოსტანცი ქრისტიანებზე იტყოდა ხოლმე, რომ ერი მართალი წინაშე ლეთისა, არ შეიძლება მართალი არ იყოს თვის ხელმწიფის წინაშეცაო. მაქსენტისთან ბრძოლის დროს კოსტანტინე დარწმუნდა, რომ ქრისტიანებრივი რჯულის დამაარსებელი არის ჰეშმარტი ღმერთი. მტერთან შებრძოლების წინაღ, როდესაც ზეციდგან გამარჯვებასა და მტრის ძლევას ითხოვდა, მან და მისმა ჯარმა, შუა დღის გულზედ, ცათა შინაიხილეს შუქისაგან შემდგარი ჯვარი, ზედ წარწერით:

„ამით სძლეე“. ამის შემდეგ, პირველსავე ღამეს, უფალი კოსტანტინეს სიზმარში გამოეცხადა იმავე ჯვარით, რომელიც წინააღმდეგ იხილეს ზეცაზედ. იესო ძრისტიმ უბრძანა ხელმწიფეს აღემართა ღროშა, მსგავსი ცათა შინა ხილულის ჯვრისა და ყოველთვის, მტერთან ბრძოლის ღროს, წინ წაემძღვარა. მეორე დღესვე კოსტანტინემ დაიბარა დახელოვნებულნი კაცი და გააკეთებინა ღროშა, მსგავსი ცათა შინა გამოცხადებულის ჯვრისა.

ღროშა გააკეთეს ხისაგან, ჯვარის სახით და ოქრო გადაკრული. ღროშის თავზედ გაემაგრებინათ ოქროსივე გვირგვინი, ძვირფას ქვებით შემკული და ქრისტეს სახელის დასაწყის ასოებით გადანაწილებული. ჯვარზედ ეყიდა ბრწყინვალე ოქრო-ქსოვილი და ძვირფას ქვებით შემკული აბრეშუმეული. იმაზედვე გამოხატული იყო სახე იმპერატორისა და მისის ვაჟებისა. ამ ღროშის მტერთველად მეფემ დანიშნა 50 კაცი, განთქმულნი ვაჟაკობითა და ლეთის-მოყვარეობით, მსენი იცადდნ ღროშას და რიგ-რიგობით დაჰქონდათ წინაშე ლაშქრისა ბრძოლის ღროს.

ძრისტიანენი აღივსნენ სიხარულითა. შოკლის მხრიდგან შეიკრიბნენ მისაშველებლად ლეთის-მოყვარე ხელმწიფისა. კოსტანტინემ წაიძღვარა ღროშა და იერიში მიიტანა მაქსენტიზედ. რომის კარებზედ დამარცხდა მაქსენტი, გაიქცა და ლტოლვის ღროს, მდ. ტიბრის ხიდზედ რომ გადიოდა, ხიდი ჩაუტყდა, ჩავარდა წყალში და დაიხრჩო. დამორჩილებულ მოქალაქეთ რომში კოსტანტინეს დაუდგეს ძეგლი, რომელზედაც გამოაქანდაკეს თვით მეფე, ხელში ჯვარ-ჭერილი; ძეგლს, მეფის ბრძანებით, წარაწერეს: „ამ ძღვევა-მოსილის ჯვარით რომ განთავისუფლებულ იქმნა წამების უღლისაგან“. კოსტანტინემ გამოსცა ბრძანება ყოველთა სარწმუნოებათა თვისუფლად

აღვიარების შესახებ. ეს იყო 312 წელს. მეორე წელიწადს კიდევ ახალი განკარგულება გამოვიდა. მასში მოხსენებულისა, რომ ყველას თავისუფლად შეუძლიან აღიაროს ის რჯული, რომელიც ყველაზე უკეთესად მიიჩნეოდა. ქოსტანტინე ყოველსარწმუნოებას მეგობრულად ეკიდებოდა: დაახლოებული ჰყვანდა ქრისტიანნი და ამავე დროს არ სდევნიდა წარმართთაც. ქრისტიანებს ნება ღართო, რომ აღედგინათ დანგრეული ნი ტაძრნი და იმავე დროს ხელ-უხლებლად დასტოვა წარმართთა სალოცაენიც. ასრე იყო ლიკინის დამარცხებამდე და ქოსტანტინეს თვით-მპყრობელ იმპერატორად გახდომამდე (323 წ.).

რომის იმპერიას ორნი იმპერატორნი განაგებდნენ: ქოსტანტინე და ლიკინი. მრთი მათგან ჰმართავდა აღმოსავლეთის მხარეს, მეორე დასავლეთისას. ლიკინი მფარველობდა წარმართობასა და ქოსტანტინე-კი ქრისტიანობას. 314 წ. მათ შორის ჩამოვარდა უთანხმოება და ასტყადა ომი. ლიკინი დამარცხდა. დაიდვა ზავი, რომლის ძალით ლიკინიმ ~~ქოსტანტინეს~~ დაუთმო უმეტესი ნაწილი თვის მეროპაში მყოფ სამფლობელოსი. თვისი დამარცხება ლიკინიმ ქრისტიანებს მიაწერა და დაუწყო მათ დევნა. ნიკომიდიისა და სხვა ქალაქებში ქრისტიანეთ აღუკრძალა ლეთის-მსახურება. ზოგიერთგან დახურა და დაანგრია ტაძრნი, რადგან მათში ლოცულობდნენ დღევრძელობისთვის ქოსტანტინესი და არა მისი. მის მოხელეებმა, დაინახეს-რა ასრეთი მტრობა იმპერატორისა ქრისტიანეთა მიმართ, თვის-მიერ რწმუნებულს ქვეყნებში ქრისტიანებს დევნა დაუწყეს და ხელ-ახლა რუებრ აღინეს სისხლი მართალთა. მწამნენ სებასტიის ეპისკოპოსი მლასი და 40-ნი სხვანი. მლასს ტანი ჯერ რკინის სავარცხლით ჩამოვარცხნეს და მერმე დახრმალეს. 40-ნი მოწამენი ყველანი მხედარ-

ნი იყვნენ. იგინი განაშიშელეს და ისრე მთელი ღამე გაათევებინეს გაყინულს ტბაზედ. ამ ნაირმა ტანჯვამ ვერ შეარყია სარწმუნოება მათი. მაშინ დახოცეს 40-ნივე. მოსტანტინემ ველარ მოითმინა და ქრისტიანებს მოსარჩლეობა გაუწია, ისევ ომი ასტყდა, რომელსაც უფრო სარწმუნოებრივი მნიშვნელობა ჰქონდა, მინამ პოლიტიკური. ლიკინის უნდოდა აღედგინა ძველი რჯული, მოსტანტინეს-კი ჰსურდა მთელს იმპერიაში გავრცელებინა ქრისტიანობა. მის წინად ერთი საღმთოს უკლაედა კერპებსა, მეორე-კი გულმოდგინედ სთხოვდა შემწეობას ჯვარ-ცმულსა, და მხედრობის აღმებზედ აკრავდა ჯვრებსა. ასტყდა ბრძოლა. სრულიად დამარცხდა ლიკინი. მოსტანტინემ ლიკინი დაამხო, ხოლო ქრისტიანობამ წარმართობა.

ამის შემდეგ თვით-მყრობელი იმპერატორი ქრისტიანების უფრო გამბედავი მოსარჩლე შეიქმნა. წარმართების ზოგიერთი ტაძარი ეკკლესიად აქცია, ზოგნი-კი დაანგრია. მოხელეებს აღუკრძალა კერპებისთვის შესაწირავის მიტანა. ჯვარცმით დასჯა გააუქმა. რომაელნი უკმაყოფილონი იყვნენ, რომ მოსტანტინემ თავათაც მიიღო ქრისტიანობა და ქვეშევრდომთა გაქრისტიანებაც სწადდა. რომაელებს წარმართად დაშთენა უნდოდათ. ამის გამო მოსტანტინე გამოეწიდათ. დასტოვა რომი და წამოვიდა აღმოსავლეთისაკენ ახალ სატახტო ქალაქის დასაარსებლად. მშენებელი ადგილიც ამოირჩია: ძველი ბიზანტია, მდებარე ზღვის პირზედ, იქ, საცა შავი ზღვა მცირე სრუტითი უერთდება მარმარილოს ზღვას.

ბიზანტიას მოსტანტინემ შემოაგლო გალავანი ზღვიდამ ზღვამდე. ააშენეს მრავალნი შენობანი და სახელმწიფო სასახლე რომის ძაპიტოლიის ოღენი. წარმართთა ტაძარი ქრისტიანთა ტაძრებად გადააკეთეს და ახლებიც ააშენეს. მოსტანტინესი და მლენეს ანდალმები (ძვე-

ლები) ჯერებით იყო გამოქანდაკებული. თვის სასახლის ყველაზე უკეთეს ოთახის ქერში მეფემ მიაკრეფინა ოქროს ჯვარი, ძვირფასის თვლებით შემკული. ახალ სატახტო ქალაქის მცხოვრებთ მიენიჭათ ისეთივე უფლებანი, როგორც რომისას. ღარიბებს ურიგებდენ ღვინოსა, პურსა და ზეთს უფასოდ. ახალს სატახტო ქალაქს ხალხმა უწოდა ქოსტანტანოპოლი, ესე იგი ქალაქი ქოსტანტინესი.

ამგვარად ქოსტანტინემ დიდი სარგებლობა მოუტანა ქრისტიანებსა და ეკკლესიას. ძეირა დღის უქმობა პირველად მან შემოიღო. აღაშენა ყველგან მრავალნი ეკკლესიანი და მათ შესანახავად გადასდო ფული ქალაქების შემოსავლიდამ. ეკკლესიანი განათავისუფლა ყოველგვარ ხარჯისაგან. სადაეო საქმის გარჩევის უფლება, თუ ორივე მხარე მოინდომებდა, ეპისკოპოსებს მიანიჭა. ქოსტანტინეს სურვილისამებრ მისმა დედამ, ლეთის-ნიერ მღენემ, მიმოვლო პალესტინა, იპოვნა ის ჯვარი, რომელზედაც ჯვარს-ეცვა მაცხოვარი და ქრისტეს საფლავის აღვილზედ აღმართა მშვენიერი ტაძარი საოხად ქრისტეს აღდგომისა. აღაშენა ტაძარი აგრეთვე ბეთლემში, ნაზარეთში, ძანას გალილიისას და თაბორის მთაზედ.

~ ქოსტანტინე გარდაიცვალა ნიკომიდიამში 337 წელს, 65 წლისა. სიკვდილის ექვსის დღის წინად თვით მეფემაც ნათელილო ნიკომიდიის ეპისკოპოსის მესვეისაგან. მღენეცა და ქოსტანტინეც ეკკლესიამ შერაცხა წმიდათა შორის.



§ 14. იულიანესაგან ქრისტიანების დევნა და წარმართობის დამხობა.

თახტზე ასელისავე უმაღლესი იულიანე წარმართებს მიემხრო. მისი ბრძანებით წარმართებმა კვლავ გახსნეს ქორონიკონისაგან დახშულნი და გაუქმებულნი თვისნი ტაძრნი. პაშენეს აგრეთვე ახალნიც. მურუმთაც ხელ-ახლა მიიღეს თვისნი უფლებანი. იულიანემ წარმართებს ნება დართო ეთხოვნათ ყველაფერი, რასაც-კი მოისურვებდნენ. იმპერატორი კერპების გულმოდგინე მსახური შეიქმნა. თაჲ თვისი დასახა უპირველეს ქურუმად და მფარველად აპოლონის ტაძრისა. მისი ბაღი სალოცავებით გაივსო. ამ სალოცავებს ყოველ დღე მსხვერპლს სწირავდა. მის სასახლეში იდგა მზის სალოცავი. აქ იულიანე საღმთოს სწირავდა ყოველ დღე, მზის ამოსვლა-ჩასვლის დროს. იგი ხშირად დაიარებოდა ტაძრებში და თვისის ხელით ჰხოცავდა საღმთო პირუტყვებსა. ხალხში კერპთადმი სიყვარულის განსაღვიძებლად ხშირად დაიჩოქებდა ხოლმე კერპების წინაშე და ევედრებოდა მათ. ქრისტიანებს ზიზლით უყურებდა და „გალილეელებს“ უწოდებდა. ქრისტიანების სახელის გასატეხად და ქრისტეს წინასწარ-მეტყველების საწინააღმდეგოდ, მან დაიწყო იერუსალიმის ტაძრის განახლება. მრავალი შრომა და ფული მოახმარეს ამ საქმეს, მაგრამ ამაოდ. წარმართთა მწერლის ამჟინე მარკელინის მოწმობით სჩანს, რომ რამდენჯერაც ჩაჰქარეს საძირკველი ტაძრისა, იმდენჯერ მიწიდან ამოიხეთქა ცეცხლმა და დასწვა მაშენებლნი. ასე რომ კალატროზებმა ძალა-უნებურად დაანებეს თაჲ ამაო შრომას. ტაძარი განუახლებელი დარჩა. ამ შემთხვევამ იულიანე უფრო გააბოროტა. შველა ეკკლესიებსა და სამღვდლოებას შეუძეცირა ულუფა, მათთვის განწესებული ქორონიკონისაგან, ქრისტიანებს მეცნიერების შესწავლა აუკრძალა, ქრისტიანეთა მასწავლებლებს-

კი—სწავლა-მოდღერება. სპარსელებთან ამტყდარ ომის წინაღ, იულიანემ თავის ღმერთები დაიფიცა, რომ, თუ გაიმარჯვებდა, მათ მსხვერპლად შეწირავდა ყველა ქრისტიანებს. მაგრამ არ აღუსრულდა ესრეთი ბოროტი განზრახვა: ისარმა გაჰგმირა მისი გული. სულის აღმოსვლის ჟამს ბოროტმა წარმოსთქვა: „გალილეველო! შენ მძლიე“.

იულიანეს მეცადინეობა წარმართობის აღსადგინებლად ამაო შეიქმნა: მისმა მოადგილემ იოვინიანმა ტახტზე ასელი-სავე უმაღლესი გააუქმა ყველა ოქმნი, წინააღმდეგ ქრისტიანეთა გამოცემულნი იულიანესგან.

იმპერატორმა ბრაციანემ და მის თანაშემწე თეოდოსი I-მა აგრეთვე დაიწყეს წარმართობის დამცირება. ტახტზე ას-ვლისაჲე ჟამს ბრაციანემ არ მიიღო სხვა-და-სხვა ნიშანი წარ-მართობის მღვდელ-მთაგრობისანი, სენატის სასახლიდამ გა-ატანინა „ძლევის სამსხვერპლო“, ბრძანა გამოეხეათ წარმართ-თა სამლოცველოების ქონება და ქურუმნი და ეესტალკნი (დაუშრეტელი ცეცხლის მსახურნი ქალნი) გადაეყენებინათ. 381 წ. მან თეოდოსისთან ერთად გამოსცა განკარგულება, რომლის ძალით, სიკვდილის დაქადებით, აღკრძალულ იქმნა კერპთათვის მსხვერპლის შეწირვა. როცა გრაციანე მოკლულ იქმნა და ტახტზე აღვიდა ძმა მისი მალენტინიანე, რომის პრე-ფექტ სიმმახმა სთხოვა მას ძლევის სამსხვერპლო მაინც აღედ-გინა. ამავე თხოვნით წარმართების სენატორებმა ოთხჯერ გა-უზზავენეს იმპერატორს მოციქულნი. მაგრამ მალენტინიანემ, მედიოლანის ეპისკოპოსის, წმ. ამბროსის შთაგონებით, მოციქულნი არ მიიღო და სიმმახის თხოვნა არ შეიწყ-ყნარა. საუბედუროდ, მეგენიმ მოჰკლა მალენტინიანე, აღვიდა ტახტზედ და წარმართებს სურვილი შეუსრულა: „ძლე-ვის სამსხვერპლო“ დასდგა სენატის პალატში. სასიხარულოდ ქრისტიანეთა, თეოდოსი დიდმა სძლია მეგენის და ბრძანა

ძლევის სამსხვერპლო სენატის პალატიდამ გაეტანათ. თეოდოსიმ თვისის ძლევა-მოსილობით რომაელთ საუკუნოდ დაუკარგა წარმართობის აღდგენის იმედი. თეოდოსის წყალობით აღმოსავლეთის ქვეყნებშიაც ანგრეედნენ წარმართთა ტაძრებსა. ალექსანდრიაში წარმართნი სკდილობდენ დაეცვათ ტაძარი სერაპისა, მაგრამ ეპისკოპოს თეოფილემ სძლია მათ და ძველი ტაძარი სერაპისა დაანგრეენა. 391 წელს თეოდოსიმ კერპთაყვანის-მცემლობა დანაშაულობად აღიარა.

თეოდოსი დიდის მოადგილე არკადი დიდის გულ-მოდგინებით შეუდგა წარმართობის თესვის აღმოფხვრას. მის ნება-ღართვით, ყველგან და ყოველ-მხრივ მუსრავდნენ კერპებს. ზნეობითი ძალა წარმართობისა ჰსუფევდა მარტო ათინის სკოლაში და ის სკოლაც იუსტინიანემ გააუქმა და წარმართების ყველა ფილოსოფოსნი განდევნა იმპერიიდან. მს იყო სიკვდილის ქამი წარმართობისა იმპერიის აღმოსავლეთ ნაწილში. დასავლეთი მხრის იმპერატორნი ასრე გულ-მოდგინედ არ ებრძოდნენ წარმართობასა, რისგამო უდიერმა ამა სარწმუნოებად დასავლეთში გასტანა მე VII-დე საუკუნემდე და მხოლოდ მაშინ დაიმხო აქაც საუკუნოდ.

§ 15. მოკლე ცნობანი შესახებ ქრისტიანობის გავრცელებისა მე-IV საუკუნიდგან მე-IX საუკუნემდე.

დამკვიდრდა-რა ქრისტიანობა რომის იმპერიაში, იქიდგან სწრაფად გაერცელდა სხვა ქვეყნებსა და ხალხებშიაც—აზიასა, აფრიკასა და მეროპაში.

აზიაში ქრისტიანობა, სხვათა შორის, მიიღეს ქართველებმა და სომხებმა. ქართველნი 318 წ. მოაქცია წმ. ნინომ მეფე მირიანის დროს. მირიანმა კოსტანტინე დიდს

გამოსახლება მღვდელნი და ეპისკოპოსნი და მთელის ხალხით ნათელ-ილო მცხეთას და აღაშენა მრავალნი ეკლესია-ტაძარნი*. სომეხნი მონათლა მეოთხე საუკ. წმ. ბრიგორიმ და აღაშენა მრავალნი ეკლესიანი და სკოლანი.

ახ. აფრიკაში ქრისტიანობა გაავრცელა ორმა ყრმამ— შრუმენტიმ და მღეზიმ. მსენი დაატყვევეს აბისინელებმა (აბაშელთ). ტყვეობაში მყოფობის დროს მათ თვისის ქადაგებით 327 წ. დააარსეს ეკლესია აბისინიაში. აქედგან შემდეგში ქრისტიანობა გავრცელდა ნუბიასა და მთიოპიაში.

ახ. მეროპიაში ქრისტიანობა გავრცელდა გუთებსა და გერმანიის ტომ შორის.

ბუთებმა მესამე საუკუნეში მიიღეს ქრისტეს სარწმუნოება— ტყვე ქრისტიანეთაგან. 360 წ. მათმა ეპისკოპოს შლფილამ შეადგინა გუთური ანბანი და გუთურს ენაზე გადათარგმნა დაბადება. სხვა-და-სხვა ისტორიულ მიზეზთა გამო გუთთა ტომთ (ვესტგუთთა, ოსტგუთთა, სვეეთა, ვანდალთა, ბურგუნდთა და ლონგობარდთ) შორის გავრცელდა არიოზის მწველებლობა (არიოზის მწველებლობაზედ ცნობანი იხილე ქვემოდ). მანდალთა დაიმორჩილეს კართაგენის ქვეყანა და საშინელი დევნა აღმართეს მართლ-მადიდებელ ქრისტიანებზე. მსრეთი დევნა არ შესწყდა ამ სამეფოს მწლმისარის-მიერ დაპყრობამდე (533 წ.). შემდეგს საუკუნეში მთელი ჩრდილოეთი აფრიკა და ქართაგენის მხარეც დაიმორჩილეს მაჰმადიანებმა, რომელთაც გაავრცელეს აქაურობაში თვისი სარწმუნოება. ქრისტიანობა, რომელიც ტერტულიანისა, წმ. ძევიპრიანისა და აგუსტინის დროს ბრწყინავდა, სრულიად აღმოიფ-

* დაწვრილებითნი ცნობანი ქართველთ მოქცევასა და ქრისტიანობის დამკვიდრებაზედ საქართველოში მოიპოვება ჩვენ-მიერ შედგ. წიგნში — „საქართველოს საეკლესიო ისტორია“.

ხერა. მსტ-გუთნი არიოზის მწვალეებლობას აღიარებდნენ იმ დრომდე, ვიდრე ეელისარი დაიპყრობდა მათს სამეფოს (553 წ.). მესტ-გუთებმა ტალედის კრების შემდეგ (589 წ.) უარპყევს არიოზის სწავლა და მართლ-მადიდებელ ეკლესიას შეუერთდნენ მეფე რეკარდეს დროს. ამათზე ადრე მართლ-მადიდებლობა მიიღეს სევეთა და ბურგუნდთ. 671 წელს კი ლონგობარდთაც.

ბა ლ ლ ი ა შ ი უკვე არსებობდა ქრისტიანობა. ამ ქვეყანაში, მეხუთე საუკუნეს, შემოვიდნენ ახალნი ხალხნი—ბურგუნდელნი და შრანკნი. პირველთ სწამდათ არიოზის სწავლა, მეორენი წარმართნი იყვნენ. ბურგუნდთ მეფის ასული ძლოტილდა მიეთხოვა შრანკთ მეფეს ძლოდიეგს. ღედოთაღმა თვის სასახლეში დააწესა ქრისტიანული ღეთის-მსახურება. ღანათლა თვისნი შეილნი და განუწყვეტლივ სცდილობდა მოექცია თვისი წარმართი ქმარიც. 496 წ. ამანაც მიიღო ქრისტიანობა და რემის ეპისკოპოსის წმ. რემიგიასაგან მოინათლა თვისი ხალხით. 517 წ. მიენის ეპისკოპოსის აგიტას შთაგონებით ბურგუნდთაც დასტოვეს არიოზის სწავლა და კათოლიკეთა ეკლესიას შეუერთდნენ.

ბ რ ი ტ ა ნ ი ა შ ი ქრისტიანებრივი სწავლა აღმოთხერილიყო წარმართ ინგლის-საქსთაგან. მხოლოდ კუნძულის დასავლეთ მხარეს-მალისსა და ძორნეალისში დაშთენილიყო კვალი ქრისტიანობისა. ამ ქვეყნებიდგან ქრისტიანობა ბრიტანელ პატრიკის მეცადინეობით გაბრწყინდა ირლანდიაში, საცა პატრიკიმ შემოიღო ლიტერატურული ენა, საეკლესიო გალობა; დააარსა მონასტერნი, სემინარიანი, სასულიერო სასწავლებელნი და საეპისკოპოსო კათედრა ქალაქ არმაში. მისი კურთხეული ღვაწლი დაგვირგვინდა დიდის წარმატებით. მის მიერ დაარსებულ სასწავლებელთ ბადალი არა ჰქონდა მთელს საქრისტიანოში. ირლანდის ეკლესიამ მიაღწია ისრეთ ბრწყინ-

ვლე მდგომარეობამდე, რომ შეროპაში ამ ქვეყანას უწოდეს „კუნძული წმიდანებისა“.

შოტლანდიას მეექვსე საუკუნეში ქრისტიანობა მოეფინა ირლანდიიდან. ირლანდიელი ბერი პოლუმბანი 12 მონაზონით დაესახლა ბებრიდის ერთ კუნძულ გიზედ. აქ ააშენა მონასტერი (565 წ.) და თავის ქადაგებითა და ღვთისწიერ ცხოვრებით შესძლო მოქცევა შოტლანდიელთა.

ინგლისში ქრისტიანობა მოიტანეს რომიდან. ქენტის მეფემ მტელ ბერტმა შეირთო შრანკთა მეფის ასული ბერტა. ეს გაიგო რომის პაპმა და 40 ბერი გაგზავნა მეფის მოსაქცევად. ძმათა მქადაგებელთა წინამძღვარ აგუსტინმა დიდის მეცადინეობით ძლივს დაიყოლია მტელ ბერტი და მრავალ ქვეშევრდომებთან ერთად მონათლა. აგუსტინი გახდა ქენტენბერის პირველ ეპისკოპოსად. მთელს ინგლისში-კი ქრისტიანობა გაერცელდა 70 წ. შემდეგ.

ბერმანიის ქალაქებში: კელნსა, ტირისა, მაინცსა, მორმსსა, ბაზელსა, სტრასბურლსა და ლიუტინში ქრისტიანეთა ეპისკოპოსნი მსხდარან მე-III-სა და მე-IV საუკუნეში. ირლანდიისა და შრანკის მოძღვრებმა ქრისტიანობა გააერცელეს თვით ბერმანიის ტომთ შორის. ამ მოძღვართ შორის შესანიშნავნი არიან: მილლიბროდი, განმანათლებელი ფრიზებისა და წმ. ბონიფაცი, მოციქული გერმანიისა. იგი დაიბადა ინგლისში 680 წელს. 715 წლიდამ მან უკვე დაიწყო მოღვაწეობა ბერმანიაში. 722 წელს ბესსენსა და ტურინგიაში მონათლა ორნი წარმართნი თავადნი და დააარსა მონასტერი. პაპმა აკურთხა იგი ეპისკოპოსად ბერმანიისა. ბონიფაციმ თავისივე ხელით მოჰკვეთა მემსარის საღმთო მუხა—დიდი სალოცავი წარმართთა და მოაქცია ყველა გესენელნი და ტურინგიელნი. ახლა უფრო ბეჯითად შეუდგა იგი ეკლესიების აშენებას. ჰველა ამ ღვაწლისათვის პაპმა მიუბოძა მას მთავარ-

ეპისკოპოსობა მთელის გერმანიისა, ძათედრა ბონიფაციისა მდებარებდა მაინცში, მას ემორჩილებოდა 13 ეპისკოპოსი და ყველანი ერთად-კი რომის პაპს, მონასტრების დასაარსებლად ბონიფაციმ ბერნი გამოიწერა ინგლისიდან, თვითონაც მთავარ-ეპისკოპოსობა დაულოცა თავის მოწაფეს ლულოს და წავიდა შრიზების ქვეყანაში საქადაგებლად ქრისტიანობისა, ხოლო შრიზებმა იგი აწამეს.

საქსონელნი მოაქცია ძარლოს დიდმა 30 წლის ბრძოლის შემდეგ.

სკანდინავიის კუნძულელნი—ნორვეგელნი და შვედნი მოაქცია ანსგარიმ, მს შესანიშნავი მოძღვარი აზნაური იყო, ღაიბადა 801 წელს ფრანგთა ქ, ამიენის ახლოს, საქსონიაში რომ ქრისტიანობა შემოიღო ძარლოსმა, მდ. ვეზერის ნაპირზე ძარვეში დააარსა მონასტერი და მასთან სასწავლებელიც, ამ მონასტრის წინამძღვრად დანიიშნა შესანიშნავი მქადაგებელი ანსგარი, 822 წ.—826 წლამდე ანსგარიმ დაჰყო ამ მონასტერში და ბევრი მწუხარება—ტანჯვანი გამოიარა, 826 წ. იგი დანიშნულ იქმნა მქადაგებლად ღანიიში, აქ ანსგარიმ დაჰყო სამი წელიწადი, ღანიელთა ყრმათ აღსაზრდელად დააარსა სასწავლებელი და მრავალი ხალხი მოაქცია, შემდეგ ამისა ანსგარი წავიდა სკანდინავიის იმპერატორის ბრძანებისამებრ, ინახულა შვედიის მეფე ბიორნო, რომელმაც ნება დართო ესწავლებინა და ენათლა ხალხი, პირველი ეკკლესია დააარსა შვედიის მეფის მოხელის ბერიგარის მამულში, ბერიგარი თვითონაც მოინათლა და ბერნი მისნი მემამულენიც, მს გაიგო იმპერატორმა ლუდოვიკმა, და საეპისკოპოსო ძათედრა დააარსა ბამბურლში და მთავარ-ეპისკოპოსად დასვა ანსგარი, 1014--1035 წ. წ. ანსგარის-მიერ ღანიიში დაარსებული ეკკლესია აღიარა ძანუტ დიდმა, 1019 წ. ანსგარისაგანვე დადგენილი ეკკლესია შვეცია—ნორვეგიაში მეფე

მლაფ წმიდამან აღაარა თვის სამეფოში. ისლანდიაში, აღმოჩენილმა ნორმანელთაგან 861 წელს, 1000 წელს მიიღო ქრისტიანობა საქონელთა და ნორვეგელ მქადაგებელთაგან. ისლანდიიდან ქრისტიანობა მოეფინა იმავე წელს ახლად აღმოჩენილ ბრელანდიის კუნძულს.

3 სლავიან ერთა შორის ქრისტიანობა მეცხრე საუკუნეში გააფრცვლეს ძირილენა და მეთოდიმ. მამა მათი იყო სალუნის მმართველი. ძირილენე პატარაობიდანვე კონსტანტინეპოლის სასახლეში იმპერატორ მიხეილ მე-III-სთან ერთად აღიზარდა და უმაღლესი განათლება მიიღო. თვის მდგომარეობით მას შეეძლო ესარგებლნა და დიდი ადგილი მიეღო სამსახურში, მაგრამ მან ეს არ მოინდომა. სასულიერო წოდება მიიღო, დაინიშნა ბიბლიოტეკრად და ფილოსოფიის მასწავლებლად. — შინაურ აღზრდა-განათლების მიღების შემდეგ მეთოდი სამხედრო სამსახურში შევიდა და რამდენიმე წელიწადს იყო მმართველად ერთის ბერძენ-სლავიანთა მოსახლე ქვეყნისა. შემდეგ ამანაც დასტოვა საერო წოდება და ძმასთან ერთად წაჰყვინდა მლიმპს, საცა მარხეასა და ლოცვაში ღროს ატარებდნენ. 828 წელს ორთავენი იმპერატორმა ქრისტიანობის საქადაგებლად გაგზავნა შაზარეთში. აქედგან დაბრუნების შემდეგ ამავე მიზნით გაგზავნილ იქმნენ იგინი მორაეიაში.

მორაეიაში წასვლამდე ძირილენე და მეთოდიმ შეადგინეს სლავიანური ანბანი, სლავიანურს ენაზე გადილეს ახალი ალთქმის ზოგიერთი წიგნები: საწინასწარმეტყველო, ღვეთანი, ჭამნი, ძონდაკი, პარაკლიტონი, წესნი საიდუმლოთა შესრულებისა და ანდერძ-აგებისა. ამისთანა სახელ-მძღვანელოებით აღჭურვილებმა, მოვიდნენ—რა მორაეიაში, დაადგინეს ღეთის-მსახურება სლავიანურს ენაზე, დააარსეს სკოლანი და ხალხის მოძღვრება დაიწყეს ხალხისავე ენაზე. მორაეელნი დიდის სიჭარულით იღებდნენ ქრისტიანობას. მხოლოდ ახალი მქადა-

გებლებს მისელა მორაგიაში, ქრისტიანობის გასაერტყელებ-
ლად სლაფიანთა შორის, არ მოსწონდათ და არ იამებოდათ
არც ნემეცთა ეპისკოპოსებს და არც პაპს. პაპ ნიკოლოზმა
ძირილე და მეთოდი რომს დაიბარა. იგინიც წმ. ძლიმენტოს
ნაწილებით წაეიდენ. ნიკოლოზი ცოცხალი არ დახედათ.
მის მაგიერ მქადაგებელნი სიყვარულით მიიღო პაპ აღრიანემ
და მოიწონა მათ მიერ სლაფიანურს ენაზე გადაღებული ლეთის-
შსახურება. წმ. ძრილე რომშივე მონაზონებაში აღესრულა,
ხოლო მეთოდი ისეე თავის სამწყსოს დაუბრუნდა. მორაგიაში
ხალხის ამბოხება მოჰხდა და ამისგამო მეთოდი იძულებული
შეიქმნა თავის მოწაფეებით პანონიაში გაქცეულ იყო. ამ
ქვეყნის მთავარ ძოცელმა სიყვარულით მიიღო მეთოდი, რომ-
ლისთვისაც პაპს გამოსთხოვა მთავარ-ეპისკოპოსობა პანონისა.
ამისაგამო ნემეცთა სამღვდელთება განრისხდა და ბერმანის
იმპერატრიცა და მორაგიის მთავარი სეიატოპოლკიც მეთოდს
გადაემტყნენ. წმიდანი საპურობილეში ჩასვეს. პაპი იოანე
VIII-ე წაესარჩლა მას. თავ-გასულ ეპისკოპოსებს აღუკრძალა
ღეთის-შსახურება, მეთოდეს-კი ისეე წინანდელი ღირსება დაუ-
ბრუნა და ამას გარდა, მორაველთა თხოვნისაგამო, მიუბოძა
მთავარ-ეპისკოპოსობა მორაგიისა. მაგრამ მცირე ხნის შემდეგ
ნემეცთა ეპისკოპოსებმა შეატყობინეს პაპს, რომ მეთოდი არ
აღიარებს წმ. სულის გამოსელას „და ძისაგანაც“, არც პაპის
უფლებას ემორჩილება და ამაზრით აერტყელებს ღეთის-შსა-
ხურებას სლაფიანურს ენაზეო. პაპმა აღკრძალა ღეთის-შსახუ-
რება სლაფიანურს ენაზე და მეთოდიც რომში გაიხმო. რომის
კრებაზედ თავი იმართლა მეთოდიმ და ისეე თავის სამწყსოს
დაუბრუნდა. მაშინ ნემეცნი შეუჩნდნენ მორაგიის მთავარს
სეიატოპოლკს და გადაჰკიდეს მეთოდის. მოციქულებრივ
ტანჯვათა და შრომათა დათმენით აღესრულა წმიდანი 885
წელს, 6 აპრილს. მორაგიის მთავარ-ეპისკოპოსი ისეე

რომის ტახტს დაემორჩილა. მაგრამ ეს ქვეყანა მალე დროში დაიპყრეს ბოჰემელთა და ვენგერთ და ურთი-ერთ შორის გაინაწილეს. მორავეის საეპისკოპოსო გაუქმდა. ეს ქვეყანა პაპმა მიაწერა ჯერ პასაეის საეპისკოპოსოსა და მერმე პრაგისას. მაგრამ 1062 წელს ისევე დაარსდა საეპისკოპოსო ძათედრა მორავეიაში.

მორავეილამ ქრისტიანობა შევიდა ბოჰემიაშიაც თვით მეთოდის დროსვე. მეთოდიმ ბოჰემიის მთავარი ბორივეი ჯართურთ მონათლა და ამ მთავრის შემწეობით გააერცელა ქრისტიანობა ბოჰემიაში. აქედგან ქრისტიანობა მოეფინა პოლშას. პოლშის მთავარი მეჩისლავი მონათლა 966 წელს, დააარსა პოზნანის საეპისკოპოსო და თვის ქვეყნის ქრისტიანობა დაუმორჩილა რომის პაპს.

წმ. ძირილე და მეთოდის მიერ გაქრისტიანებულ სლავიანთა ქვეყნები პაპთა მეცადინეობით დაემორჩილნენ რომის ტახტს და მათში გავრცელებული სლავიანური ღვთის-მსახურება ლათინურზედ შეიცვალა. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, სლავიანების განმანათლებელთა შრომამ უნაყოფოდ არ ჩაიარა. მათ მიერ მორავეათვის თარგმნილი საღმთო წერილი რუსებს დაშთათ და იგი თარგმანება რუსთა შორის სწრაფად ქრისტიანობის გავრცელების მიზეზად შეიქმნა.

რუსნი ივლადიმერის დრომდისაც უცნობნი არ იყვნენ ქრისტიანობისა. ჰერ ასკოლდისა და ღირის დროს ძივეში მოიკიდა ფეხი ქრისტიანობამ. ასკოლდი და ღირი თავის ჯართ რომ არბეედნენ ძოსტანტინეპოლის არე-მარეს და ძრიელ შეაქირვეს ბეჭდენი, მაშინ ეს უკანასკნელნი შეევედრნენ ღმერთსა და შემწეობა სთხოვეს. პატრიარქმა ფოტიმ ვლადქერნის ტაძარში დაცული სამოსელი ღვთის-მშობლისა ჩაასვენა ზღვაში, ასტყდა ქარიშხალი და მთანთქა რუსთა გემები. ამ გარემოებამ დიდი ზედ-მოქმედება იქონია ასკოლდსა და ღირზედ. ძივეში დაბრუნებისავე უმალ მთ მოციქულები გაგზავ-

ნეს ქოსტანტინეპოლეს და ქრისტეს სარწმუნოე ბის მოძღვარნი გამოითხოვეს. პიეეში მოვიდა ბერძენთ ეპისკოპოსი. ამან წინაშე ხალხისა დაიწყო ქადაგება ქრისტეზედ და სასწაულებზე, რომელნიც ლმერთმა მოახდინა ძველს აღთქმაში. რუსებმა მოისმინეს მოძღვრება და მერმე უთხრეს: „თუ ჩვენ ჩვენს თვალთ არ ეიხილეთ იმის მსგავსი, რაც სახმილში შეემთხვათ სამთა ყრმათ, არ ეირწმუნებთო. სახარება, რომელიც ხელში გიქვრია, ცეცხლში ჩააგდე და თუ არ დაიწვა, მაშინ ზოვიქცევით ქრისტიანეთა ლმერთისადმიო“. მაშინ ეპისკოპოსი შეევედრა ლმერთსა ამ სიტყვებით: „შეალო! აღიდენ სახელი შენი წინაშე ამ ხალხისა“. წიგნი დასლო ცეცხლზე. სახარება უვნებლად დაშთა. თიეთ ბაბთაც (ლენტი), რომლითაც სახარება იყო შეკრული, არ დაიწვა. სასწაულით ზარ-დაცემულ რუსებმა ქრისტესადმი მოქცევა დაიწყეს (867 წელს).

ღედოფალმა ოლგამ შეიყვარა უბიწო ცხოვრება პიევის ქრისტიანებისა, ამის გამო შეიყვარა თვით ქრისტიანებრივი სარწმუნოებაცა და გაქრისტიანება განიზრახა. ქრისტიანობის უკეთესად გასაცნობად დიდის ამალით წავიდა ქოსტანტინეპოლეს, და ნათელ-ილო. მისი მოძღვარი იყო თვით პატრიარქი, იმპერატორი-კი მიმრქმელი და ნათლია. დაბრუნდა რუსეთში და მოიწადინა თაერს შეილის მთაეარ სვიატოსლავის მოქცევა, მაგრამ მან არ ისურვა და უარ-ჰყო ქრისტიანობა. მლგას შეილის-შვილი მლადიმერი-კი თვითონაც მოინათლა და მთელი ხალხიც განათლა (988 წ.)

თავი მეორე.

ს წ ა მ ლ ა მ კ კ ლ მ ს ი ი ს ა .

§ 1. საღმრთო წერილი.

ქრისტეს სწავლა დასაწყისში, ეკლესიის დადგინების დროს, ხალხში ვრცელდებოდა ზეპირ-გარდმოცემითა და მოძღვრებით. შემდეგში-კი, რომ ქრისტეს სწავლა არ გაერყენათ, წმიდა მოციქულებმა ქრისტეს-მიერ ყოველივე ნამოძღვრი დასწერეს. ამნაწერებით შესდგა ახალი აღთქმა, რომელიც შეიცავს 27 წიგნს. შეეღო ეს წიგნები დაიწერა პირველ საუკუნის განმავლობაში — სხვა-და-სხვა ადგილასა და სხვა-და-სხვა პირთაგან. მთხი წიგნი — სახარება წარმოგვიდგენს ქრისტეს ცხოვრებასა, სწავლასა და ეკლესიის დაფუძნებას. წმიდა წიგნების მწერალნი არიან:

ა) მათე. მს არის ერთი ათორმეტთა მოციქულთაგანი. იგი სახარების წერას ყველაზე ადრე შეუდგა, ათანასეს მოწმობით, ქრისტეს ამალლების რვა წლის შემდგომ. სახარება შესდგება ოთხის თავისაგან, რისგამო ქართველები ამ წიგნს ოთხ-თავსაც უწოდებენ. მათესაგან დაწერილია პირველი თავი, რომლის დასაწყისში მოყვანილია იესო ქრისტეს შთამომავლობის ხე ანუ კიბე.

ბ) მარკოზი. მს მახარობელი არის პეტრეს თანამგზავრი და აგრეთვე პავლესი და ბარნაბასი. აქამდის არ იციან, თუ მარკოზმა სად დასწერა თვისი სახარება. მესევის ფიქრით, მახარობელს სახარება დაუწერია რომს, მკროპირის თქმით, ალექსანდრიას. არც ის იციან, თუ რომელ ენაზე დასწერა, ბერძნულსა თუ ლათინურზე.

ბ) ლუკა. მს მახარობელი შთამომავლობით იყო ანტიოქიელი; იგი იყო მკურნალი და მხატვარი; შემდეგ ქრისტიანობა მიიღო და პავლე მოციქულის თანამშრომელობა იტვირთა. იერონიმე ამბობს, რომ ლუკამ სახარება დასწერა ძორინთაში მყოფობის დროსაო, ესე იგი 53 წ. ახლო ხანში. მისი სახარება შეიცავს ცნობებს წინა-მორბედის დაბადებიდან მოკიდებული, ვიდრე ქრისტეს ამალვებამდე.

დ) იოანე. ირინეს მოწმობით, იოანეს თვისი სახარება დაუწერია მწვალებელთა გამრავლების გამო. თეოფილაქტეს-კი ჰგონია, რომ მახარობელს თვისი შრომა პატმოსზედ პურობილობის დროს შეუსრულებიაო. ✕

საკმე მოციქულთა. ამ წიგნის დამწერი არის მახარობელი ლუკა. იმდენ წლის ამბებს შეიცავს ეს წიგნი, რამდენ თაყადაც არის გაყოფილი, სახელდობრ 28 თაყად. ამაში აღწერილია: ამალვება ძრისტესი, წმიდა სულის მოფენა, თავგარდასავალი მოციქულთა: პავლესი, პეტრესი, იოანესი და იაკობისა და აგრეთვე ცნობანი ეკლესიის დაარსების პირველ ხანებზე.

სამწყსას მოხილვის დროს მოციქულნი, 'შეიტყობდნენ-რა, რომ მორწმუნენი ჰსაკიროებენ მათს შემწეობა-დარიგებასა და ანუ რაიმე საეკლესიო საქმის განხილვასა, მაშინათვე ეპისტოლეთი მიჰმართავდენ თვის ცხოვართ, არიგებდნენ მათ და ნუ-წყემ-ცემდნენ, ხალხო საეკლესიო საქმეები წესიერებაში მოჰყვანდათ. ამ ნაირ ეპისტოლეთა რიცხვი არის ოც-და-ერთი,

რომელთაგან მართო პაეღე მოციქულს ეკუთენის თოთხმეტი. ჟეღლა ეს წმიღა წიგნები ანუ ახალი აღთქმა დამთაერღება იოანე მოციქულის გამოცხადებით.

შენიშნეა. ამ წიგნებ გარღა მოციქულებს კიღვე მიაწერენ სარწმუნოების სიმბოლოს შეღღვენას. ამ სიმბოლოს ჰქეიან „სამოციქულო სიმბოლო“. იგი იკითხება ასრე: ა) მრწამს მამა ლმერთი ყოღლად შემძღვებელი; ბ) შემოქმეღი ცათა და ქევეანისა; გ) ღა მრწამს იესო ქრისტე, ძე მისი, მხოლოღ უბიღი, შუალი ჩვენი; დ) რომელი სულისაგან წმიღისა გარღამოხღა და მარია-მისაგახ იშეა; ე) პონტოღლის პიღატეს ზე ჯგარა-ეცეა, იენო და დეფღლა; ვ) შთაეიღა ჯოჯოხეთად და მესამესა დღესა აღსდგა მკეღრეთით; ზ) ამალღღა ზეცად და მჯღღომარე არს მარჯვენით მამისა ყოღლად შემძღვებელისა; ჰ) იქითგან გარღამოღა განსჯად ცხოვეღთა და მკეღართა; თ) ღა მრწამს სული წმიღა და წმიღა სამოციქულო ეკღღესია; ი) წმიღა ზიარება; მოტევება ცოღღვათა; ია) აღღღომა მკეღართა; იბ) ცხოვერება საუკუნო. ამინ.

ჟეღლა ეს წიგნნი პირვეღად კერძო კუთენიღებას შეღღვენღენ, ესე იგი იმ ეკკღღესიებისას, რომელთა მიმართ მიწერიღღ და წარგზაენიღ იქენენ. ხოლო მეორე საუკ. დასაწყის-კი, როღღესაც ყვეღა ეკკღღესიანი მქიღროღ შეკავშირღღენ, საერთონი შეიქმნენ ყვეღა ქრისტეანეთათეის. მთელ კრებულს ამ წიგნებისას დეერქეა „წიგნნი ახალის აღთქმისანი“ ამავე საუკუნეს ბერძნულის ენიღამ, — რომელზეღაც უმეტესი ნაწიღი ამ წიგნებისა დაწერიღ იყო, — ახალი აღთქმა გაღღღებულ იქმნა ლათინურსა და სირიულს ენებზეღ*. რომელი

* სანარებისა და წმ. წიგნების ქართულს ენაზე გაღღმოღების შესახებ ცნობანი იხ. „საქართ. საეკკღღესიო ისტორიაში“

მორწმუნენიც ამ თარგმანებითა ანუ ბერძნულის დედნით ვერ სარგებლობდენ, იგინი გზას (იოლად) მიდიოდნენ მოციქულთა გარდმოცემის ზეპირ-სწავლით. საღმრთო გარდმოცემა უმთავრესად არის სარწმუნოების მოკლედ აღვიარება, ღიმბოლოს სახით.

§ 2. მოციქულების მოადგილეების ნაწერი.

მოციქულების შემდეგ, რაოდენიმე ხნის განმავლობაში, მათ მიერ გარდმოცემულის სწავლის მცველ-მაუწყებელნი იყვნენ მოციქულებრიენი კაცნი. მოციქულთა-მიერ გარდმოცემულის უმეტესი ნაწილი მათ აღწერერეს. ამიტომაც მათი ნაწერები მოციქულების გარდმოცემათა ჭეშმარიტ საუნჯედ და წმინდა წყაროდ ითვლება. ამ მოციქულებრივ პირთ ეკუთვნინ:

ა) ბარნაბა, ერთი 70-თთა მოწაფეთაგანი ქრისტესი და თანამშრომელი მოციქულის პავლესი. ამან თავი თვისი ქრისტეს სწავლია ქადაგება-ხარებას შესწირა. იგი მოღვაწეობდა კუნძულს ძეპრესედ. ბარნაბამ დაგეიტოვა ერთი ეპისტოლე, სწავლა-მოძღვრებით აღსავსე; ბ) მრმა აგრეთვე იყო ერთი სამოც-და-ათთაგნი, ძეგლის გარდმოცემით, ეპისკოპოსი შილიპეპოლისა. ამან დასწერა წიგნი „მწყემაი“, აღსავსე საიდუმლო სახილველებითა და ცნება-იგავეებითა; გ) ძლიმენტოსი, რომის პირველ ეპისკოპოსთაგანი, რომელიც ბევრ მოციქულებთან ერთად ჰქადაგებდა და ეწამა მოციქულ პავლესთან ერთად. ამან დაგეიტოვა ორა ეპისტოლე ძორინთის ეკლესიის მიმართ; დ) დიონოსი, არეოპაგის შესაკრებელის წევრად ჯოფილი, შემდეგში მოწაფე პავლესი და პირველი ეპისკოპოსი ათინისა. ბარდმოცემის თქმით, იგი სახარების საქადაგებლად

წასულა ბალოიაში და იქვე წამებულა. მის დაწერილებად მიაჩნიათ 12 წერილი და სხვა თხზულებანი, რომლებშიაც განმარტებულია ცისა და ეკკლესიის იერარქია (საღმრთო მთავრობა), ლეთიური სახელები, ლეთის-მეტყველების საიდუმლოება; 2) მგნატე, მოწაფე იოანე მოციქულისა, მოციქულთა მიერ-ვე ხელ-დასხმული ანტიოქიის ეპისკოპოსად. ლეთის სიყვარულისაგამო იგი ტროიანეს ბრძანებით მიუგდეს ლომებს და დაგლეჯინეს. აზიისა და რომის ეკკლესიებს და აგრეთვე წმ. პოლიკარპეს მან წარუგზავნა შეიდი ეპისტოლე; 3) პოლიკარპე, ეპისკოპოსი ზმირინისა და მოწაფე მოციქულის იოანესი, ძრისტეს სახელისათვის წამებული იმპერატორის მარკ ანტონიანეს დროს. მის მრავალ ეპისტოლეთა შორის, რომელნიც სხვა-და-სხვა ეკკლესიებს წარუგზავნა, დაშთენილია მხოლოდ ეპისტოლე ფილიპპელთა მიმართ.

§ 3. დასავლეთ-აღმოსავლეთის ეკკლესიათა მამანი და მოძღვარნი.

მწერლობითი მოღვაწეობა მამათა და მოძღვართა მეორესა და მესამე საუკუნოებში დამოკიდებული იყო მაშინდელ დრო-ქამის ვითარებასა და გარემოებაზედ. ძრისტიანებზე ცუდი ხმები დადიოდა ხალხში. ამ ხმებს აერცვლებდნენ წარმართთა მწერალნი, მაგ. სელსი და პორფირი; საჭირო იყო ამ გვარ ხმებისა და ცრუ ბრალდებათა დარღვევა და ქრისტიანების დაცვა. ძრისტიანებისა და ქრისტიანობის დამცველთ შორის შესაძენიშნაენი არიან: წმ. იუსტინე მოწამე, ათინაგორი, ტერტულიანი და ორიგენი. შინაარსი ყველა აპოლოლიათა (დაცვათა) არის შემდეგი: 1) ქრისტიანებისათვის შეწამებულ ცილისწამებათა დარღვევა, ვითარნიც არიან: უღეთობა და სხვა დანაშაულობანი; ქრისტიანთათვის მართლ-მსაჯულების გამოთ-

ხოვა; დაცვა ქრისტიანობისა, მის შინაგან ჭეშმარიტების ახსნა ჩვენებით; დამტკიცება მისი, რომ ქრისტიანების ცხოვრება და ყოფა-ქცევა არის ღვთის-ნიერი, წმინდა და ქრისტიანებრივ ჭეშმარიტებათა შესაფერი; განმარტვა იმისი, რომ ქრისტიანობის ჭეშმარიტებას ჰმოწმობენ სასწაულნი და წინასწარმეტყველებანი და იგი ეთანხმება ძველი დროის ფილოსოფოსთა თქმულსა და მოლოდებას. ბ) წარმართობას ჰხატევენ იმისთანა რჯულად, რომელიც კაცობრიობის საღს ჭკუასა და გონიერებას ეწინააღმდეგება და აღნიშნავენ კაცის გონიერებასთან მოუთავსებელ და გარყვნილ წეს-ჩვეულებათა და აგრეთვე ზნეობის დაცემულობასა მთელს საწარმართო ქვეყანაში.

ცილის-წამებისაგან დაცვის გარდა, ეკლესიის მამანი და მოძღვარნი იძულებულნი იყვნენ ებრძოდნათ თვით ქრისტიანეთა საზოგადოებაში გაჩენილ ცთომილებათა წინააღმდეგ. ამ ცთომილების გაერყელებას ხელს-უწყობდნენ ის ღრიანი და წარმართთაგანნი, რომელნიც გაქრისტიანების შემდეგ იმდენ თავგანწირულებას ვერ იჩენდნენ, რომ სრულად უარ-ეყოთ თვისნი წინანდელნი რწმენანი; პირიქით, ჰსურდათ ესრეთნი რწმენა-შეხედულებანი ქრისტიანობასთან მოეთავსებინათ. მათ შეითვისეს სხვა-და-სხვა მიმართულებანი და თვის თანა-მოაზრეთაგან შეადგინეს განსაკუთრებულნი სკოლანი, მაგრამ მათ მიერ აღიარებული სწავლა ქრისტიანობას რყვნიდა და მათი სკოლანი საერეტიკო მწვალებლობას ჰქადაგებდნენ. ამ ნაირი მწვალებლობა სამი იყო: ა) წვალება ურიებრივი. იგი ძრისტეს სარწმუნოებასთან ერთად აღვიარებდა მოსეს რჯულსაც; ბ) წვალება გნოსისთა, რომელსაც, აღმოსავლეთის სარწმუნოებისა და საბერძნეთის ფილოსოფიასთან სახარების შეკავშირებით, ჰსურდა დაეარსებინა ახალი სარწმუნოებრივ-ფილოსოფიური სწავლა; გ) წვალება მონარქიანთა, რომელსაც ბერძენთა ფილოსოფიის შემწეობით ძრისტეს სარწმუნების

უმალლესნი საიღუმლოანი უნდოდა შეეთანხმებინა ადამიანის
◀მოკლე ჭკუის და მარტივ გონების შემეცნებასთან.

ამისთანა ცთომილებებმა მამანი და მოძღვარნი მეორესა
და მესამე საუკუნოებში იძულებულ-ჰყო წინანდელზედ უფრო
ჯრტლად განემარტათ ჰეშმარიტი სწავლა შრისტესი; და რად-
გან მწვალებელნი, თავის აზრის დასამტკიცებლად, ხშირად
განგებ რყენიდენ საღმრთო წიგნების დედა აზრსა და
აგრეთვე თავათაც არდგენდენ ყალბს საღმრთო წიგნებსა, ამის-
გამო მწყემსთ იზრუნეს იმისთვისაც, რომ საყოველთაო ცნო-
ბაში მოეყუანათ საღმრთო წერილის ყველა კანონიერი წიგნი,
განემარტათ და გაეჩხრიკათ იგინი. ამისთანა მამათა და მოძ-
ღვართ შორის შესანიშნავნი არიან:

ა) წმ. ირინე, პოლიკარპეს მოწაფე. იგი თვისის მრეე-
ლით მცირე-აზიიდგან გადასახლდა გალლიაში (177 წ.) და
აქ, პოთინეს სიკედილის შემდეგ, აღვიდა ლიონის საეპისკო-
პოსო კათედრაზე; ბ) ტერტულიანი, მოძღვარი ქართაგე-
ნისა და ქრისტიანეთაგან პირველი მწერალი ლათინურს ენა-
ზე. იგი განთქმული იყო თვისის მეცნიერებითა, გულმოდგი-
ნეობა-ღვთისნიერებით და დიდის სიყვარულით ქრისტეს სარ-
წმუნოებისადმი; გ) წმ. ძევიპრიანი, ეპისკოპოსი ქართაგე-
ნისა, წამებული შრისტესთვის მალერიანეს დროს (258 წ.);
დ) პანთენი, ე) კლიმენტოსი და ვ) მურიგენი. ამათ
სამთავემ თვისის სწავლით ალექსანდრიის საკათაქმევლო სკო-
ლა აღიყვანეს უმაღლეს ხარისხამდე. მათ ჰსურდათ ეკკლესი-
ისათვის მოეძახდებინათ განათლებულნი და ღირსეულნი მწ-
ყემსნი. პანთენმა არა დასწერა-რა. იგი უფრო ცნობილია
თვისის ნამოწაფარის კლიმენტოს ალექსანდრიელისაგან. უმე-
ტესი ნაწილი თვისის ცხოვრებისა კლიმენტოსმა წარმართო-
ბაში გაატარა; შეისწავლა ფილოსოფია და მთელი მაშინდე-
ლი დროის მეცნიერება ზედ-მიწევნით იცოდა. შევიდა-რა

აღექსანდრიის სკოლაში, საცა პანთენი საღმრთო წერილს განმარტავდა, იგი გაჰკვირდა ქრისტიანებრივ სარწმუნოების სიღრმე-სიჭეშმარიტებითა და მოინათლა. შემდეგში იგი აღრჩეულ იქმნა პანთენის მოადგილედ (191—202). შეიქმნა-რა ეპისკოპოსად, მან მთელი თვისი ძალ-ღონე და წარმართობის დროს შეთვისებული ფილოსოფიური ცოდნა მოახმარა ეკკლესიის დიდებას. ფილოსოფიის დახმარებით მრავალნი წარმართნი სწავლულნი მოაქცია. მის თხზულებათაგან 'მესანიშნავნი არიან: 1) შეგონება წარმართთა. ამ თხზულებაში ძლიმენტოსი არკვევს წარმართობის მითოლოგიის. სიმბატე-სიცარიელეს და ფილოსოფიურ სწავლათა ნაკლულევენებას; 2) პედაგოგი (აღმზრდელი), რომელშიაც მოყვანილია ქრისტიანეთა ყოფა-ქცევის წესნი და 3) სტრომატა (ნარკვევი), რომელშიაც მოყვანილია უკეთესნი აზრნი და თქმულებანი ბერძენთ ფილოსოფოსთა და ქრისტიანეთა მწერალთანი.

ორიგენი, ძლიმენტოს მოწაფე, შეიქმნა თვისის მასწავლებლის მოადგილედ. იგი თვისის სწავლა-განათლებით შეიქმნა დიდებად და საკვირველებად მაშინდელ დროის მეცნიერებისა; იგი იყო წარჩინებული ფილოსოფოსი, შესანიშნავი ფილოლოგი, კრიტიკოსი, განმმარტებელი, ღეთის-მეტყველი და დამცველი (აპოლოგეტი). ღაუღალაჲად შრომისა და მეცადინეობისგამო მას უწოდეს „ანდამანტი“. ჰერ ისევ 18-ის წლისა იყო, რომ ძლიმენტოს ღირსეულ მოადგილედ აღიარეს. მრავალნი წარმართთა მასწავლულნი მოდიოდნენ მისი მოძღვრების მოსასმენად. ძრისტეს სარწმუნოების უმარტივეს და პირველ—დაწყებით სწავლათა მოძღვრება ორიგენმა მიანდო ერთს თავის მოწაფეთაგანს და თვითონ-კი ბერძენთ სინაძნის საიდუმლოებათა ქადაგება იკისრა. მამენელთ ამგვარად ამზადებდა და ასწავლიდა, რათა აღვილად შეეგნოთ საღმრთო წერილი. მისმა სიტყვამ მოაქცია მრავალნი წარმართნი და მწვალებელ-

ნი. სამწუხაროდ, მიუხედავად თვისის განათლებისა, მას შეც-
ლომებიც მოსდიოდა. პლატონის ფილოსოფიით გატაცებული,
მიემხრო იმ აზრს, რომელიც ამტკიცებდა, რომ ქმნილებადი
საუკუნოაო, ადამიანის დაბადებამდე მისი სული უკვე არსებობსო
და სხვ.; ამისთანა ცთომილებისაგამო პლექსანდრიის სკოლის
კათედრიდან გადააყენეს. წარვიდა-რა პალესტინას, ახალი
სკოლა დააარსა კესარიაში და ამ სკოლასაც ისეთი სახელი
მოუხვეჭა, როგორც პლექსანდრიისას ჰქონდა. აქ აღზარდა
შემდგენი შესანიშნავნი პირნი: ბრიგორი სასწაულთ-მომქ-
მედი და მოწამე პანტილე. ორიგენი აღესრულა წამებით 251
წელს. ორიგენის 6000 თხზულებათა შორის შესანიშნავნი
არიან: 1. საფუძველი, მოთხრობა სარწმუნოებაზედ; 2,
თხზულება წინააღმდეგ ცელსისა; 3, დაბადების
განმარტება; 4, მქზაპლა ანუ ძველი აღთქმის წიგნთა
დედნის შედარება. ამავე წიგნების მრავალ ძველ და ახალ თა-
რგმანებთან.

§ 4. მსოფლიო კრებანი.

ა) პირველი მსოფლიო კრება.

პლექსანდრიის მოძღვარ პრიოზს სამებაზედ სწავლა
ჰსურდა შეეთანხმებინა ლეთის ერთარსებასთან და ამ აზ-
რის განმარტების დროს იქამდის მივიდა, რომ წმიდა სამების მეო-
რე პირის ღვთაებობა უარ-ჰყო. მისი აზრით ძე ლეთისა იყო
უმაღლესი და უუსრულებელი ქმნილება ლეთისა, ქვეყ-
ნის შემოქმედისა. თუმცა მეორე პირი საღმრთო წერილში იწო-
დება ძედ ლეთისად, ხოლო იწოდება არა არსებით, არამედ ძეო-
ბითაო (შეილობილობითა). პლექსანდრიისავე მთავარ-ეპისკო-

პოსს ალექსანდრეს პრიოზის შთაგონება უნდოდა. მაგრამ მისმა შთაგონებამ უნაყოფოდ ჩაიარა, პრიოზის ცრუ-სწავლა კი ალექსანდრიის გარეშე ქალაქებშიაც გავრცელდა; ამიტომ მთავარ-ეპისკოპოსს ალექსანდრემ ეკლესიისაგან პრიოზი განაყენა. მწვალებელი წავიდა პალესტინას, საცა იგი თავის მთარეგლობაში მიიღო მისმა წინანდელმა სკოლის ამხანაგმა და ეხლანოკომიდის ეპისკოპოსმა მესევიმ, ძლიერმა და გავლენიანმა ხელ-მწიფის სასახლეში. მესევის შემწეობით მწვალებლობა სწრაფად გავრცელდა და ყველგან უკმაყოფილება, უთანხმოება და ლელეა დაჰბადა. შეეღა ამ უწესობათა მოსასპობლად იმპერატორმა ქოსტანტინემ მთელის ქვეყნიდამ შეჰკრიბა ეპისკოპოსნი გამოსარკვევად ჰეშმარიტებისა. ძრება გაიხსნა ნიკიაში 325 წ. დაესწრნენ 318 ეპისკოპოსნი. ძრების გახსნის დროს თვით იმპერატორიც ბრძანდებოდა. პრიოზის სწავლა მთელი კრების წინაშე ბრწყინვალედ დაარღვია ალექსანდრიის ეპისკოპოსთან მოყოლილ მთავარ-დიაკონმა, სახელ-განთქმულმა ათანასემ. ამისა გამო შეკრებილთა მამათ შეაჩვენეს პრიოზის მწვალებლობა; ჰეშმარიტი სწავლა მსოფლიო ეკლესიისა-კი განმარტეს სიმბოლო სარწმუნოების პირველი შეიდი მუხლით. ეს სიმბოლო ხელ-მოწერით დაამტკიცა მთელმა კრებამ. ხოლო ხელი არ მოაწერა თვით პრიოზმა და მისირიის ორ ეპისკოპოსმა. მრეტკოსნი ეკლესიისაგან განკვეთილ და იმპერატორის-მიერ ექსორია ყოფილ იქმნენ.

ძრებამ განმარტა-რა დოღმატი შესახებ ძის ერთარსებისა მამასთან, მოახდინა კიდევ შემდეგნი განკარგულებანი: დაადგინა ჟამი აღდგომის დღესასწაულისა, სახელდობრ, გაზაფხულზედ მთოვარის გაესების შემდგომ პირველ კვირა დღეს; დაადგინა ოცამდე კანონი ეკლესიის მმართველობასა და ზედამხედველობის შესახებ. ეკლესიის იერარქიაში უპირატესობა მიენიჭათ რომის, ალექსანდრიის

და ანტიოქიის მთავარ-ეპისკოპოსებს.

პრიოზს იმპერატორის სასახლეში ძლიერნი მომხრენი ჰყვანდნენ. მს მომხრენი ისრე ერთგულად მოქმედებდენ სასარგებლოდ თავის წარწომადგენელისა, რომ იმპერატორმა პრიოზი ექსორიობილამ დააბრუნა და ჯერ აღექსანდრიისა და მერმე ქოსტანტინეპოლის მთავარ-ეპისკოპოსთ მისწერა მიენიჭათ მისთვის წინანდელი ღირსება. ხოლო სიკვდილმა უსწრო პრიოზს და ეკკლესიის გზა გადუღობა. პრიოზის სიკვდილით მისი მწვალებლობა არ განელდა და არ ჩაქრა.

პრიოზის მიმდევართ სრულიად შეიპყრეს გონება ქოსტანტინე იმპერატორის მოადგილის ქოსტანტისა და მის შემწეობით თვის მწვალებლობას დიდი მწიშენელობა მოუპოვეს აღმოსავლეთსა და დასავლეთში. ქოსტანტის ბრძანებით, ვინც ნიკიის კრების დადგენილებას აღიარებდა, იმას ჰხდიდენ ყოველივე უფლებას, ართმევდნენ ქონებასა და ექსორიას უწყესებდნენ; იმპერატორ მალენტმა-კი ბრძანება გასცა, რომ განურჩევლად წლოვანობისა, სქესისა და ღირსებისა ყველანი აეძულებინათ პრიოზის სწავლის მისაღებად; ვინც არ მიიღებდა, სიკვდილით დაესაჯნათ. ამის გამო ვალენტის დროს მართლ-მადიდებელნი წარმართ იმპერატორების დროზედ ნაკლებ არ იღვენებ-ისჯებდნენ. ამ დროის მართლ-მადიდებლობის დამცველთა შორის შესანიშნავნი იყვნენ: წმ. ათანასე დიდი, რომელმაც ექსორიობაში გაატარა 20 წელიწადი; წმ. მასილი დიდი და ბრიგორი ლეთის-მეტყველი.

წმ. მასილი დიდი და ბრიგორი ლეთის-მეტყველი. ორთავე შთამომავლობით კაპადოკიელნი იყვნენ და ორთავეს მდიდარნი და კეთილ-შობილნი მშობლები ჰყვანდათ. სამშობლო ქვეყანაში დაწყებული სწავლა დაამთავრეს ათინაში, საცა „მე და მასალს; ამბობს ბრიგორი ლეთის-მეტყველი, გვქონდა ერთი დიდი საქმე და

მზრუნველობა და ეს მზრუნველობა ის იყო, რომ ეყოფილ-
ვიკავით ქრისტიანები და ქრისტიანის სახელი გვეტარებინა“.

სწავლის დამთავრების შემდეგ ორთავენი დაბრუნე-
ბულან სამშობლოში; დაბრუნებულან და ქრისტიანობა-
მიუღიათ. ამის შემდეგ მასილის მოუფელია მესოპოტამია,
პალესტინა და მისირი. ჰველგან შეხვედრიან მეუღაბნო-
ენი; გაკვირვებულა მათის მოღვაწეობით და გადაუწყვეტია
თავის თავიც შეეწირა მოღვაწეობისათვის. ამოურჩევია
ერთი მშვენიერი, ხშირის ტყით დაჩრდილული, მთა მდ. ირი-
სის ნაპირას და იქ დასახლებულა. თანა-მოღვაწედ
ზრიგორიც მიუწვევია. მაგრამ ეს ჯერ ხნობით თავის მო-
ხუცებულ მშობლების მოსაველეად შინ დარჩენილა. აქ
მუშაობასა და ლეთის ლოცვაში გაუტარებია დრო.
საქმელად ჰქონია მხოლოდ პური და მარილი, სასმელად
წყალი, საცმელად-უბრალო სამოსელი, საწოლად-მიწა.
ასრე უცხოვრია დიდხანს, მინამ მასილის თხოვნას არ
გაუპირია და ზრიგორი არ მისულა მეგობართან. ერთად
დაუწყიათ მუშაობა: ქვის კვეთა, ხეხილის დარგვა-მოვლა,
მიწის განოყიერება და სხ. დასვენების ჟამს ლოცვასა,
გალობასა და საღმრთო წერილის კითხვაში ატარებდნენ.
მალე განითქვა მათი სახელი და მათთან დასახლდნენ მრავა-
ლნი მოღვაწენი, რომლებსაც ვასილი, სხვათა შორის, ასწა-
ვლიდა შონასტრების და ღარიბთათვის თავს-საფარის აგებას.

მასილი დანიშნა ეპისკოპოსად ძაპადოკიის ძესარისა.
აქ მასილიმ სახელი განითქვა ქრისტიანობის დაცვით
არიოზის მწვეალელობისაგან. იგი არ შეუშინდა მალენ-
ტსაც და არც ერთი ბრძანება არ შეუსრულა. სარწმუ-
ნოებაზედ სიმტკიცისა და მის უშიშრად აღვიარები აგამო-
იმპერატორმა არა დაუშავა-რა და ამის შემდეგ მდამ-
კირა დიფნოლება მართლ-მადიდებელ ქრისტულად წია

აღმდეგ. მასილიმ შეადგინა ლიტურღია, რომელიც იწოდება მასილის ლიტურღიად, ქესარიაში თავის ხარჯით დააარსა ვრცელი ქსენონი. იგი აღესრულა 50 წლისა. სიყვარულით დაიტირეს წმიდანი ქრისტიანეთა, ურიათა და წარმართთაჲ-კი.

წმ. გრიგორი აკუროთხა ეპისკოპოსად წმ. მასილიმ. ზრიგორის სახელიც განითქვა მთელს საქრისტიანოში. იგი ქოსტანტინეპოლის ქრისტიანებმა მიიწვიეს და დასვეს თავის ეპისკოპოსად. აქ მან უმეტესად განითქვა სახელი თვისის მკვერ-მეტყველებითა, სიტყვითა და განათლებით. თვით ერეტიკოსნი და წარმართნიც იყრებოდნენ მისის სიტყვის მოსასმენად. ხუთს საუბარში მან განმარტა დოღმატნი წმ. სამებაზედ, ძის თანაარსებაზედ მამასთან და წმ. სულთან, სული წმიდის გამოსვლაზედ მამისაგან. ამ გვარ ღვაწლის გამო მას შეეძინა სახელი ლეთის-მეტყველისა. თეოდოსი დიდი რომ შეიქმნა იმპერატორად, ქოსტანტინეპოლის კათედრა დაუმტკიცა ზრიგორის და იმპერატორმა თვითონვე შეიყვანა იგი სატახტო ქალაქის უმთავრეს ტაძარში, რომელიც აქამდე ეპყრათ პრიოზის მწვალებლობის მალიარებელთ. აქ იგი დიდხანს არ დაშთა: დაეთხოვა იმპერატორსა და წავიდა თავის მამულში, საცა დახშო უოველივე ზრუნვანი ხორცისათვის და შეუღდა ზრუნვას მხოლოდ სულისათვის. ბარეშე ქვეყანა სრულიად დამარხულიყო მისთვის და მთელი მისი არსება შეპყრობილიყო ღვთის დიდებით. ამნაირს ყოფაში აღესრულა წმიდანი: ხრწნილებადი ხორცი დაუტევა მიწასა და უხრწნელი სული მიაბარა შუალსა 390 წელს. მკკლესია იხსენიებს მას 25 იანვარს. 950 წ. მისნი ნაწილნი ნაზიანზინიდგან ქოსტანტინეპოლეს გადაქვენებულ და წმ. იოანე მკროპირის ნაწილებთან დაკრძალულ იქმნენ.

ბ) მემორე მსოფლიო კრება.

მეორე მსოფლიო კრების მოწვევა საჭირო შეიქმნა არა მარტო დასამტკიცებლად ნიკიის კრებისაგან აღიარებულის დოღმატისა შესახებ იესო ქრისტეს ღვთაებობისა, არამედ მაკედონის მწვალებლობის დასარღვევ-განსაპატიჟებლადაც. მაკედონი წმ. სულის ღვთაებას უარ-ჰყოფდა და მას, წმ. სულს, სთელიდა იესო ქრისტეს ქმნილებად. აღმოსავლეთისა და დასავლეთის იმპერატორ თეოდოსი I-მა მიიწვია მეორე მსოფლიო კრება ქოსტანტინეპოლეს 381 წელს. კრებას დაესწრნენ 150 მამანი. კრებამ უცვალებლად დაამტკიცა ნიკიის სიმბოლო, რომელსაც თავის მხრით მიუწაბა კიდევ ხუთი წევრი და განმარტა ჰეშმარიტი სწავლა წმ. სულის ერთარსებაზედ მამა ღმერთთან.

თეოდოსიმ ყველა ეკკლესიანი, ქოსტანტინეპოლეს მიყოფნი, წართო მწვალებელთა და დაუბრუნა მართლ-მადიდებელთ. ასე რომ მართლ-მადიდებლობამ სრულიად გაიმარჯვა პრიოზისა და მაკედონის მწვალებლობაზედ. — ამ მსოფლიო კრებამ პონტისა, მცირე აზიისა და თრაკიის ეკკლესიანი დაუმორჩილა ქოსტანტინეპოლის პატრიარქს.

გ) მესამე მსოფლიო კრება.

მრმა მსოფლიო კრებამ რომ განამტკიცა წმ. სამების დოღმატი, მაშინ აღუხსნელი დარჩა იესო ქრისტეს ორ-ბუნების ურთი-ერთ შორის დამოკიდებულება. ამით ისარგებლა ქოსტანტინეპოლის პატრიარქმა ნესტორიმ და თავისებური სჯა დაიწყო ქრისტეს ორ ბუნებაზედ. იგი ამტკიცებდა, რომ ქრისტე უბრალო კაცად იშვა და ღვთაება კი, მისის წმიდა ცხოვრებისათვის მიე-

ნიკა მერმე და მიენიკა არა პიროვნებით, არამედ ლეთაებათვით მასშივე არსებობდა, როგორც. თვის ტაძარშიო, ვითარცა. სხვა წინასწარ-მეტყველებშია ცაო. ამიტომაც ძრისტე არა ლმერთ-კაცია, არამედ ლმერთ-შემოსილიო. შოვლად წმიდა მარია მს უნდა ეწოდოს ძრისტეს მშობელი და არა ლეთის-მშობელიო. ამ ცთომილების დიდი წინააღმდეგნი შეიქმნენ: ალექსანდრიის პატრიარქი წმ. ძირილე და რომის პაპი ცელესტინე. ბარდა-საწყვეტად ამ საკამათო საგნისა 431 წელს თეოდოსი II-მ მფესოში მოუწოდა მესამე მსოფლიო კრებას, რომელზედაც დაესწრნენ 200 მამანი. კრებამ უარჰყო სწავლა ნესტორისა და დაადგინა იესო ძრისტეში; მის განკაცებიდგან მოკიდებული, ეღვიარებინათ ორი ბუნება და ერთი პიროვნება. შოვლად წმ. ქალწულ მარია მს-კი კრებამ აღუდგინა წოდება ლეთის-მშობლისა. ამასთანავე კრებამ დაამტკიცა ნიკია-ქოსტანტინეპოლის სიმბოლო და აღკრძალა მასში რისიმე შეცვლა ან დამატებით, ან შემოკლებით.

ამავე კრებამ დაჰგმო დასაეღეთში გამოჩენილი პელაგეანთა მწველებლობა. ბრიტანელი ბერი პელაგე ასწავლიდა, რომ ადამიანი პირველადვე ლმერთმა უკვდავად არ შექმნა. ადამმა თვისის შეცთომით სრულიად არა აენო-რა თვის ბუნებასაო. და ამიტომაც ყოველი კაცი იბადება სრულიად უმწიკვლოდ, თვინიერ პირველთა მშობელთ ცოდვისაო. ძ:ცს მარტო თვისის ბუნებრივის ძალით, ლეთის შეუწევნელად, შეუძლიან მიაღწიოს ზნეობრივ სისრულემდეო.

ამნაირ აზრების გასაერცვლებლად პელაგე წავიდა რომს და მერმე კართაგენს, საცა მას გამოუჩნდა მოწინააღმდეგე. მს იყო იპპონის ეპისკოპოსი ნეტარი ავეუსტინე. საკუთარის გამოცდილებით დარწმუნებულმა ადამიანის უძლურებაზედ, ავეუსტინემ პელაგეს გამტყუნება დაიწყო. იგი თვის თხზულებებში ცხონებისა და ქრისტიანებრივ ჰემმარიტ ცხოვრე-

ბისათვის აუცილებელ მოთხოვნებზე ჰხადიდა ლეთის მადლსა. ქართაგენის კრებამ 418 წ. შეაჩვენა პელაგეს მწველებლობა. ქართაგენის კრების გამოა დაამტკიცა მესამე მსოფლიო კრებამაც.

დ) მ ა რ თ ხ ე მ ს ო ფ ლ ი ო კ რ ე ბ ა .

ქოსტანტინეპოლის ერთმა არქიმანდრიტმა, სახელდობრ, ევტიქიმ, დაიწყო გამტყუნება ნესტორისა და ამასობაში თეოთონაც ცთომილებაში შევიდა. მან დაიწყო მოძღვრება, რომ ლეთებამ იესო ძრისტეს კაცება სრულიად შთანთქა და ამიტომ იესო ძრისტეში უნდა ვალიართ წმხოლოდ ერთი ბუნება ღვთაებრივიო. ქოსტანტინეპოლის პატრიარქმა შლაბიანემ აღგილობრივ კრებაზედ დაჰმო ევტიქის სწავლა. მაგრამ ევტიქის მომხრეობა აღმოუჩინეს სასახლეში და ჯაგრეთვე აღექსანდრიის პატრიარქმა დიოსკორიმაც თავის მხრით. დიოსკორი მეცადინეობდა აღმოსავლეთის ეკკლესიის გამგეობა მიენიჭებინათ მისთვის და ამიტომ მსოფლიო კრების მოწვევა მოითხოვა. იმპერატორის მარკიანეს ბრძანებით მოჰხდა კრება ხალკიდონში 451 წელს. კრებას დაესწრო 650 ეპისკოპოსი. ახალი სწავლა დაგმობილ იქმნა, აგრეთვე განმეორებულ იქმნა გამოა ნესტორის სწავლისაც. დიოსკორე და შეტიქი განკვეთილ იქმნენ. კრებამ დაამტკიცა დოღმატი, რომ ძრისტე არის ჰეშმარიტი ლმერთი და ჰეშმარიტი კაცი. ლეთებით იგი მარადის იშობება მამისაგან და ყოვლად მსგავსია მისი; ხოლო ადამიანობით იგი შობილია ყოვლად წმიდა ქალწულის ლეთის-შშობლისაგან და ყოველივეთი, გარდა ცოდვისა, მსგავსია ჩენი. ბანხორციელებიდან ძრისტესა აქეს ერთ-პიროვანება და ორი ბუნება, შეკავშირებულნი მასში შეუურევნელად და უცვალებლად, განუყრელად და განუშორებლად.

2) მახუთე მსოფლიო კრება.

მეოთხე მსოფლიო კრებაში თუმცა განიმეორა გმობა ნესტორის მწვალებლობისა, მაგრამ არც კარგი, არც ავი სთქვა იბა ედესელის, თეოდორიტე ძირსელის, თეოდორე მანსუეტელის თხზულებებზედ. ამ თხზულებებში ეს სირიის ეკკლესიის სამნი მასწავლელნი მომხრეობას უწევედნ ნესტორის მწვალებლობასა. ამით ისარგებლეს ნესტორიანელებმა და ხალკიდონის კრების დადგენილება თავის სასარგებლოდ ახსნეს. ამისაგამო მეტიქის მიმდევარნი უფრო განრისხდნენ ხალკიდონის კრებაზედ. ხალკიდონის კრების შესახებ უთანხმოებისა და მიუხდომელობის მოსასპობლად იუსტინიანემ პოსტანტინეპოლში მიიწვია მეხუთე მსოფლიო კრება წმწმწ. და კრებას მიანდო განეხილათ სირიის ეკკლესიის მოძღვართ თხზულებანი. კრება შესდგა 165 ეპისკოპოსთაგან. საქმის გარემოება დაწვრილებით გამოიკვლიეს, თეოდორე მანსუეტელი და მისი თხზულება არ მოიწონეს და შეაჩვენეს; ხოლო თეოდორიტესი და იბას წიგნთაგან შეაჩვენეს ზოგიერთნი; ხოლო მათი პიროვანება შეუჩვენებლად დასტოვეს.

3) მემქმსე კრება.

მრეკლე იმპერატორმა მონდომა მოექცია მეტიქის მწვალებლობის მიმდებნი (მონოფიზიტნი). ზოგიერთ მონოფიზიტთა ეპისკოპოსების რჩევით, ერეკლემ ერთს თვის მიერ გამოცემულ ოქმში ერთ-პიროვან და ორ-ბუნებოვან ლმერთ-კაცში აღიარა ერთი ნება. ამისგამო მრეკლეს წინააღმდეგი შეიქმნა იერუსალიმის პატრიარქი სოფროანი. ხელ-აწლად კამათობა

გაიმართა. საქმის გამოსარკვევად საჭიროა შეიქმნა მსოფლიო კრების მოწოდება. იმპერატორმა პოსტანტინე პოგონატმა 680 წ. კრება გახსნა პოსტანტინეპოლში. ძრებას დაესწრო 170 ეპისკოპოსი. შიცხელის კამათობის შემდეგ გარდასწყვიტეს, რომ იესო ძრისტეს, მიხედვისამებრ მისის ორის ბუნებისა, აქეს ორი ნებაცა.

11 წლის შემდეგ ამავე კრებამ, იუსტინიანე II-ს ნებისამებრ, კიდევ გახსნა თვისი სხლომანი თვით იმპერატორის პალატში, თრულისად წოდებულში. ამ ჟამად ეპისკოპოსთა, რომელთა შორის იყვნენ აღმოსაველეთის ოთხნი პატრიარქნი და პაპის ლეგატი, განიმეორეს გმობა მონოფიზიტებზედ, რომელნიც აღვიარებდნენ ორს ბუნებასთან ძრისტესში ერთს ნებასა და განიხილეს კანონნი და დადგენილებანი წინანდელთა კრებათა შესახებ ეკკლესიის მართვისა და კეთილ-წესიერებისა; ზოგიერთნი თვითონაც დაუმატეს და ვალდებულად ჰყვეს მათი სამარადისოდ აღსრულება მსოფლიო ეკკლესიისაგან. და რადგან ეს კრება იყო დამატებითი კრება მეხუთე და მეექვსე მსოფლიო კრებათა, ამიტომ მას—**თრულის კრებას**, ეწოდა მეხუთე—მექვსე კრება.

იმ კანონ-დოღმატთ გარდა, რომელნიც მოიპოვებინან საღმრთო წერილში, კრებამ მიიღო კიდევ:

ა) 85 კანონნი წმ. მოციქულთა.

ბ) კანონნი ექვსის მსოფლიო კრებისა.

გ) კანონნი ადგილობრივ შეილ კრებათა, რომელნიც მეოთხესა და მეხუთე საუკუნოებში იყო

დ) კანონნი ეკკლესიის 14 მამათა მიერ შემოღებულნი.

შემდეგში ამ წეს-კანონებს ეკკლესიამ მიათვალა კანონნი მეშვიდე მსოფლიო კრებისა და აგრეთვე ორ ადგილობრივ კრებისა, რომელიც იყო მეცხრე საუკუნეში. ძრებული ყველა ამ კანონთა შეადგენს საეკკლესიო სჯულდებულების საფუძველს მოაქამომდე.

ზ) მეზვიდე მსოფლიო კრება.

ბიზანტიის იმპერატორ ლევ ისაერომ, შემუსრა—რა ძალა სარაციინთა, რომელნიც მოსტანტინეპოლეს დაესხნენ 718 წ., განიზრახა აგრეთვე მოქცევა არაბებისა (იგივე სარაციინნი), რათა სატახტო ქალაქი კვლავ უმჭრუნველ-ეყო მათ მიერ ზედ-დასხმისა და მისევისაგან. ხატო-თაყვანისცემის სიმძულეარე და უარყოფა მაჰმადიანთა მიერ, სხვათა შორის, შეიქმნა ერთ უმთავრეს მიზეზად იმპერატორის სურვილის აღუსრულებლობისა. ხატო-თაყვანის ცემა ლევ ისაერომ უმსხვერპლა თავის სურვილს-სარაციინთა მოქცევას. მან სახელმწიფო ოქმით აღკრძალა პატივ-ცემა წმ. ხატთა და სრულიადაც მათი ხმარება. ამ განკარგულების დიდი მოწინააღმდეგე შეიქმნა მოსტანტინეპოლის პატრიარქი ზერმანე, აგრეთვე სამღვდლოება და ხალხი. რომის პაპ ბრიგორი მე-III-ემ და მაშინდელ დროის დიდმა ღეთის-მეტყველმა იოანე დამასკელმა ქრისტიანობის დასაცველად ხმა აღიმალღეს. ამისთანა წინააღმდეგობამ ლევ ისაერო უფრო განარისხა. პატრიარქი ზერმანე გადააყენა და ბრძანება გასცა, რომ პაპი ბრიგორი ან მოეკლათ, ან მოეწამლათ. იოანე დამასკელი დაასმინა ხალიფასთან. პაპის მოკვლა ვერ მოახერხა. რომაელნი პაპის დასაცველად შეიარაღდნენ და უარ-ჰყვეს ხელმწიფება ხატო-მბრძოლისა. რომის პაპს, რომ ვერა აენო-რა, ახლა მიუბრუნდა სხვა ხატო-თაყვანისმცემელთ და დევნა დაუწყო. ეს დევნულება არ შეწყვეტილა მის მოადგილე ხელმწიფეების ჟამსაც-მოსტანტინე მოპრონიმისა და ლევ მეოთხისა. მაგრამ ამ ხელმწიფეებს წადილი არ შეუსრულდათ, თუმცა ამისთვის იხმარეს ყოველ გარი მეცადინეობა: ხატთა პატივის-მცემელთ ჰყრობილება, ტანჯვა, წამება, ხოცვა, ქონების იაყარ-ყოფა და სხ. ლევ მეოთხის შემდეგ ხელმწიფება

შიილო მისმა მეუღლე ირინემ. ამან ნიკიას მიიწვია მეშიდედ
შსოფლიო კრება (787 წ.). კრებამ დაადგინა ხმარება წმ.
ხატებისა ეკკლესიებსა და სახლებში, აგრეთვე მათი პატივ-
ცემა მუხლ-მოყრით, მოხვევით, სანთლის დანთებით მათ
წინაშე და საკმევლის კმევით. პატივ-ცემა ხატისა, გარდა-
ვალს მის დედანზედაცო; ხატის თაყვანის-მცემელი, თაყვანსა
სცემს იმ წმიდა პირს, რომელიც დახატულია მასზედაო.

ლევ სომეხმა (813—820) და შემდეგ თეოფილემ ხელ-
ახლა დაუწყეს დევნა ხატთ-თაყვანის მცემელებს, რომელთა
შოთავედ ამდროს იყო სტუდის მონასტრის წინამძღვარი თეო-
დორე სტუდელი. იგი მრავალჯერ საშინლად აწვალებს, სტან-
ჯეს, საპყრობილეში შეამწყვდიეს, მაგრამ მაინც, მიუხედავად
ყველა ამ ტანჯვათა, თეოდორე თავის ნაწერებით განუწყვეტ-
ლივ ამხნევებდა და ნუგეშ-სცემდა მართლ-მადიდებელ ხალხს.
თეოფილეს სიკვდილის შემდეგ მისმა მეუღლემ თეოდორამ
კერძოდ მოწვეულ კრებაზედ ქოსტანტინეპოლში (842 წ.)
ყოელის სისრულით დაამტკიცა გარდაწყვეტილება მეშიდედ
შსოფლიო კრებისა და პატივის-საცემლად ამ გარდაწყვეტილე-
ბისა დაწესა დღესასწაული მართლ-მადიდებლობისა, რომელ-
საც დღეინდელამდე დღესასწაულობს მართლ-მადიდებელი ეკ-
კლესია დიდი მარხვის პირველ კვირიაკეს.

წმ. იოანე დამასკელი დამასკის ხალიფას ევზირის
შვილი იყო. მშენიერის განათლების და სამსახურისა-
თვის იოანეს ჯერ ქალაქ დამასკის უფროსობა მისცეს
და მერმე ხალიფას პირველ ევზირადაც დაინიშნა. როდენ-
საც საბერძნეთის იმპერატორ ლევმა აღკრძალა პატივ-ცე-
მა ხატთა, მაშინ იოანემ დასწერა რაოდენიმე თხზულება-
ნი, რომლებშიაც ხატთა თაყვანის-ცემის კანონიერებას
ამტკიცებდა და ეს თხზულებანი ქოსტანტინეპოლში
წარგზავნა. მის თხზულება-ეპისტოლეთ დიდის სიხარუ-

ლით ჰკითხულობდნენ ქოსტანტინეპოლში და დიდი ზედ-გავლენაც ჰქონდათ მართლ-მადიდებლებზე. როდესაც წვე იმპერატორმა გაიგო ვინაობა ამ ეპისტოლეთა დამწერისა და მათი გავლენა ხალხზე სცნო, ღამასკოს ხალიფას გაუგზავნა წერილი, თვის მიერვე დაწერილი, მაგრამ მიმსგავსებული წმ. იოანეს ხელისა, ამ წერილში წვეი სწერდა, რომ, ვითომ, იოანეს აღეთქვას ღამასკოს დათმობა ბერძენთა ჯარისათვის. მოტყუებულმა ხალიფამ, ვითომ და მოლალატეს, მარჯვენა მკლავი მოჰკვეთა. იოანე ღვთის-მშობლის ხატის წინ დაჰვარდა და დაუწყა ვედრება, რომ იგი გაემართლებინა. ძალა მიხდილს რომ დაეძინა და მერმე გაეღვიძა, მკლავი სრულიად განკურნებული იხილა. სიხარულისაგან აღტაცებულმა წარმოასთქვა გალობით: „შენდამი იხარებს, მიმადლებულო, ყოველი დაბადებული“. ხალიფას გამართლებულისათვის წინანდელივე თანამდებობის დაბრუნება უნდოდა, მაგრამ იოანემ არ ინდომა. მთელი თვისი ქონება ღარიბებს განუყო და თვითონ იერუსალიმის წმ. საბას მონასტერს მიჰმართა. აქ მყუდროებაში შეადგინა თხზულებანი ეკკლესიის სადიდებლად. მის ნაწერთაგან შესანიშნავნი არიან: დალაგებული სწავლა მართლ-მადიდებელ სარწმუნოებაზედ და საციკრო საგალობელნი, ძილის პირნი წმ. აღდგომისათვის, შრისტეს შობისა, ნათლისღებისა და ამაღლებისათვის შულისა. აგრეთვე კვირადღეთათვის შეადგინა რვა-ხმიანი მსახურება (პარაკლიტონი) და მრავალნი საგალობელნი მიცვალებულთათვის. პითარცა საგალობლების მწერალი, იოანე ღამასკელი

შეუღარებელია. ჰველა ამ მოღვაწეობისათვის წმ. იოანეს „ოქროს ნექტარი ეწოდა“. იოანე გარდაიცვალა 104 წლისა.

იოანე ღამასკელის თხზულებათაგან უმეტესი ნაწილი გადმოღებულია ქართულად (იხ. საქ. საეკ. ისტორ. გვ. 63—65).

თ ა გ ი მ ე ს ა მ ე .

ს ა მ ო ც ი ქ უ ლ ო ე კ კ ლ ე ს ი ი ს გ ა მ გ ე ო ბ ა ,

§ 1. ე კ კ ლ ე ს ი ი ს გ ა მ გ ე ო ბ ი ს დ ა დ გ ე ნ ა .

ეკკლესიას, როგორც მწყემსთა და სამწყსოთაგან შემდგარ კრებულს, თვისი უფროს-უმცროსობაც ჰქონდა, ესე იგი თვისი მთაფრობა და გამგეობა. სამოციქულო ეკკლესიის მაგალითებითა და გარდმოცემით სჩანს, რომ ეკკლესიის უმაღლესი ერთმთაფრობა ეკუთვნის ძირისტესა, რომელიც განაგებს მას თვისის სიტყვის გამოცხადებითა და სული წმიდის მონიჭებითა. მღვდელ-მთაფრობა არც ერთ სხვა საერო მთაფრობა-ხელმწიფებას არ მიემსგავსება. აქ სამღვდლო პირნი, მიხედვისამებრ მათის ნიჭისა და მსახურებისა, განყოფილნი არიან დას-დასად და ხარისხებად. შოველი ამათგან, მისთვის მიმადლებულ ნიჭის შემწეობით, სცდილობს კაცს განუწათლოს სული და სასუფეველის კარი განუღოს. ასე რომ აქ, ამ მღვდელ-მსახურბაში, თვით უპირველესი ხარისხითა და თანამდებობით უმდაბლესი მოსამსახურეა ყველასი. მსრფთია მღვდელ-მთაფრობისა და მსახურების მოვალეობა.

სამოციქულო ეკლესია ყველა მორწმუნეთ ორ ჯგუფად ჰყოფს. პირველ ჯგუფს ებრაელთა მიმართ ეპისტოლეში ეწოდებათ მოძღვარნი (ებრ. თ. XIII 17, 7) და მეორეს—პეტრე მოციქულის პირველ ეპისტოლეში ცხვენარნი და უფრო კი ძმანი ჰქეიანთ.

ძრისტეს ამალღების შემდეგ უმთაერეს და უპირველეს მოძღვრებად ითვლებოდნენ: ა) თვით წმ. მოციქულნი, შემოსილ-მიმადღებულნი სული წმიდის მადლითა და ბ) აგრეთვე წინასწარმეტყველნი და მახარებელნი. ძაველე მოციქულს, ხანგრძლივ მოღვაწეობისაგამო წარმართთა შორის, ეწოდა მოციქული წარმართთა; ამან სხვა მოციქულებზე მომეტებული იშრომა და მეტი საღმრთო წიგნები დასწერა. სამოციქულო თვისებანი და ღირსებანი არიან შემდეგნი: ა) ღვთის მსახურებისათვის მოწოდება თვით იესო ძრისტესაგან; ბ) ზეგარდამო მომადღებული ნიჭი და სული წმიდის შთაგონებითა და ხელ-მძღვანელობით მოღვაწეობა გ); ხილვა და რწმენა ძრისტესი; დ) სასწაულთ მოქმედება და სული წმიდის მადლის სხვათათვის ხელ-დასხმით მიმადღება; ე) წერა კანონიერ საღმრთო წიგნებისა და სხ.

წინასწარმეტყველებად პირველ-დაარსებულ ეკლესიაში იწოდებოდნენ ისეთნი პირნი, რომელნიც მიმადღებულნი იყენენ ისეთის ნიჭითა, რომ მომავალი დროის ამბებს წინადვე ტყაბულობდნენ ანუ წინასწარმეტყველებდნენ. წინასწარმეტყველებადვე იწოდებოდნენ ისინიც, რომელნიც ძველი აღთქმის წინასწარმეტყველებათა და ახალი აღთქმის შემთხვევათა და გარემოებათა შემწეობით სახარების ჭეშმარიტების დასამტკიცებლად განმარტადნენ საღმრთო წერილსა. ასრეთნი იყენენ: აგაბი, იუდა, შილა და შილიპპეს ოთხნი ასულნი.

მახარებელნი მოციქულების თანამშრომელნი იყენენ. იგინი სიტყვითა და წერით ძრისტეს სახარებას ჰქადაგებდნენ. ას-

რეთი პირნი საღმრთო წერილში ცნობილნი არიან: დიაკონი შილიპე და ტიმოთე და აგრეთვე დამწერნი წმ. სახარებისა: მათე, მარკოზ, ლუკა და იოანე.

მოციქულების შემდეგ მათი მოადგილენი შეიქმნენ ეპისკოპოსები, ხუცესნი და მთავარ-დიაკონები.

— მპისკოპოსი ანუ ქართულად ზედამხედველი, თვალყურის მჭერელი. პავლე მოციქულის ტიმოთეს მიერ პირველ ეპისტოლეში არის მოყვანილი ცნობა შესახებ ეპისკოპოსის ვალდებულებისა. მპისკოპოსს ენიჭება უფლება დაადგინოს მღვდელნი და დიაკონნი, დაარიგოს, გაამხნეოს და გაასამართლოს იგინი. ხუცესნი ანუ მოხუცებულნი, მღვდელნი. ამათი მოვალეობა ხალხის მოძღვრება და საიდუმლოთა შესრულება არის. იგინი ეპისკოპოსების რჩევაშია ც მონაწილეობას იღებდნენ. დიაკონნი ანუ მოსამსახურენი. მოციქულების დროს მთელი ქრისტიანეთა საზოგადოება იერუსალიმში, როგორც ზემოთაც ვსთქვით, ერთად სცხოვრებდა. ძონებაც საერთო, საზოგადო ჰქონდათ. საჭიროებისამებრ ამ ქონება-სარჩოლამ მოციქულნი ურიგებ-უყოფდნენ მორწმუნეთა. შემდეგში, მოციქულნი რომ ველარ იკლიდენ საზრდოს დასარიგებლად, ამორჩეულ იქმნენ შეილნი კაცნი, ცნობილნი წმინდა ცხოვრებითა, სიბრძნითა და ამასთანავე სული წმიდისაგან მიმადლებულნი. ამგვარ პირთ დიაკონნი ერქვათ და მათ ებარათ საზრდო ძმათა. შემდეგში დიაკონების მოვალეობად შეიქმნა მსახურება წმ. საიდუმლოს შესრულების ჟამს და ქადაგება სახარებისა. ამათ გარდა იყვნენ აგრეთვე დიაკონისნი ანუ დაქვრივებულნი დედაკაცნი. ამათი მოვალეობა აღბად ის იყო, ვამბობს შილარეტი, რომ ნათლობის დროს ჰშველიდნენ მშობიარეთა, უვლიდნენ ავადმყოფთა და უბედურთ.

პირველ ეპისკოპოსებად იყვნენ მოციქულების მოწაფენი და თანამშრომელნი; მაგ., ანტიოქიისა, რომისა და ალექს-

სანდრიის ეპისკოპოსებად პეტრე მოციქულმა დაადგინა თვისნი მოწაფენი: მეოდი, ლინი და მახარობელი მარკოზი; პავლემ-კი შეესოხ ეპისკოპოსად აკურთხა ტიმოთე და ქრიტისად ტიტე.

§ 2. მიტროპოლიტნი და პატრიარქნი.

დასაწყისს მოციქულნი ქალაქებში ჰქადაგებდნენ ქრისტიანობასა და ამ ქალაქებშივე აფუძნებდნენ ეკკლესიას. ქალაქებიდგან ნელ-ნელა ქრისტიანობა გავრცელდა გარემომო მდებარე ადგილებსა და სოფლებში. ახლად მოქცეულნი ემორჩილებოდნენ ქალაქის ეპისკოპოსსა, რომელიც მათ უმწესებდა მღვდლებსა. პსრე დაწესდნენ ეპარქიანი. საეპისკოპოსო ქალაქიდგან ქრისტიანობა მოეფინა მრავალს დაბა-სოფელსა. საძწყსოს სიმრავლისა გამო, ქალაქის ეპისკოპოსებმა ზოგი-ერთ დაბა-სოფელში თვის თანაშემწედ ეპისკოპოსები დაიდგინეს. მს. ეპისკოპოსნი, თუმცა დაუკითხავად განაგებდნენ მრევლს, მაგრამ მაინც უმთავრესი ქალაქის ეპისკოპოსის დამოკიდებულებაში იყვნენ; ქალაქის ეკკლესია ისევ მეთაურ ეკკლესიად ითვლებოდა და ამ ეკკლესიის ეპისკოპოსი-კი ეპარქიის ყველა ეპისკოპოსების უფროსი იყო. რადგან უმთავრეს ქალაქებს ბერძენნი მიტროპოლიტებს (დედა ქალაქი) უწოდებდნენ, ამიტომ ამ ქალაქების ეპისკოპოსთაც დაერქვათ მიტროპოლიტნი. მხოლოდ მიტროპოლიტებს ჰქონდათ უფლება მოეწვიათ საეპარქიო კრება, დაემტკიცებინათ კრების გარდაწყვეტილებანი, თვალ-ყური სჭეროდათ ეპარქიის ეკკლესიის საქმეებზედ, ეკურთხებინათ და დაემტკიცებინათ ახლად დადგენილნი ეპისკოპოსნი, მიეღოთ მათზე საჩივარი და სხ. მიტროპოლიტს ირჩევდა მთელი ოლქის ეპისკოპოსთა კრება. მიტ-

როპოლიტთა შორის უაღრესი ღირსება იმ ქალაქების ეპისკოპოსებს ჰქონდათ, რომლებშიაც ქრისტიანობა თვით მოციქულებს შემოეღოთ და დაემკვიდრებინათ. ამ გვარ ქალაქებად ითვლებოდნენ: რომი, ანტიოქია, ალექსანდრია და იერუსალიმი. სამ პირველ ქალაქების მღვდელ-მთაფრების ღირსება და უპირატესობა აღიარებულ და დამტკიცებულ იქმნა პირველ მსოფლიო კრებისაგან, მიხედვისამებრ ჭველის ჩვეულებისა. მეორე მსოფლიო კრებამ მათთან გაათანასწორა—საპატრიო სახელითა. და მღვდელ-მთაფრობითი უფლებით ეპისკოპოსი ქოსტანტინეპოლისი, ხოლო ხალკიდონის კრებამ კი—აგრეთვე ეპისკოპოსი იერუსალიმისა. ამავე კრებაზე ხუთთავე ამა ქალაქთა მღვდელ-მთაფრებს ეწოდათ პატრიარქი. ამასთანავე პატივ-დებისა გამო მსოფლიო იმპერიის სატახტო ქალაქისა, რომის პატრიარქს მიეცა უპირატესობა ყველა სხვა პატრიარქებზედ, ხოლო შემდეგ ამისა ქოსტანტინეპოლის პატრიარქსაც, როგორც ახალი რომის ეპისკოპოსს; უპირატესობა მიეცათ უფლებით-კი არა, არამედ მარტო წოდებით. უფლებით ყველა იგინი აღიარებულ იყვნენ თანასწორად და ურთიერთისაგან დაძოჟილებელად.

§ 3. მსოფლიო და კერძო კრებანი.

შმაღლესი ხელმწიფება, რომელსაც თვით პატრიარქნიც ემორჩილებოდნენ, ვკუთვნოდა მსოფლიო კრებასა. მსოფლიო კრებად იწოდება უჩვეულებრივო შეკრებილება მრისტეს ეკკლესიის მწყემსთა, ქვეყნის ყოველი მხრიდამ შემოკრებილთა განსამარტებელად და გასამართავად სარწმუნოების ჭეშმარიტ სწავლისა და კეთილ-წესიერებისა ქრისტიანეთა შორის. რასაკვირველია, ვერც ყველა მწყემსნი შესძლებდნენ ამ კრებებზე დასწ-

რებას და არც იყენენ ვალდებულნი. ხოლო, შეძლებისამებრ, ყოველი მხარე კრებაზე დასასწრებად ჰგზანდა თაეის წარმომადგენელსა, მოთხოვნილებისამებრ. კრებაზე დასწრებისა და ხმის უფლება ჰქონდათ მხოლოდ ეპისკოპოსებს, როგორც წარმომადგენლებს სამწყსოისას. მაგრამ ამათ ჰქონდათ ის უფლება, რომ თეის მაგიერ კრებაზე გაეგზავნათ ხუცესნი და დიაკონნიც. საპატრიარქოების დაწესების შემდეგ-კი აუცალებელ მოთხოვნილებად ითვლებოდა, რომ ყოველს ხუთ პატრიარქთაგანს კრებაზე წარმოეგზავნა თეისნი წარმომადგენლები ღრამატითა, რომელშიაც წარმოდგენილი უნდა ყოფილიყო თეით პატრიარქთა შეხედულებანი და აზრნი შესახებ გასარჩევ და გასარკვევ საგნისა.

მსოფლიო კრებათა დადგენილებანი, როგორც გამოხატულებანი ეკლესიის სწავლისა, საყოველთაო საეალდებულო შეიქმნენ არა თუ იმ დროისთეის მხოლოდ, არამედ ყოველთა საუკუნეთათეისაც. ამისაგამო შემდეგ მომხდარნი მსოფლიო კრებანი უცვლელად სტოვებდენ წინანდელ კრებების დადგენილებათა, რომელთაც, თუ საჭიროება მოითხოვდა, მხოლოდ მაშინ უფრო დაწერილებით განმარტავდნენ. აღგილობრივს ანუ რომელიმე ქვეყნის კერძო კრების განჩინებას ამ გვარი ძალა არა ჰქონდა. ამ გვარ კრებათა დადგენილება მსოფლიო კრებას კიდევ შეეძლო მიელო, კიდევ უარ-ყო.

მაშინდელ დროის მსოფლიო ხელმწიფეთაგან მსოფლიო კრებას შემდეგი შემწეობა ჰქონდა: იმპერატორნი საკრებულო აღგილსა ანუ ქალაქს ირჩევდნენ და ჰნიშნაუდნენ შეკრებილების ქამსა; აგრეთვე მთელის იმპერიიდან იწვევდნენ ეპისკოპოსებსა და, ბოლოს, ან თეითონვე ესწრობობდნენ კრების სხდომებსა, ან თეის წარმომადგენლებს ჰგზავნიდნენ, მაგრამ არც ეს წარმომადგენელნი და არც იმპერატორნი თეით კრების

თათბირსა და განჩინებაში მონაწილეობას არ იღებდენ. კრების დაშლის შემდეგ იმპერატორნი მამათა დადგენილებათ აღიარებდენ სახელმწიფო სჯულ-დებად ანუ კანონად; ამ დადგენილობათა გამოაცხადებდნენ—რა მთელს სახელმწიფოში, ყველას აუწყებდნენ, რომ უცვლელად აღესრულებინათ იგინი, ხოლო ვინც არ მიიღებდა და არ დაემორჩილებოდა მსოფლიო კრების გარდაწყვეტილებას, ისჯებოდა კანონისამებრ.

მაშასადამე მსოფლიო კრება ყოფილა საქრისტიანო ეკკლესიის უმაღლესი საჯულ-მდებელო. მსოფლიო მართლმადიდებელი ეკკლესია ამისთანა კრებად აღიარებს მხოლოდ შვიდს,* სახელდობრ: ნიკიისა პირველი (325 წ.), ქოსტანტინეპოლისა პირველი (381), მთესოსი (431), ხალკიდონისა (451), ქოსტანტინეპოლისა მეორე (533), ქოსტანტინეპოლისა მესამე (680) და ნიკიისა მეორე (787 წ.); ეს შვიდი კრება მოჰხდა მე-IV საუკუნესა და მე-IX საუკუნეს შორის, როდესაც დასავლეთის ეკკლესია ჯერ ისევ განუყრელად იმყოფებოდა აღმოსავლეთის ეკკლესიასთან.

ძერძო ეკკლესიათა სარწმუნოებრივნი კითხვანი და ეკკლესიურნი წესნი განიხილებოდნენ და განიჩეოდნენ ხოლმე ადგილობრივ კრებათაგანვე. ასრე იწოდებიან ერთისა და ანუ რაოდენისამე ქვეყნის მწყემსთა კრებანი. ადგილობრივნი კრებანი, ძველებურის ეკკლესიის წესით, ყოველ წლივ ყოველს მხარეს უნდა მომხდარიყო ორჯერ, მაგრამ შემდეგში, სხვა-და-სხვა გარემოებათა გამო, დადგენილიქმნა, რომ კრება ერთჯერ მაინც მომხდარიყო. ადგილობრივი მღვდელ-მთავარი თვის ხელ-ქვეით მყოფ ეპისკოპოსებს აცნობებდა კრების დროსა და ადგილს. სხდომების თავ-მჯომარეო-

* დასავლეთ ეკკლესიაში კი მსოფლიო კრებათა რიცხვი ოცამდე ითვლება.

ზასაც თვითონვე ტვირთულობდა, ძრება იხილავდა თვის ეკ-
კლესიის მდგომარეობას, ჰსინჯავდა და არკვევდა სარწმუნოებ-
რიეს კითხვებს, ირჩევდა და ამტკიცებდა ეპისკოპოსებს, იძიებ-
და ეპისკოპოსებზე შეტანილ საჩივრებსა და მათ შორის მომ-
ხდარ უთანხმოებას*.

ზოგიერთნი ადგილობრიენი კრებანი ხანდისხან არჩევდენ
იმისთანა სარწმუნოებრიეს კითხვებსაც, რომელნიც შეეხებო-
დენ მსოფლიო ეკკლესიასა საერთოდ და ისრე გონიერადაც არჩე-
დენ, რომ მათს განაჩენს მსოფლიო კრებანი იწყნარებდენ და აკა-
ნონიერებდენ. ამ ნაირ ადგილობრივ კრებათაგან შეწყნარებუ-
ლია მხოლოდ ცხრა: ან კირისა (314 წ.), ნეოკესარიისა
(315), ქართაგენისა (318), ზანგრისა (340), ან-
ტიოქიისა (341), სარდიკიისა (341), ლიოდიკიისა
(364), და ქოსტანტინეპოლისა ორი (394 და 861 წწ.).

მისკოპოსებმა აღრევე დაიწყეს მამათა მოწოდება
სათათბიროდ და საზოგადო თანხმობა-მორიგების ჩამო-
საგდებად ეკკლესიასა და სარწმუნოებაში, ამ ნაირი კრე-
ბები იმართებოდა 150 წლიდამ ძრ. შემდეგ.

მსოფლიო კრებათა დადგენილება საეალდებულოა
მთელის ეკკლესიისათვის; ამ დადგენილებათა კრებული
შეიქმნა საეკკლესიო სჯულ-დების საფუძვლად. - ქოს-
ტანტინეპოლის პატრიარქმა იოანე მმარხველმა 578 წელს
შეადგინა ნომოკანონი** (რჯულის-კანონი), რომელშიაც
შეიტანა ეკკლესიის შესახებნი სახელმწიფო სჯულ-დებანი

* ამისთანა კრებები იმართებოდა საქართველოშიაც; მაგ. მეფე დავით
აღმაშენებელის დროს და სხ. თუ რას იკვლევ-იძიებდენ ამ კრებებზე, ამის ნო-
მუში იხილუ წიგნში „საქართველოს საეკკლესიო ისტორია“ (ტვ. 21—86).

** ეს ნომოკანონი ქართულს ენაზე გადმოიღო საქართველოს კათოლი-
კოს ევდემოსმა.

(ნ.ო.მ.ი) და მსოფლიო კრებათა დადგენილებანი (კანონ). იმავე საუკუნეში ამისთანავე კრებული მსოფლიო კრებათა დადგენილებათა და პაპთა გარდაწვეტილებათაგან (დეკრეტალი) დასაგლეთვის ეკკლესიისათვის შეადგინა რომის მღვდელმა ღიონოსი მცირემ. ეს კრებული გაავრცელა და წესიერებაში მოიყვანა ისილორე სევილიელმა მეექვსე საუკუნეში.

§ 4. რომის გამეთაურება დასაგლეოში.

რომის მნიშვნელობა და მეთაურობა დასაგლეოში შეიქმნა მიზეზად რომის მღვდელ-მთაერის გამეთაურებისა. მუ კო რომელიმე მხრის უმთაერესი ქალაქის ეპისკოპოსნი მეთაურობდენ იმავე მხრის სხვა ქალაქების ეპისკოპოსებზედ, რომის ეპისკოპოსსა, როგორც მთელის მსოფლიო იმპერიის სატახტო ქალაქის ეპისკოპოსს, შეეძლო მოეთხოვა თავისთვის უპირატესობა ყველა სხვა ეპისკოპოსებზე. ამას გარდა მთელს დასაგლეოში მხოლოდ რომის ეკკლესია იყო სამოციქულო, ესე იგი თვით მოციქულთაგან დაარსებული და ამისაგამო ითვლებოდა დედად ყველა სხვა ეკკლესიათა. ამისთანავე ეს ეკკლესია ყველაზე ვრცელი და მდიდარი იყო, სამწყსოში ჰყვანდა მრავალნი პირნი, განთქმულნი განათლებითა, შთამომავლობითა და ღირსებით, აღმატებოდა სხვა ეკკლესიებს აგრეთვე წამებულთა და მორწმუნეთა რიცხვით და სხ. და სხ. ყველა ესე რასაკვირველია, რომის ეკკლესიას სხვა ეკკლესიებზე მალა აყენებდა და, მაშასადამე, რომის ეპისკოპოსსა სხვა ეპისკოპოსებზე. ამისა და მრავალთა სხვათა მიზეზთა გამო რომის ტახტს დაუწყეს პატივის ცემა. მსრეთი პატივ-ცემა რომის პაპებმა მოინდომეს გარდაექმნათ ლეთიურ მცნების მოთხოვ-

ნილებად. შულოს შემდეგი სიტყვანი პეტრესადმი: „შენა ხარ კლდე და ამას კლდესა ზედა აღვაშენო ეკლესია ჩემო და ბქენი ჯოჯოხეთისანი ვერ ერეოდენ მას; და მოგცენ შენ კლიტენი სასუფეველისა ცათსანი“, — პაპებმა ისრე განმარტეს, რომ, ვითომ, პეტრე მოციქული ყოფილიყოს მთაფარი ყველა სხვა მოციქულებისა და თვითონ მრისტეს დაემკვიდრებინოს მისთვის მთელი ეკლესია; რადგან რომი არის სატახტო ქალაქი პეტრე მოციქულისა, მისნი ეპისკოპოსნიც პეტრეს მოადგილეები არიანო. ამისაგამო რომის ეპისკოპოსებმა მეორესა და მესამე საუკუნოებშივე მოინდომეს მსოფლიო ეკლესიის მეთაურობა. მაგრამ მათი სურვილის წინააღმდეგი შეიქმნენ თვით დასავლეთშივე. პირველმა მსოფლიო კრებამ რომის მღვდელ-მთაფრებს მიანიჭა უზენაესი უფლება სამხრეთსა და შუა იტალიაზედ, აგრეთვე კუნძულებზე: სარდინიასა, სიცილიასა და ძორსიკაზედ. რომის ეპისკოპოსის გავლენა მალე აღნიშნულს სამზღვარს გასცილდა. სარდინიის კრებამ რომის ეპისკოპოსს მიანიჭა უფლება მიეღო საჩივრები ეპისკოპოსებზე და შეხედულებისამებრ თვისისა გაესაძართლებინა იგინი. ეს უპირატესობა იმპერატორმა ბრაციანემ პაპთ დაუმტკიცა 348 წელს. მეორე მსოფლიო კრებამ, შემდეგ რომის ეპისკოპოსისა, უპირატესობა მიანიჭა ძოსტანტინეპოლის ეპისკოპოსსა, როგორც ახალი რომის მწყემს-მთაფარსა, ეს არ მოეწონათ რომის ეპისკოპოსებს. შურო არ მოეწონათ ისა, რომ ძოსტანტინეპოლის პატრიარქს იმპერ. მერიკიმ მიანიჭა წოდება „მსოფლიო პატრიარქისა“. პაპმა ბრიგორი დიდმა წინააღმდეგობა დაიწყო და ამტკიცებდა, რომ ეს წოდება ქრისტიანული არ არისო. მაგრამ რომ პაპნი ვერას გახდენ და ძოსტანტინეპოლის პატრიარქებს „მსოფლიო პატრიარქის“ წოდება ვერ ჩამოკნადადეს, სამეფო ტახტის უსჯულოდ მიმტაცებელს ფოკის თავისთვისაც გამოსთხოვეს, — მათივე სიტყვით რომ ესთქვათ,

იგივე არა ქრისტიანული წოდება. მე VI საუკუნეში პაპ გრიგორი დიდის დროს მათი უფლებანი საკმაოდ გავრცელდა დასავლეთში. მან კათოლიკე ეკკლესიის წიაღსა შინა მიიღო არიოზელნი: მესტეგუთნი, ლონგობარდნი, მონათლა ინგლის-საქსნი და განუწესა მათ მღვდელ-მთავარნი. შემდეგ საუკუნე-ში წმ. ბონიფაციმ პაპის ტახტს დაუმორჩილა ახლად დამკვიდრებული გერმანიის ეკკლესია. ამის შემდეგ პაპებს არა თუ აღარ ეშინოდათ ბიზანტიის იმპერატორებისა, რომელთა ხელმწიფება იტალიაზედ ამ დროებში ძრვიელ სუსტი იყო, არამედ, თუ შემთხვევა მოიტანდა, კიდევ შეაჩვენებდნენ ხოლმე.

პაპებმა სამეფო გვირგვინი რომ დაადგეს პიპინს და საიმპერატორო-კი ძარლოს დიდსა, სამაგიეროდ თვითონაც გასამრჯელოში მიიღეს წინად ბიზანტიის იმპერატორთა კუთვნილი რაყენის საექსარხოსო და ასრე შეიქმნენ საერო მეუფენიცა. ძარლოს დიდმა, მოიწადინა-რა იარალით დამორჩილებულნი ქვეშევრდომნი დაემორჩილებინა სულიერადაც, პაპს მიანიჭა მეთაურობა მთელის დასავლეთის ეკკლესიისა. ასრე ამაღლებულ პაპებმა აღარ იკადრეს თანასწორობა აღმოსავლეთ პატრიარქებთან და მოინდომეს თავისთვის მიესაკუთრებინათ უზენაესი სასულიერო უფლება მთელის საქრისტიანო ქვეყნისა. მეცხრე საუკუნეში გამოვიდა აგრედ წოდებულ ცრუ-ისიდორეს დეკრეტალნი, რომლებშიაც მოყვანილნი იყვნენ აქამდე უცნობნი გარდაწყვეტილებანი ეპისკოპოსთა; ამ დეკრეტალიებში გაყვანილი იყო ის აზრი, რომ, ვითომ, უზენაესი გამგეობა საეკკლესიო საქმეთა და განსაკუთრებით ზედამხედველობა და უზენაესი და შეუცილებელი საპართალი ეპისკოპოსებზედ სულ მუდამ ეკუთვნოდა რომის მღვდელ-მთავარსაო. და რადგან დეკრეტალიების გამოცემის ჟამს განათლება და კრიტიკა დაბ-შული იყო, ამიტომ იგინი აღვილად მიღებულნი იქმნენ ნამ-ღვილ და ჭეშმარიტ სიგელებად; ეს ხელზე დაიხვიეს პაპებმა

და მოითხოვეს ყველა ეკკლესიების მწყემსთა მორჩილება. მაგრამ ამ უკანონო მოთხოვნების წინააღმდეგნი შეიქმნენ აღმოსავლეთის პატრიარქნი, უმეტესად—კი კოსტანტინეპოლისა. ღაბაღდა უთანხმოება და მოისპო კავშირი აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ეკკლესიათა შორის—პაპის ფოტისა და კოსტანტინეპოლის პატრიარქ მიხეილ ქერულარიოსის ქაშს.

§ 5. დასავლეთის ეკკლესიის განცალკევება აღმოსავლეთ ეკკლესიისაგან და შეცადინეობა მთი შესაერთებლად.

იმპერატორ მიხეილ III-ის მცირე-წლოვანობის გამო სახელმწიფოს ჰმართავდა მისი ბიძა, მარდა. მს იყო ფრიად გარყენილი კაცი. პატრიარქმა მგნატემ ბევრი დაარიგა იგი, მაგრამ რომ ვერას გახდა, წმ. საიდუმლოს მიღების ღირსად არა სცნო და წმ. საიდუმლოს მიღება აღუკრძალა. მარდა განრისხდა, ტახტიდამ მგნატე ჩამოაგდო და ექსორია ჰყო, მის მაგიერ კი პატრიარქობა მისცა შოტისა. არც ხალხმა და არც პაპმა— ნიკოლოზ I-მა არ შეიწყნარეს მარდას განკარგულებანი. პაპმა იმიტომ არ შეიწყნარა უფრო, რომ თავის თავს სთვლიდა მთელი ეკკლესიის მეუფედ და იმიტომ იუკადრისა, რომ მის დაუკითხავად ტახტიდამ ამხობდენ პატრიარქებს და დამხობილის მაგიერ სხვას ნიშნაედნენ. ნიკოლოზმა მოითხოვა, რომ ტახტი პატრიარქისა ისევ მგნატესთვის დაებრუნებინათ. მაგრამ რომ არ შეეუსმინეს, მაშინ შოტის ყოველივე სამღვდლო ხარისხის ჩამოხდა განუჩინა. შოტემ თავის მხრით რომის ეკკლესია ამხილა მსოფლიო კრებებისაგან აღიარებულ მართლმადიდებლობის განდგომილებისათვის. აი რა და რაში მდგომარეობდა პაპთა განდგომილებმა: მღვდელთა უცხოობა, მარხვა შაბათ ღღეს, მარხვა ღღებში ყველისა)

და კვერცხის ხსნილება; აგრეთვე შეცვლა დოღმა-
ტისა სული წმიდაზედ. მსოფლიო კრებათაგან აღიარებულ
იყო, რომ სული წმიდა გამოვალს მამისაგანო, პაპებმა კი ეს
დოღმატი შესცვალეს და სიმბოლოს მერვე წევრში შეიტანეს
სიტყვები „და ძისაგან“, ესე იგი, მათი სწავლით, სული წმ.
გამოვალს მამისაგან და ძისაგან. ამ გვარად უთანხმოება პატ-
რიარქთა შეიქმნა თვით დასაეღეთ-აღმოსაეღეთ ეკკლესიათა
უთანხმოებადაც. ამ უთანხმოებამ მე-XI-ე საუკ. სრულიად განა-
შორა და გაჰყარა ეს ეკკლესიანი. ამ საუკუნის ნახევარში
ამხილა პატრ. მიხ. კერულაროსმა, რომ ლათინები უცომო
პურზედ ასრულებდნენ ლუტრგიას. პაპ ლეე XI-მ იწყინა ესრე-
თი მხილება და თავის მხრივთ ქოსტანტინეპოლის პატრიარქს
მიხეილ პერულლარის მოსთხოვა სრულიად დამორჩილებოდა
რომის ტახტს. პატრიარქმა, რასაკვირველია, უარ-ჰყო ასრეთი
თხოვნა. იმპერატორმა მოინდომა მათი შერიგება. ღაიწყეს
მოლაპარაკება; საქმის გადასაწყვეტად პაპმა ქოსტანტინეპოლეს
გამოგზავნა თვისნი მოციქულნი, მოლაპარაკებამ ვერ შეარიგა
ეკკლესიანი და უმეტესი განხეთქილება ჩამოაგდო. პატრიარ-
ქი რომ ვერ დაიყოლიეს, პაპის მოციქულნი შევიდნენ სოფიოს
ტაძარში და ტრაპეზზედ დასდეს პაპის ბუღლი, რომელშიაც
ეწერა შეჩვენება მთელის აღმოსაეღეთის ეკკლესიისა. (1,054
წელს). პატრიარქმა ეს ბუღლი დასწვა და თვითონაც შეაჩვენ-
ნა ფრანგთა ანუ ლათინთა ეკკლესია. მის შემდეგ ყოველივე
ურთი-ერთობა და დამოკიდებულება ამ ეკკლესიებ შორს
მოისპო.

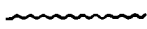
× ჯვაროსნების ომებმა უფრო დიდი განხეთქილება და სიმ-
ძულვარე დაჰბადა ბერძენთა და ლათინთ შარის. ჯვაროსნების
მეოთხედ გალაშქრების დროს, მთელი ჯვაროსანთა ლაშქარი
შევიდა ქოსტანტინეპოლესში; განსდევნეს იქიდგან პატრიარქი
და მთელი ბერძენთა სამღვდელთობა, გაცარცვეს და დაჰკეტეს

ტაძარნი, პაპის ტაძრის უარ-მყოფელთ საშინელი ტანჯვა მიაცუნეს და ზოგიერთგან-კი (მაგ. კეპარზედ) ცეცხლშიაც სწვამდენ.

ბიზანტიის იმპერიის აღდგენის შექდეგ, იმპერატორებმა რამდენიმეჯერ სცადეს შეერიგებინათ რომისა და აღმოსავლეთის ეკკლესიანი, მაგრამ ყოველმა ცდამ ამაოდ ჩაიარა. ✠

მიხეილ პალეოლოგმა ლათინთა მფლობელობას აღმოსავლეთში ბოლო მოუღო და რომ უშიშრად მჯდარიყო თავის ტახტზე, გადასწყვიტა აღმოსავლეთის ეკკლესია დაემორჩილებინა პაპთათვის. სამღვდლოება და ხალხი უარზედ დადგა. მიხეილმა ძალა იხმარა. მართლ-მადიდებლობაზედ სიმტკიცისაგამო სამი პატრიარქი ზედი-ზედ იმპერატორმა ტახტიდამ დაამხო. სხვა მღვთიარებელნი მართლ-მადიდებლობისა ცემით სტანჯა, საჯაროდ შეარცხინა, შორეულ ადგილებში დასამწყვდეველად ანუ დასატანჯაველ გაგზავნა. შესდგა აგრედ წოდებული მსოფლიო კრება ლიონში (1274 წ.). აღმოსავლეთის ეკკლესიის წარმომადგენლებს ძალად მოაწვრინეს ხელი კრების განაჩენზედ: პაპთა პირველობა (მეთაურობა) და ფრანგ-ლათინთაებრ აღვთარება სარწმუნოებისა კრებამ მიიღო. მოკვდა მიხეილი და ასრე დაძალადებით მოხერხებული წვერთება ეკკლესიებისა ჩაიშალა. თვით იმპერატორ მიხეილს ეკკლესიურის წესით დასაფლავებაც არ აღირსეს. მისნი თანამოაზრენი დასაჯეს. შრანგნი ისევე შეაჩვენეს. მაგრამ სარაციონი რომ ყოვლის მხრით შემოერტყნენ ქოსტანტინეპოლესა და ქრისტიანენი შეაჭირვეს, მაშინ იმპერატორ იოანე V^{II} პალეოლოღმა მოინდომა აღმოსავლეთი ეკკლესია როგორმე დაემორჩილებინა პაპისათვის, რომ ამ გაჭირებულ დროს მისგან მიეღო შემწეობა წინააღმდეგ მტერთა. ღაიწყეს მოლაპარაკება. პაპ ევეგენი IV-მ განაახლა კრება ფერარაში (1438 წ.). მაგრამ აქ იმავე წელიწადს გაჩნდა ჭირი და კრება მეორე წალიწადს გადიტანეს შლორენციასი. ქოსტანტინეპოლის პატრიარქისა და

აღმოსავლეთის 20 მღვდელ-მთაერთურთ კრებას დაესწრო თვით იმპერატორი. კრებაზედ სულ გამოცხადდა 150 მამა. მათ შორის მხოლოდ თითო წარმომადგენელი იყვნენ: რუსეთიდან, ბოლგარიადან, ვლახეთ-მოლდავიიდან და საქართველოდან*. აღმოსავლეთის სამი პატრიარქი არ დაესწრო ამ კრებას. ამ კრებაზედაც ყოველივე სიმათლე ბერძნების მხარეს იყო, მაგრამ ძალდატანებით დაათანხმეს დამსწრენი და განაჩინეს, რომ მართლ-მადიდებელი აღმოსავლეთის ეკლესიამემორჩილება რომის ტახტსაო და სული წმიდა გამოეალს მამისა და ძისაგანაო. ამ განაჩენზე ხელი არ მოაწერეს მხოლოდ: მარკოზ ეფესელმა, საქართველოს მიტროპოლიტ ბრიგორიმ და ბერძნების ზოგიერთ ფილოსოფოსებმა. კრების დადგენილება საწალხოდ გამოცხადებულ იქმნა შლორენტინის ეკლესიაში 6 ივლისს 1439 წელს.—დიდის სიმძულვართ და მუქართ მიიღეს ბერძნებმა თვისნი ეპისკოპოსნი, დაბრუნებულნი კრებიდან. პატრიარქნი, რომელნიც კრებას არ დაესწრნენ, შეიყარნენ იერუსალიმში და საჯაროდ დასწვეს შლორენტინის კრების უნია (1443 წელს).



* საქართველოდგან ამ კრებაზე დასასწრებად წარგზავნილ მოციქულის შესახებ ცნობანი იხ. საქართველოს საეკლესიო ისტორიაში (გვ. 104—105).

თ ა გ ი მ ე ო თ ს ე .

პირველთა ქრისტიანეთ ცხოვრება და ღმთის მსახურება.

§ 1. პირველ ქრისტიანეთ მკაცრი ცხოვრება და ძმური სიყვარული.

თუ ვითარ სცხოვრებდნენ პირველნი ქრისტიანენი ურთიერთ შორის, ამაზედ ჩვენ მოკლევ ცნობანი მოვიყვანეთ ამ ისტორიის პირველ თავის მე § 2-ში. ნათქვამს დაუემატებთ ეხლა თვით სახარებისავე თხრობას ამ საგნის შესახებ; — „საქმე მოციქულთა“ (თ. 4, მმ. 31—35) გვასწავლის;

✠ „და ლოცვასა მათსა შეიძრა ადგილი იგი, სადა იყვნენ შეკრებულ და აღიესნეს ყოველნი სულითა წმიდითა, და იტყოდეს სიტყვასა მას ღმრთისასა განცხადებულად. ხოლო სიმრავლისა მის მორწმუნეთასა იყო გული და გონება ერთ, და არცა ერთმან ეინ სთქვის მონაგები მისი თვისად, არამედ იყო ყოველივე მათდა ზოგად. და ძალითა დიდითა ჰყოფდეს მოციქულნი წამებასა მას აღდგომისასა შეჴლისა ჩვენისა იესო ქრისტესსა; და მდლი დიდი იყო მათ ყოველთა ზედა. და არავენ იყო ნაკლულევეან მათ შორის; რამეთუ რომელნი იგი პოენიერ

იყენეს სახლებისა, გინა დაბნებისა, გინჰყიდდეს და მოაქენდა სასყიდელი განსყიდულთა მათ და დასდებდეს ფერხთა თანა მოციქულთასა; და მიეცემოდა კაცად-კაცადსა, რაცა ვის უხმდა“.

ძონების ამნაირად მოხმარებისაგან, ქრისტიანეთა შორის იერუსალიმში არც ერთი ღარიბი არ იყო. ასეთი ძმური სიყვარული ჰსუფევდა არა თუ მარტო ერთის ეკკლესიის ქრისტიანეთა შორის, არამედ ყოველთა შორის, განურჩევლად გვარ-ტომობისა და ჩამომავლობისა; ყველანი ერთმანერთს ძმებად და დებად უწოდებდნენ. ქრისტიანეთა საზოგადოებანი სიყვარულით უვლიდნენ მგზავრთა, გლახათა, მოხუცთა, უძლურთა, ქვრივთა და ობოლთა. არ იშურებდნენ ფულს ტყვეთა დასახნელად, საზოგადო უბედურებათა—შიმშილისა და ჰირი, გაჩენის ჟამს თავ-განწირულებით ემსახურებოდნენ ქრისტიანენი არა თუ თვის ქრისტე იესოს მიერ ძმათა, არამედ წარმართთაც-კი.

ამას გარდა ქრისტიანენი განთქმულნი იყვნენ თვისის მკაცრის ცხოვრებით. ჰველა ფერში ქრისტიანენი სულ მკირვოდენით კმაყოფილდებოდნენ. მლტოდენ-რა უმაღლეს მიზანს, სიამოვნებდნენ უმაღლესის და უწმინდესის სიხარულითა, საჭიროდ აღარა რაცხდნენ გართობას საზოგადოებრივ უწესო თამაშობა-მსახიობითა და უმართებულო შეკრებულებითა. ზოგი-ერთნი წარმართნი მოიქცეოდნენ-რა ქრისტიანობისადმი, აღიგზნებოდნენ ისეთის დიდის სიყვარულით ღვთისადმი, რომ უარ-ყოფდნენ ყოველ გვარ გასართობელსა, უცოლოდ ლევდნენ თვის დანაჩენ სიკოცხლესა და ყოველსავე თვის ძალ-ღონეს ღარიბთა საშეველად ხმარობდნენ. მსრეტნი პირნი იწოდებოდნენ გან დეგილებად. პირველად იგინი საზოგადოებას არ შორდებოდნენ. შემდეგში-კი მისირიაში მათ სოფლების ახლო დასახლება დაიწყეს. ბოლოს კი სულ გან-შორდნენ საზოგადოებას. პაულე მივიანელი, დეკის მიერ ქრი-

სტიანეთა დევნულების ეამს, გაიქცა მეწამულ ზღვისკენ, აღვიდა ერთს მთაზედ და სცხოვრობდა აქ ვიღრე 340 წ. იგი იყო პირველი განდევნილი, მწირი მეუღაბნოე.

§ 2. ზნობით გაგლენა ეკლესიისა საზოგადოებაზედ კოსტანტინე დიდს აქეთ და ბრძოლა უღუთოებასთან.

ზაიმარჯუა—რა ქრისტიანობამ რომის იმპერიაში, დიდი ცელილება მოახდინა სახელ-მწიფოს სჯულ-დებაში, საოჯახო და სამოქალაქო ცხოვრებაში. ზღაღიატარეთა ბრძოლანი, წარმართთა უზნეო გასართობელნი და გარყენილებით აღსასვე შესაქცევარნი მოისპო. საქველ-მოქმედო დაწესებულებანი-კი გამრავლდნენ. სოლ-ქმრობა შეიქმნა წმინდა და განუყრელი. ხალხში გაერცვლდა ქრისტიანებრივი შეხედულობა კაც-მოყვარეობასა, პატიოსნებასა და სათნოებაზედ. წარმართობასა და გარყენელებაში მიღებული ქვეყანა განახლდა ქრისტიანობით...

მხოლოდ ერთმა შემთხვევამ, ცოტა არ იყოს, შეაფერნა ქრისტიანების წმინდა ცხოვრება. მს იყო კანონი, რომლის ძალით სახელმწიფოს ყოველი წევრი და წარმომადგენელი უსათუოდ იმავე სახელმწიფოს ეკლესიის წევრადაც უნდა ყოფილიყო. ამისაგამო ეკლესიის ქეშმარიტ ცხოვართ შაერიენენ იმისთანანიც, რომელთაც ქრისტიანობისკენ გული არ მიუწევდათ და არც ასრულებდენ სარწმუნოების მოთხოენილებას. ამის გამო ქრისტიანეთა საზოგადოება ორად გაიყო. მრთნი სცხოვრებდენ ლეთის-ნიერად, კეთილად, ლეთის მოსაყვარულემოშიშნი იყენენ, მეორენი შთაცვიენულ იყენენ ცხოვრების მორეეში, და წარმართთა ცხოვრებაზედ უკეთესი ცხოვრება არა. ჰქონდათ. ამ გვარ ბოროტების და უზნეობის აღმოსაფ-

ხერელად იბრძოდენ ეკლესიის ყველა უკეთესნი წარმომადგენელნი, სახელდობრ: წმ. მასილი დიდი, ბრიგორი ლეთისმეტყველი, ამბროსი, ნეტარი ავგუსტინე და უმეტესად კი წმიდა იოანე ოქროპირი.

† იოანე იყო სირიის სპასპეტისა და ლეთის-ნიერ დელაკაცის ანთუზას შვილი. იგი დაიბადა 347 წ. იოანემ მაშინდელ ღროის შესაფერი განათლება მიიღო. მკვერ-მეტყველების მასწავლებლად ჰყვანდა განთქმული ლივანე. სწავლის დასრულებისათანავე მას უნდოდა წასვლა უდაბნოში სამოღვაწეოდ. ლედის ვედრებამ დააშლევინა ეს გარდაწყვეტილება. მაგრამ დედის გარდაცვლისავე უმაღლ წაიდა ანტიოქიის ახლოს და აქ ერთ გამოქვამულში განატარა შვიდი წელიწადი დიდის მოღვაწეობით. ანტიოქიის მთავარ-ეპისკოპოსმა მელეტიმ გამოიყვანა იგი გამოქვამულიდამ და მისცა დიაკონობა; მელეტის მოადგილე შლახიანემ აკურთხა მღვდლად (586 წ.) და მიანდო მას მოძღვრება საკრებულო ტაძარში. იოანეს ბაგედამ წარმოედინა ისრეთი შიმადლებული მოძღვრება, რომ მისნი მსმენელნი ველარ სძლებოდენ მის ტკბილ სიტყვით. იოანეს სახელი, როგორც მკვერ-მეტყველ მქადაგებელისა, განითქვა. მას უწოდეს ოქროპირი. ანტიოქიიდან იმპერატორმა იგი დაიბარა ქოსტანტინეპოლეს და მიუბოძა მთავარ-ეპისკოპოსობა სატახტო ქალაქისა. აღგზნებული წმინდა სიყვარულით ქრისტესადმი, იგი განცვიფრდა, როდესაც ნახა უწესო და უშვერი ხნე დიდებულის ქალაქისა: სამღვდლოებაში ჰსუფევდა პატივ-მოყვარეობა და მიდრეკილება მდიდრულ ცხოვრებისადმი, ხლოო ხალხში უზრდელობა, ცრუ-მორწმუნობა, გარეგნული ლეთის-მოყვარეობა. ბეჯითად შეუდგა წმიდა იოანენ სამწყსოს უძლურებათა განკურნებას. არ შეიწყნარა არც მწყემსნი და არც სხვანი. ასტყდა ქუხილი მკვერ-მეტყველებისა

წინააღმდეგ მდიდრულად ცხოვრებისა და გარყვნილებისა; საას-
პარეზო მოედანი და მსახიობის სახლნი დაცარიელდენ, ხალხი
მიაწყდა ეკკლესიის კარებს იოანესაგან ოქრო-სიტყვების მოსას-
მენად. შოველ კვირია სამჯერ ქადაგებდა იგი და ხან-კი ყოველ
დღე განმარტებდა მოციქულთა საქმეთა და ეპისტოლეთა, ამ-
ხილებდა ჭეშმარიტის სწავლის შეწირველთა და ზნეობით და-
რიგებას აძლევდა ხალხსა. იგი ხმა მაღლივ ჰლაღადებდა, რომ
მოწყალეების გაღება უკეთესი სახსარია ცოდვების მოსანანებ-
ლადო. ხალხმა შეიყვარა თავისი დაულალაფი და წმინდა მღვ-
დელ-მთავარი. მაგრამ მის მიერ განყენებულნი ეპისკოპოსნი
და მწყემსნი, მისი მართალი სიტყვისაგან გულნატკენნი სეფე-
წულნი, მის წინააღმდეგ შურით აღესილი ალექსანდრიის მთა-
ვარ-ეპისკოპოსი თეოფილე და თვით დედოფალი, რომელიც
ყოველს იოანეს მიერ წარმოთქმულ მხილებას თავის თავს
მიაწერდა, — ყველა ესენი ოქროპირის მოწინააღმდეგენი იყ-
ვნენ და სცდილობდენ მის დაღუპვას. ოქროპირი ცილის-
წამებისა და მტრობისაგან ვერ დაიფარა ვერც მისმა წმინდა
ცხოვრებამ, ვერც განთქმულმა მისმა სახელმა და ვერც ხალ-
ხის სიყვარულმა: ორჯერ განდევნეს იგი სამეფო ქალაქიდგან,
მეორე განდევნის დროს გზაზედ აღესრულა (407 წელს).

✱ პირველად რომ განდევნეს ოქროპირი, ძოსტანტი-
ნეპოლენში მიწის ძვრა მოხდა. შეშინებულმა დედოფალ-
მა მედუქსიამ წმინდა იოანე დააბრუნა დიდის ვედრე-
ბით. მეორედ განდევნის დროსაც ცეცხლი თავის თა-
ვად გაუჩნდა საკრებულო ტაძარს და დიდი ზარალი მის-
ცა ქალაქსა, მაგრამ ახლა კი აღარ დააბრუნეს. წმიდანი
გაგზავნეს ჯერ მცირე სომხეთის ქალაქ კუკუზაში და
მერმე იქიდგან აფხაზეთის ქალაქ პოთინეში და შემდეგ
გაღიყვანეს ქომანში. წმიდანმა წინასწარ სცნო სიკვდი-
ლის მოახლოებება. ჩაიცვა თეთრი ტანისამოსი, რაც კი

რამებადა, ყოველივე თავისთან მყოფებს დაურთავა, ეზიარა, შეევედრა ლმერთსა, ჩაწვა კუბოში და სული განუტყვეა. ამ უკანასკნელი მისი სიტყვები: „მადლობა უფალსა ყოველისათვის“. 30 წლის შემდგომ მისნი უხრწნელნი ნაწილნი გადიტანეს ძოსტანტინეპოლეს. X

§ 3. მონასტრების დაარსება აღმოსავლეთში.

პირველ მონასტრის დამაარსებელად ითვლება წმ. ანტონი. იგი დაიბადა 251 წელს სოფ. თივადიდაში (ზემო ეგვიპტეშია). მისი მშობლები იყვნენ ქრისტიანენი და ამასთანავე მეტად მდიდარნი. შრომობიდგანვე მწირი ცხოვრება დაიწყო. არ უყვარდა მდიდრული, მზიარული ცხოვრება. დედ-მამას მუყაითად ჰშველიდა ყოველ გვარ საოჯახო საქმეებში და ასრევე მუყაითად დედ-მამასთან ერთად დადიოდა ტაძარში და ყოველსავე იქ შესმენილს ღრმად იჭდედა გულში.

20 წლისა რომ შეიქმნა, მშობლები დაეხრცნენ. მცირე წლოვან დის და მთელი ქონების მზრუნველი შეიქმნა ანტონი. მართხელ იგი ტაძარში ლოცულობდა. ამ დროს სახარებიდამ წაიკითხეს ძრისტეს შემდეგნი სიტყვანი, მდიდარ კაბუკისადმი მიმართულნი: „უკეთუ გნებაეს, რათა სრულ იყო, წარვედ და განჰყიდე მონაგები შენი, და მიეც გლახაკთა, და გაქნდეს საუნჯე ცათა შინა, და მოვედ და შემომიდეგ მე“. ეს სიტყვები ანტონიმ თვისადმი მიმართულად მიიჩნია. დაბრუნდა-რა შინ, უარ-ჰყო ყოველივე ქონება თვისი. 300 ღლიური მიწა აჩუქა გლეხებს; მოძრავი ქონება გაჰყიდა და მიღებული ფული დაურთავა გლახაკთა. სულ მცირეოდენი-კი შეინახა თავის დის სარჩენად. მეორეჯერ ეკკლესიაში რომ მოისმინა ძრისტეს სიტყვანი: „ნუ ჰზრუნავთ ხვალისათვის, რამეთუ ხვალემან

იზრუნოს თავისა თვისისა⁶⁶, -დაბრუნდა შინ, დისთვის შენახული ოქროც კვლავ დაურიგა ღარიბთა, ერთად ერთი და შიშბარა ლეთის-მსახურ ქალთა, თვითონ-კი გავიდა სოფლიდამ, განდევილი ცხოვრება და მოღვაწეობა დაიწყო. ეშმაკი შეუჩნდა და მისი შეცდენა მოიწადინა. მაგრამ ანტონიმ ლეთის სახელით სძლია მაცთურს. ანტონი მკაცრად სცხოვრებდა: ხშირად ღამეებს თეთრად ათენებდა, საქმელს მზის ჩასვლის შემდეგ იკარებდა, ხშირად სამსა და ოთხს, დღეს განუწყვეტლივ მარხულობდა, არ იკარებდა აგრეთვე არც ხორცსა, არც ღვინოსა; იკვებებოდა მხოლოდ წყალ-პურითა. და მარილითა; იძინებდა ტიტველა მიწაზედ. ბოლოს ამითაც არ დაკმაყოფილდა. წავიდა და ნაოხნარს გამოქვაბულში შთაიკვტა. აქაც ეშმაკი შეუჩნდა, მაგრამ შეცდენით რომ ვერ შეაქდინა, დაუწყო წვალება-ტანჯვა. შშინდანს მოველინა იესო, განაგლო ეშმაკი, წყლულებისა და ავად-მყოფობისაგან განკურნა, აღუთქვა შემწეობა და ძრისტეს სახელის გაბრწყინება ქვეყანასა ზედა.

ანტონის სახელი, როგორც უკეთესის მოღვაწისა, მთელს საქრისტიანოში განითქვა. მაგრამ მისი მოღვაწეობა ამით არ დასრულდა.

აქამდე თუ იყენენ საღმე მოღვაწენი და განდევილნი, ისინი სოფლების და ხალხის საცხოვრებელ ბინების მახლობლად სცხოვრებდენ. შდაბნობებში ცხოვრება არაეის ეკისრნა. ანტონიმ გარდასწყვიტა განშორებოდა ხალხს. ლეთისა მიმართ ლოცვის შემდეგ, წარვიდა უდაბნოდ. ეშმაკმა მის გასავლელ გზაზედ ერთი ტომარა ოქრო დააგლო, რომ შეეცდინა. მაგრამ ანტონიმ არც კი შეხედა ოქროსა და ლეთის შემწეობით მიაღწია მეწამულ ზღვის პირად მდებარე მთებამდე, საცა ჰოვია ერთი ნაოხნარი და შიგ დასახლდა. ამ მხარეში წყალი საკმაო იყო, პურს-კი წელიწადში ორჯერ მოუტანდენ მეგობარნი და ბანიდგან თოკებით ჩააწელიდენ ხოლმე, რადგან კარები სახლისა

განგებ დაეხშოა შიგ მცხოვრებ მოღვაწესა. ასრე გაატარა 20 წელიწადი. ამ დროს განმავლობაში ფრიად განითქვა მისი სახელი და მრავალნი მივიდნენ მასთან სამოღვაწეოდ. ანტონი, დიდის ვედრების შემდეგ, გამოეცხადა მათ. იგი მიემსგავსებოდა ლეთის წინასწარმეტყველსა. სახე არ შეცვლოდა, სული-კი განწმენდილი ჰქონდა, რადგან მიჰმადლებოდა მადლი უფლისა. ანტონი ჰკურნებდა ავად-მყოფებს, განაძეგებდა ბოროტ სულთა, ნუგეშ-ცემდა დაერღომილთა, არიგებდა მტრებსა და ევედრებოდა ყველას დაეტოვებინათ ზრუნვა სოფლისათვის და შესდგომოდნენ ძრისტესსა. ანტონი შეიყვარა ხალხმა. თვით იმპერატორი ქოსტანტინე მთელის თავის სახლობით მას წერილებს სწერდა ხოლმე და ისრე პატივ-ცემდა, როგორც მამას. ანტონიც დარიგებას აძლევდა და ყოველთვის აგონებდა იმპერატორსა, რომ მეფეთა მეუფე არის მხოლოდ ძრისტე.

საზოგადოებაში ანტონი სულ ორჯერ გამოცხადდა. მრთხელ მაშინ, როდესაც წაეიდა ალექსანდრიაში მაქსიმიანესაგან დევნულ ქრისტიანების გასამხნეებლად და საპყრობილეში დამწყვდეულების სანუგეშებლად. მეთრეთაც ისევ ალექსანდრიაში წაეიდა (325 წელს), არიოზის წინააღმდეგ საბრძოლველად. ამ ჟამად ანტონიმ რამდენიმე დღეს იმდენი წარმართნი მოაქცია, რამდენსაც მთელს წელიწადს ძლიეს მოაქცევდენ ხოლმე. ვზიდანი აღესრულა 105 წლისა.

ანტონის მიმბაძველნი მრავალნი გამოჩნდნენ. ამათ შორის შესანიშნავნი არიან: წმ. პახუმე, რომელმაც ნილოსის კუნძულს ტავენზედ დააარსა მამათა და დედათა მონასტერი*; წმ. მაკარი მეგვიპტელმა სკიტის უდაბნოს მონასტერი; წმ. ილარიონ დიდმა დააარსა მონასტერი სირიაში

* მონასტერი ლათინური სიტყვაა, ქართულად „სამზრუნველო“.

ჯაზის ახლოს; წმ. ხარიტონმა — პალესტინის პირველი უდაბნო-
ფარჩანისა. ამათგან ყოველმა თვის მიერ დაარსებულ მონა-
სტრის ძმათათვის დაადგინა წეს-რიგი, რომლის ძალით ძმათა
შოეთხოვებოდათ; სრული მორჩილობა წინამძღვარ (ილუმე-
ნი) არხიმანდრიტისა, უარ-ყოფა თვისის ნებისა და ქონებისა,
დათრგუნვა ხორციელის მოთხოვნილებისა, მუდმივი კითხვა
ღვთის სიტყვისა, საღმრთო საგალობელთა გალობა, ლოცვა
და მუშაობა.

წმ. მასილი დიდმა და შემდეგ სხვა ეპისკოპოსებმაც ბერ-
თათვის აღაშენეს დიდნი შენობანი (კინოვიანი). აქ მონა-
ზონნი ერთად სცხოვრობდნენ. მათი ზედამხედველი იყო წინამ-
ძღვარი არხიმანდრიტი. ამის შემდეგ მონასტერნი უფრო სა-
სარგებლონი შეიქმნენ: იგინი შეიქმნენ მთარეველად ღვეწულ-
თა და ტანჯულთა, საქველმოქმედო თავ-საფარად გლახაკთა,
უძლურთა და მოგზაურთათვის, აგრეთვე ყრმათა და სამღვდ-
ლო პირთა აღმზრდელ სკოლებად.

ამ ნაირად მე IV საუკუნეში ცნობილნი შეიქმნენ ორ
გვარნი მონაზონნი: განღვებულნი* და კინოვიელნი. —
პირველნი ან სრულიად ცალკ-ცალკე, განმარტოებით სც-
ხოვრობდნენ საღმრთო შორს საზოგადოებისაგან, ან-და საზოგადოე-

* განღვებულთაგან შესანიშნავნია აგრედ წოდებულნი მე სვეტენი.
ასრე იმიტომ იწოდებოდნენ, რომ მთელი სიცოცხლის განმავლობაში დაუღუ-
ბელნი იყვნენ სვეტებზე, მაღალ კლდეებზე. პირველი მაგალითი დაუ-
ღებულის ცხოვრებისა გვიჩვენა ახალგაზდა სირიელმა, ნეტარმა სიმეონ-
მა. მონასტრიდამ წავიდა ანტიოქიის ახლო მთაზედ და მკაცრ ცხოვრებას
შეუდგა. მრავალი ხალხი მოდიოდა და მოსვენებას არ აძლევდა. ამიტომ
სიმეონმა შეაგროვა ქვები და ნელ-ნელა აღაშენა 8 1/2 საუენის სიმაღლე სვე-
ტი. ამ სვეტზე სიმეონმა გაატარა 40 წელიწადი და აქვე აღესრულა 108
წლისა. ამის მაგალითს მრავალთა წაუბაძეს. სხვათა შორის ზოგიერთი ჭრ-
თველთა ბერებმაც. მაგ. წმ. ანტონი მარტყოფელმა და სხ.

ბის მახლობლად, აგრედ წოდებულ ლავრებში, მხოლოდ აქაც ცალკე ცალკე, თვითოეული საკუთარს სენაკში ანუ ლვიმეში, მეორენი-კინოვიელნი მოთავსებულნი იყვნენ ერთს საზოგადო შენობაში, ანუ ყველა სენაკები შემოზღუდულ იყო ერთის საზოგადო გალავანით; იგინი ემორჩილებოდნენ ერთგვარ წესსა, საკუთრება არა ჰქონდათ, არამედ ყოველივე მათ შორის იყო საზოგადო.

§ 4. დასავლეთის მონაზონება.

ბალღიაში ექსორიად წარგზავნილმა წმ. ათანასემ აღწერა ცხოვრება ანტონი დიდისა და მით დასავლეთს მკროპას გააცნო მონაზონებრივი ცხოვრება. მარტინი, ტურის ეპისკოპოსი და ძაღანე სცდილობდნენ მონაზონება დაემკვიდრებინათ გალღიაში, წმ. ამბროსი და იერონიმე—იტალიაში და ნეტარი აგვისტინე კი—აფრიკაში. პირველად მონაზონება ფეხს ვერ იკიდებდა ამ ადგილებში. მხოლოდ აქაც მონაზონება განმტკიცდა წმ. ბენედიქტე ნურსიელის მეოხებით (480 წ.). ამან 14 წლისამვე მოიძულა რომის დაუცხრომელი ცხოვრება. წარვიდა სუბიაკოს უდაბნოში და ერთ გამოქვაბულში (როშიდამ 100-დე ვერსის მანძილზე) სამი წელიწადი განმარტობით იღეაწა. სამი წლის დასასრულს მას მწყემსებმა მიაგნეს. ზაითქვა მისი სახელი. მოვიდა მრავალი ხალხი მის მოძღვრების მოსასმენად. 526 წელს კამპანიის ერთ უდაბურს მთაზედ წმ. ბენედიქტემ დასდო საფუძველი განთქმულის მონტე—კასინოს სააბბატოსი. შეადგინა ძმათათვის წესნი, ამ წესების მიხედვით ძმანი გარდა ღეთის-მსახურებისა, ლოცვისა, საღმთო წერილის კითხვისა, ვალდებულნი იყვნენ აგრეთვე ესწავლნათ მეცნიერება, მხატვრობა და ყმაწვილებიც აღეზარდათ. ღაერ-

დომილნი ძმანი კი ვალდებულნი იყვნენ გაღწერათ სასარგებლო თხზულებანი. ეს შეიქმნა მიზნად იმისა, რომ მრავალნი ძველნი ხელთ-ნაწერნი გაღწერნენ და შთამომავლობისათვის დატულ იქმნენ მონასტერ—უდაბნოების საფანეებში.

წმ. ბენედიქტეს მიერ შემუშავებული ნაძმო-სამოღვაწეო წესნი გაერცელდნენ იტალიისა, გალლიისა და ისპანიის მონასტრებშიაც.

წმ. დრო და ადგილი საქრისტიანო ღვთის-მსახურებისა და წმ. საიდუმლონი.

პირველნი ქრისტიანენი, აღზნებულნი ცხოველის სარწმუნოებით, გულ-მოდგინედ დადიოდნენ ეკკლესიაში ღვთის მსახურების მოსასმენად. მოციქულნი სალოცავედ დილით და საღამოთი იკრიბებოდნენ იერუსალიმის ტაძარში. წმ. საიდუმლოს შესასრულებლად კი გროვდებოდნენ კერძო სახლებში. ღიოკლეტიანეს მიფობის დასაწყისში, 50 წლის განმავლობაში, ქრისტიანენი თავისუფლად აშენებდნენ ტაძრებსა და მათში ლოცულობდნენ. დევნულების დროს კი სალოცავედ შეიკრიბებოდნენ ხოლმე საცა მოხდებოდა: წამებულთა საფლავებზე, გამოქვაბულებში, საპრობილეში და გემებზედ.

ქოსტანტინეს მოქცევის შემდეგ იმპერატორნი სკდილობდნენ, რომ ერთს მეორეზე უმშენიერესი ტაძარი აეშენებინათ. შესანიშნავია ამ მხრით მაგ. სოფიის ტაძარი ქოსტანტინეპოლში (ეხლა იგი მჩეთია). ეკკლესიანი, იერუსალიმის ტაძრის მიხედვით, იყოფებიან სამ ნაწილად: სტოვა, ტაძარი და საკურთხეველი. სამღვდლო პირნი მაშინაც, ღვთის-მსახურების დროს, იმ გვარსავე სამოსელს იცვამდნენ, როგორსაც იმოსავენ ეხლა; მაგ.: სტიქარი, ოლარი, ფილონი, საბუხრები, სარტყელი, ომფორი და სხ.

მოციქულების დროს იერუსალიმის ქრისტიანენი ლეთის-მსახურების მოსასმენად ყოველ-დღე იკრიბებოდნენ, იერუსალიმის გარე მცხოვრებნი კი კვირაში ერთხელ — ისიც ძრისტეს აღდგომის დღეს, ე. ი. კვირაობით. ეს დღე შეიქმნა პირველ სადღესასწაულო დღედ ქრისტიანეთათვის. მან შესცვალა ძველებური დღესასწაული შაბათისა. მთხშაბათს — ძრისტეს იუდასაგან გაცემის დღეს და პარასკევს — ძრისტეს ჯვარ-ცმისა — ქრისტიანენი სინანულით, ლოცვით და მარხვით ატარებდნენ. საწელიწადო დღესასწაულთა შორის ყველაზე პატივ-ცემულ იყო აღდგომა, რომლისათვის ემზადებოდნენ ორმოცი დღის მარხვითა. შემდეგ პასექისა 40 დღის თავზე მოდიოდა ამალღება ძრისტესი და 50 დღის გასულს კი წმ. სულის მოფენა ანუ მეერგასეობა. მეორე საუკუნედგან დაიწყეს დღესასწაულობა ძრისტეს შობისა და ნათლიღების დღეებისა. ლეთის მსახურება იწყობოდა საღამოთი და ხშირად მთელ ღამეს გასტანდა ხოლმე. რომის იმპერატორებმა რომ აღკრძალეს ყოველგვარი შეკრებილებანი ღამ-ღამეობით, ახლა ქრისტიანენი იკრიბებოდნენ განთიადისას.

ქოსტანტინე დიდის შემდეგ წმინდა ღღეთა ანუ დღესასწაულთა რიცხვი გამრავლდა. მეექვსე საუკუნეში დადგენილ იქმნენ დღესასწაულნი: ხარება, მირქმა და მიძინება ლეთის-მშობლისა; მეშვიდე საუკუნეში: ამალღება საუფლო ჯვარისა; მეჩვეში — ტაძრად მიყვანება ყდ. წმიდა ქალწულის მარიმისა; მეათეში — მართლმადიდებლობის კვირიაკე და საფარველი ლეთიშობლისა (1 ოკტომბერს). ქოსტანტინეს ბრძანებისამებრ კვირა დღეობით ისპობოდა ყოველ გვარი მუშაობა. მარხვანი: ძრისტეს შობისა, მიძინებისა ანუ მარიამობისა და პეტრეპაველობისა უკვე მიღებულნი იყენენ.

ღეთის-მსახურებას შეადგენდა შემდეგი: კითხვა ღეთის სიტყვისა, საღმრთო საგალობელთა გალობა, ლო-

ცვა, საიდუმლოთა შესრულება და მოძღვრება. პირველ დროში საკითხაეის ამოჩჩევა დამოკიდებულ იყო წინამძღვარზედ, შემდეგში კვირიაკეთა და დღესასწაულ დღეთათვის განსაკუთრებულნი საკითხაენი განაწესეს. პირველად ყველა მლოცაენი გალობდენ ეკლესიაში, შემდეგში კი (მე IV საუკუნეი-დამ) დაადგინეს მგალობელნი და ეკლესიური გალობა გაამშენიერეს. მე VIII საუკუნეში შეადგინეს რვა ხმიანი საგალობელნი, რომელნიც აქამომდე არსებობენ. იმავე საუკუნეში დასავლეთ ქვეყნების ეკლესიებში შემოიღეს საკრავების ხმარება ღეთის-მსახურების დროს. საეკლესიო საგალობელთა შემადგენელთაგან შესანიშნაენი არიან: მფრემ სირიელი, მასილი დიდი, ბრიგორი ლეთის-მეტყველი, აზბროსი მედიოლანელი და იოანე დამასკელი.

შადრესს და უსაჭიროეს ნაწილს ლეთის-მსახურებისას შეადგენდენ (პირველ დროს) საიდუმლონი. მოუნათლაეად ეკლესია არაეის იღებდა. მონათელის წინად, მოციქულების დროს, მოსანათლავს მცირე დარიგებას აძლევდენ. შერმე ძრისტეს მცნებისამებრ ნათელს-სცემდენ სახელითა მამისათა, და ძისათა, და სულისა წმიდისათა, ამასთანაეე ნათელ-მღებელს სამჯერ წყალში შთაფლავდენ. მოციქულების შემდეგ საჭიროდ დაინახეს მონათელა შემდეგ კარგა ხნის მომზადებისა. მონათელის შემდგომ წმ. სული გარდამოვიდოდა ნათელ-ღებულზედ — წინად ხელ-დასხმით, — შემდეგ მირონ-ცხებით. წმიდა სულის გარდმოვლენის უფლება ჰქონდათ მოციქულებსა და მათ მოადგილე ეპისკოპოსებს. მირონცხებით სული წმიდის გარდმოვლინების შემდეგ კი ესეეე უფლება მიეცათ მღვდელთაც. მირონის კურთხევის უფლება კი დარჩათ მხოლოდ ეპისკოპოსებს.

ნათლი-ღების მსურველი მიდიოდა ეპისკოპოსთან, რომელიც მას ჯვარს. გადასახაედა, უწოდებ-

და ახალს სახელს და ჩასწერდა საეკლესიო წიგნებში. ამის შემდეგ მოსანათლაეი ქრისტიანეთა საზოგადოებას ეკუთვნოდა და სხვა კათაკმეველებთან ერთად (კათაკმეველად იწოდებიან ისინი, რომელნიც მოსანათლაეად ემზადებიან) სწავლობდა სიმბოლოს სარწმუნოებისას და საზოგადოდ ყველა საქრისტიანო დოღმატა. კათაკმეველებს ან აღგილობრივი მღვდელი ასწავლიდათ და ან თვითონვე სწავლობდენ მათთვის განგებ დაწესებულ სკოლებში. მომზადების დრო ნათლი-ღებისათვის ხანდისხან რამდენიმე წალიწადს გასტანდა. კათაკმეველთა ნათელ-ცემისათვის მიღებული იყო: კვირა დღენი, ენების შაბათი, მეერგასეობა და შრისტეს ნათლის-ღების დღე. კათაკმეველს ჯერ შეიყვანდენ სტოეაში, გახდიდენ ზემო სამოსელსა და ფეხ-საცმელსა, დააყენებდენ დასავლეთისკენ პირმიქცეულად და სამ გზის უარს აყოფინებდენ ეშმაკსა და მის საქმეთა. მერმე მოაბრუნებდენ აღმოსავლეთისკენ და სამ გზის ეკითხებოდენ: გსურს შეუღღე შრისტესა? აგრეთვე კათაკმეველს გამოსციდიდენ სარწმუნოებაში. ამ დროს კათაკმეველი ჰკითხულობდა სარწმუნოების სიმბოლოს, ამის შემდეგ კათაკმეველს სცხებდენ მირონსა, სამ გზის ჩააყუდებდენ ნაკუროთხს წყალში ლოცვით სახელითა მამისათა, და ძისათა, და სულისა წმიდისათა და ჩააცმევდენ თეთრ სამოსელსა. ავადმყოფ კათაკმეველებს მხოლოდ წყალს ასხურებდენ. მეორე საუკუნეშივე ნათლიობა და ნათლი-მამობა ჩვეულებად გადიქცა.

მე III საუკუნეში აღიძრა კითხვა: ერეტკოსთაგან ნათელ-ღება ჰქეშმარიტია, თუ არაო. ბევრი კამათობის შემდეგ დაადგინეს, რომ ყოველი ნათლის-ღება სახელითა მამისათა და ძისათა, და სულისა წმიდისათა ჰქეშმარიტიაო.

იმ ქრისტიანეთა, რომელნიც თვის ნათელ-ღების ჭაშს აღ-
თქმულ პირობებს დაარღვევდენ, განაყენებდენ ხოლმე ეკლესიისაგან, იგინი ხელ-ახლა მიღებულ იქმნებოდნენ ხოლმე ეკ-
ლესიისაგან მხოლოდ მაშინ, როდესაც წმინდის გულით დაიწ-
ყებდენ სინანულსა და ცოდვებს აღიარებდენ წინაშე მოძღვრისა.
ღიდ ცოდვებში ჩაცვივნულთა მთელი ეკლესიის წინაშე
უნდა ეღიარებინათ ცოდვანი თვისნი და ღიდი-ხნის განმავლო-
ბაში მოღვაწეობითა და გამოცდით უნდა დაემტკიცებინათ სიწრ-
ფელი თვისის სინანულისა. ამ ნაირ განყენებულთ განხსნიდა
ხოლმე ეპისკოპოსი ხელ-დასხმით და ლოცვის წაკითხვით.
სოდეთათგან განსახსნელად ირჩევდენ კერა ღღესა და განსა-
კურებით კი ღიდი მარხვის ოთხშაბათ—პარასკევსა. მესამე საუ-
კუნიდგან საჯარო აღსარება მოისპო და შემოვიდა წესად ცოდ-
ვების საიდუმლოდ აღსარება წინაშე მოძღვრისა.

მრთ უმთარეს ნაწილს ქრისტიანებრივ ღეთის-მსახურებისას
შეადგენდა აგრეთვე ლიტურღია, რომლის აღსრულების დროს
შეასრულებდენ ხოლმე საიდუმლო ზიარებასაც. უფლის ძმის,
იაკობის, მახარობელის მარკოზის და კლიმენტოს რომაელის
ლიტურღიებიდამ სჩანს, რომ ძველებურ დროშიაც ლიტურ-
ღის შესრულების წესნი ყოფილან ისეთივე, როგორიც ეხლა
მასილი ღიდის და იოანე მქროპირის წირებშია. ამ ორ-
თავეს წირვანი დაწესდა მეოთხე საუკუნეში. იგინი შე-
მოკლებული წირებია მოციქულის იაკობის წირვისა. შეუ-
მოკლებით ანუ შეუმცირებით უფრო ლოცვათა რიცხვი წმ.
ნაწილთა კურთხევისა. მეექვსე საუკუნეში ბრიგორი დიო-
ლოლმა შემოიღო ლიტურღია პირველ შეწირულ ნაწილთა,
რომელიც მას კონსტანტინებოლემი ენახა. პირველ დროში
ღეთის-მსახურების დასრულების შემდეგ, მორწმუნეთა
შემოწირულებათაგან ჰმართავდენ ტრაპეზსა ანუ სერო-
ბასა სიყვარულისასა, რომელზედაც მონაწილეობას იღებ-

დენ და ესწრებოდენ ყველანი—მდიდარნიცა და ღარიბნიც. მეთხე საუკუნის ნახევრიდამ ტრაპეზის გამართვა აღკრ-
ძალეს, რადგან მეტრაპეზე ძმანი ხანდის-ხან უწყესობას
ახდენდენ. მორწინება ეპისკოპოსების ლოცვა—კურთხევით
შესრულდებოდა ხოლმე. მპისკოპოსნი, მღვდელნი და დია-
კონნი ღეთის-მსახურებისათვის ლოცვით აღირჩეოდენ ხოლმე,
და ხელდასხმით იკურთხებოდენ. ავადმყოფებს შეუსრულებდენ
ხოლმე ზეთის-კურთხევის საიდუმლოსა, რომელსაც ჰქონდა და
აქვს ძალა სულიერთა და ხორციელთ უძლოურებათა განკურ-
ნებისა.



ზ ა მ ო მ ც ე მ ე ლ თ ა ზ ა ნ

ეს სახელმძღვანელო წიგნი, შედგენილი 1886 წელს მიხედვისამებრ წმ. სახარების თხრობათა და მიტროპოლიტ შილარეტისა და დეკან. რუდაკოვის ნაწერთა ხელმძღვანელობით, ღღეს ჩვენის საფასით აღებეჭდეთ. ამ გვარი სახელმძღვანელო აქამდე ქართულს ენაზე არ იყო. დარწმუნებულნი ვართ, რომ იმისთანა სასულიერო პირთ, რომელთაც მართლმადიდებელ ეკლესიის ისტორია არ შეუსწავლიათ, ღღეს შემდეგ გაუადვილდებათ მისი შესწავლა. ამ წიგნის გამოცემა ნება დართულია ალექსანდრე ეპისკოპოსისაგან 15 დეკემბერს 1886 წ.

მღვდ. ნესტორ მაჭარაშვილი.

მღვდ. ზიორგი ასათიანი.

შ ი ნ ა ა რ ს ი:

თ ა ვ ი ვ ი რ ვ ე ლ ი.

დაარსება ქრისტეს ეკლესიისა და მისი თავგარდასავალი.

წ 1.	სული წმ. მოფენა მოციქულებზე და წარმატება ქრისტეს ეკლესიისა იერუსალიმში	3
წ 2.	ეკლესიის გაძლიერება ურიათა შორის იერუსალიმში	5
წ 3.	გავრცელება ეკლესიისა იუდასა და სამარიაში; — მოქცევა სავლესი	7
წ 4.	ეკლესიის დაშვარება წარმართთა შორის კესარიასა და ანტიოქიაში	10
წ 5.	პირველი სამახარობელი მოგზაურობა მოციქულის პავლესი	12
წ 6.	კრება მოციქულებისა იერუსალიმში	14
წ 7.	პავლე მოციქულის მეორე და მესამე სამახარობელი მოგზაურობანი	15
წ 8.	დანაშთენ მოციქულების ღვაწლი	20
წ 9.	ქრისტიანობა მეორესა და მესამე საუკუნეში	23
წ 10.	ქრისტიანების დევნა ურიათაგან	23
წ 11.	ურიათა დამშობა	26
წ 12.	უმთავრესნი დევნულებანი ქრისტიანეთა ზედა სამ პირველ საუკუნეში.	28
წ 13.	მოქცევა კოსტანტინე დიდისა	36
წ 14.	იულიანესაგან ქრისტიანების დევნა და დამშობა წარმართობისა	41
წ 15.	მოკლე ცნობანი შესახებ ქრისტიანობის გავრცელებისა მე IV საუკუნითგან მე IX საუკუნემდე .	43

თ ა ვ ი მ ე ო რ ე .

ს წ ა ე ლ ა ე კ კ ლ ე ს ი ი ს ა .

წ 1.	საღმართო წერილი	52
წ 2.	მოციქულების მოადგილეთა ნაწერი	55

II

§ 3.	დასავლეთ—აღმოსავლეთ ეკლესიათა მამანი და მოძღვარნი	56
§ 4.	მსოფლიო კრებანი	60
	ა) პირველი მსოფლიო კრება	60
	ბ) მეორე მსოფლიო კრება	65
	გ) მესამე მსოფლიო კრება	65
	დ) მეოთხე მსოფლიო კრება .	67
	ე) მესუთე მსოფლიო კრება	68
	ვ) მეექვსე მსოფლიო კრება	68
	ზ) მეშვიდე მსოფლიო კრება.	70

თ ა ვ ი მ ე ს ა მ ე .

სამოციქულო ეკლესიის გამგეობა.

§ 1.	ეკლესიის გამგეობის დადგენა	74
§ 2.	მიტროპოლიტი და პატრიარქნი	77
§ 3.	მსოფლიო და კერძო კრებანი .	78
§ 4.	რომის გამეთაურება დასავლეთში	82
§ 5.	დასავლეთის ეკლესიის განცალკევება აღმოსავლეთ ეკლესიისაგან და მეცადინეობა მათ შესაერთებლად .	58

თ ა ე ი მ ე ს უ თ ე .

პირველთა ქრისტიანეთ ცხოვრება და ღვთის-მსახურება.

§ 1.	პირველთა ქრისტიანეთ მკაცრი ცხოვრება და ძმური სიყვარული .	89
§ 2.	ზნობრივი გავლენა ეკლესიისა საზოგადოებაზედ კოსტანტინე დიდის აქეთ და ბრძოლა უღვთოებასთან	91
§ 3.	მონასტრების დაარსება აღმოსავლეთში	94
§ 4.	დასავლეთის მონაზონება	98
§ 5.	დრო და ადგილი საქრისტიანო ღვთის-მსახურებისა და წმ. საიდუმლონი	99

ქართული გაზეთები და წიგნები.

ა) მწყემსი, სასულიერო გაზეთი, წლიური ფასი	5 მან.
ბ) იერია, ყოველდღიური გაზეთი,	10 მან.
გ) თეატრი, ყოველკვირეული გაზ.,	5 მან.
დ) მეურნე, სამეურნეო გაზ.,	5 მან.
ე) ჯეჯილი, საყმაწ. ჟურნალი, გაუგზ. 3, გაგზ.	4 მან.

ვ) ახალი მიმოხილვა (რუსულ ენაზე), ყოველ-
დღიური გაზ.. 10 მან.

წერა-კითხვის საზოგადოების წიგნის მალა-
ზიაში ისყიდება ნაწერი: არჩილ მეფისა, ამბროსი ნეკრესელისა
(ქადაგებანი), ნიკ. ბარათაშვილისა, ლიმ. ბაქრაძისა, დეკან. სვი-
მონ ბეგიაშვილისა, იაკ. ზაგებაშვილისა, ლავ. ზურამიშვილისა,
ზ. მრისთაფისა, მამბრიელ მპისკოპოსისა (ქადაგებანი), მახუშტი
ბატონიშვილისა, თეიმურაზ მეფისა, ბიორ. იოსელიანისა, პ. ქვი-
ცარიძისა, ს. მგალობლიშვილისა. მანო მამბლისა, ნიკო ნი-
კოლაძისა, სულხან ორბელიანისა, ზრ. ორბელიანისა, მ. ორ-
ბელიანისა, თედო შორდანიასი, ნიკო შრბნელისა, პ. შშიკა-
შვილისა, მ. შუაველასი, დეკანოზ ლავით ლამბაშიძისა, აკაკი
წერეთლისა, ბიორგი წერეთლისა, ილია ჭავჭავაძისა, ალექ-
სანდრე ჭავჭავაძისა, მღვდ. დიმიტრი ჯანაშვილისა და სხ.—ამას გარდა
იქვე ისყიდება ალექსანდრე ეპისკოპოსის მიერ დასტამბული
წიგნები, ბიორგი მართველიშვილის მიერ გამოც. სურათები-
ანი „ვეფხისტყაოსანი“ (ლირს 15 მ.) და მრ. სხ.

ამ მალაზიიდან წიგნების დაბარება ამ აღრეხით შეიძლება:

Въ Тифлисъ. Въ канцелярію Общества грамотности.

გ. ჯანაშვილის მიერ

შ ე ღ გ ე ნ ი ლ ი წ ი გ ნ ე ბ ი :

- ა) მერცხალი, დაიბ. 1881 წ. 1200 ცალი, ფასი ცალისა 7 კაპ. სულ გაისყიდა ორი წლის განმავლობაში.
- ბ) საქართველოს მოკლე ისტორია, 1884 წ., 1200 ცალი, ფ. 60 კაპ. მოწონებულია საერო განათლების სამინისტროსაგან. 100 ცალი-ლათა დარჩენილი.
- გ) საქართველოს საეკლესიო ისტორია, 1886 წ., 1400 ც. ფ. 45 კაპ. დარჩ. 400—500 ცალამდე.
- დ) ბამბა და მისი შემუშავება, 1889 წ., 400 ცალი, ფ. 15 კაპ.
- ე) ისტორია მართლ-მადიდებელ ეკლესიისა, 1890 წ., 612 ც., ფ. 50 კაპ.
- სამ პირველ წიგნთა გაყიდულის $\frac{2}{3}$ ნაწილი მარტო იმერეთში გაფრცვლდა.